

Наталка СНЯДАНКО АМАРКОРД

КОЛЕКЦІЯ ПРИСТРАСТЕЙ або ПРИГОДИ МОЛОДОЇ УКРАЇНКИ

Дитячі пристрасті

**Коли варто починати, на що не варто
звертати увагу, або Як закохатися в
Джорджа Майкла?**

Хлопчик Толя був найвищим, найтовщим і найкучерявішим у нашому класі. Він дуже соромився того, що сорочка його шкільної форми часто розходилася на його круглому животі, гудзики маринарки на ньому не сходилися, а мама примушувала його влітку одягати під штани довгі підколінки замість шкарпеток, а взимку — теплі вовняні рейтузи, в'язані бабцею. Я добре його розуміла, бо мене мама теж завжди примушувала одягати під сукню шкільної форми довгі панталони із грубої вовни, які чомусь в народі називалися «реформами», і їх часом було видно з-під короткої спіднички. Або, можливо, мені лише так здавалося,

що їх було видно, але вже саме відчуття, що на тобі одягнуто щось настільки жахливе, могло отруїти життя кому завгодно. Я не знаю, що робив зі своїми рейтузами Толя, а я, починаючи класу десь із шостого, щоранку знімала панталони в під'їзді і запихала їх в отвір поштової скриньки, а після школи виймала звідти. Аж поки одного разу мама не повернулася з роботи раніше і не знайшла мої «реформи» поряд із журналом «Наука и жизнь».

Толя був дуже сором'язливим хлопчиком і щоразу червонів, коли його викликала до дошки вчителька математики. На перервах, коли всі інші хлопці бігли надвір грати у футбол або перескакували один одному через спину, що називалося «бавитися в козла», Толя знаходив куточок, де його ніхто не бачив, витягав із якоїсь потаємної кишеньки маринарки тоненьку книжечку темно-зеленого кольору і читав її упродовж усієї перерви, намагаючись залишитися непоміченим, бо така поведінка навряд чи знайшла би схвалення в очах наших із ним однокласників. Для своїх читань Толя переважно піднімався на останній шкільний поверх, там, у закамарку біля кабінету фізики, знаходився «апендикс» коридору, у якому завжди було тихо й безлюдно, бо вчителька фізики, яка завідувала цим кабінетом, вважала, що перерва існує не для того, щоб учні могли вибігатися і викричатися, а для того, щоб учителі відпочивали і

готувалися до наступного уроку. Тому вона дуже суворо стежила за тим, щоб біля її кабінету не бавилися «у козла», «у резинки» чи навіть у «фантики». Порушники спокою у цьому куточку могли нарватися на серйозні неприємності, і деякі з них таки нарвалися. Одному навіть довелося підліковувати наслідки пережитого стресу в психолога. Тому тепер усі старалися бавитися подалі від цього кабінету.

Але в першому класі ми з Толею не могли цього знати, бо ще не вивчали фізики і навіть не переходили з кабінету в кабінет, як учні-старшокласники, а відсиджували всі уроки в одному і тому ж класі «молодшої школи», розміщеної в протилежному від школи «старшої» крилі, і зі всього нашого класу на екскурсії до протилежного «дорослого» крила ходили тільки ми з Толею. Кожен із нас ховав при цьому свою тоненьку книжечку темно-зеленого кольору, а потім навіть виявилося, що то були дві однакові книжечки під назвою «Козетта». Уривок із роману Віктора Гюго я впізнала здалеку завдяки уніфікованості радянських видань та однотипності книжкових добірок у книгозбірнях наших батьків, що подекуди і досі нагадує про часи, коли книги «брали на макулатуру».

Я не знаю, чому ми з Толею вибрали саме цю книжку для своїх потаємних читань під час

перерви. Зараз мені здається, що в цьому не було ніякої романтики, просто книга ця була найменшою, найлегшою і, відповідно, найзручнішою для транспортування під шкільною формою. Але тоді цей збіг обставин видався мені таємничим, загадковим і сповненим прихованого змісту.

Толя найпершим у нашому класі навчився читати і завжди отримував відмінні оцінки на уроках каліграфії. Він не був круглим відмінником і явно віддавав перевагу гуманітарним дисциплінам перед точними науками, але однокласники все одно з нього кепкували, як часто кепкують зі зразкових «майбутніх медалістів», хлопці навіть не брали його з собою дивитися, як грають у футбол старшокласники.

Після закінчення 1-го класу мама Толі поговорила з директором, і його перевели відразу до 3-го, щоб він не особливо виділявся серед набагато нижчих і мініатюрніших однолітків. Програму пропущеного року Толя наздогнав за літо. Його батьки працювали разом із моїми і час від часу заходили до нас у гості, а одного разу ми навіть улітку поїхали разом відпочивати. Як тоді було модно, в пансіонат поблизу Одеси, на власних автомобілях. Усю дорогу Толя намагався зацікавити мене то грою в шахи, то шашками, то

розмовою про книжки. Але нас із ним обох так нудило, що батькам доводилося зупинитися щопівгодини, аби мами виводили нас по черзі на свіже повітря, де кожне з нас старанно виблювувало рештки сніданку, щоб потім сісти назад до машини і знову завбачливо стиснути в кулаці поліетиленову торбинку на випадок, якщо вчасно зупинитися не вдасться. Напевно, через ці незручності нам так і не вдалося знайти спільної мови і протягом усього наступного відпочинку дружба наша так і не зміцніла. Щоправда, Толя час від часу намагався запропонувати мені зіграти на території пансіонату у прокатний бадмінтон, але мені чомусь постійно пригадувалися подробиці нашої спільної подорожі і те, як Толя одного разу мало не вимастив мені шорти, ледь устигнувши вискочити з машини із уже переповненим поліетиленовим мішечком у руках, тож я переважно відмовлялася.

Крім того, мені дуже не подобалися труси в жовтий горошок, які Толина мама одягала на нього замість плавок, і Толин живіт, який округло нависав над трусами в жовтий горошок. А ще мені постійно ставили Толю в приклад, щойно ми переступали поріг їдальні.

— Дивися, — починала і закінчувала моя мама кожну з процедур споживання їжі, — Толя вже все з'їв, а ти ще думаєш над тарілкою.

Я навіть не намагалася дорівнятися до Толі, який у 30-градусну спеку з виразом неймовірного блаженства на обличчі поглинав дві порції холодних макаронів, запивав їх теплим киселем із сушених грушок, а потім ішов на пляж і заїдав це все ще чотирма порціями хліба з маслом, який давали на сніданок до чаю.

Одним словом, жодної симпатії Толя в мене не викликав, навіть незважаючи на повну відсутність у пансіонаті інших дітей нашого з ним віку.

Коли мені ставало зовсім нудно, я не здавалася, і замість того, щоб іти до Толі, починала перечитувати прихоплений батьками з дому журнал «Наука и жизнь». Іншої літератури мама не взяла свідомо, аби я «не псувала очі». Лікар-окуліст порадила зробити мені паузу в читанні, щоб не довелося носити окуляри.

Особливо часто я перечитувала статтю, присвячену новим відкриттям у галузі кристалохімії, мабуть тому, що вона містилася на самому початку номера, а одного разу, коли батьки в черговий раз намагалися примусити мене з'їсти котлету за обідом, я не витримала і процитувала: «Геокристалохімії як новому напрямку розвитку традиційної кристалохімії належить пріоритет у розгляді еволюції мінералів у гірських породах різних геологічних формацій, а також велика роль у

розв'язанні проблем синтезу речовин із заданими властивостями з урахуванням енергії кристалічних ґраток, дослідженням ізоморфізму, поліморфізму за допомогою рентгеноструктурного, електронграфічного та нейтронографічного хімічного і комплексу фізичних методів дослідження. А ви тут дурницями переймаєтеся», — потім я переможно видихнула, випила компот і залишила батьків ошелешено спостерігати за тим, як Толя наминає свою порцію котлет із перловкою.

Можливо, уривок із цього монологу долинув і до Толиних вух, бо він більше не запрошував мене на партію гри в прокатний бадмінтон. Батьки заховали від мене журнал «Наука и жизнь», але апетиту на холодні макарони це мені не додало.

Шкодувати про свою тодішню юнацьку зарозумілість я почала значно пізніше, коли у 8-му класі зрозуміла, що вперше закохалася.

Майкл Джексон, поезія і «Ласковий май»

Насправді травень того року для жіночої частини нашого класу видався зовсім не ласкавий. Уважний спостерігач міг би зауважити явні ознаки своєрідної епідемії. Смаки моїх однокласниць поділилися рівно на три частини: одна частина була до безтями закохана в Майкла Джексона, інша — у

Джорджа Майкла, третя, наймалочисельніша, обрала об'єктом своїх симпатій соліста повально модної на той час групи «Ласковий май». І невідомо, кому з них усіх велося найгірше.

Симптоми цього захворювання незалежно від вибору об'єкта закоханості завжди були одні і ті ж. Абсолютно всі, навіть найстаранніші відмінниці, раптом різко зменшували довжину шкільної форми, припиняли носити у волоссі обов'язкові для будніх днів голубі і для святкових — сніжно-білі стрічки, цупили в мамі мешти на високих обцасах та, ігноруючи незручності, пов'язані з невідповідністю розміру, намагалися носити їх спершу після школи, а далі й на уроки.

Наступний етап хвороби відзначався яскраво помальованими в найнеймовірніші відтінки рожевого нігтями, густо нафарбованими, а часом і накладними віями, тоненько вискубаними бровами, дехто навіть наважувався на світло-рожеві тони помади. Це — у школі. Після школи ж макіяж ставав значно інтенсивнішим і викликав асоціації з героями Джеймса Купера, спідниці ставали настільки короткими, що з-під деяких курток їх могло бути не видно зовсім, до цього додавалися мамині парфуми в надто великих кількостях і випалені в під'їзді перші цигарки.

Остання, найбільш серйозна стадія захворювання приносила з собою стіни, рясно

обклеєні плакатами з журналу «Ровесник», який передплачували тоді всі представники відповідного віку, індивідуальні колекції плакатів із інших видань і ще кардинальніші зміни зовнішності. Останнє залежало від різновиду захворювання.

Мої однокласниці, які старанно колекціонували зображення Майкла Джексона, фарбували волосся в чорний колір і робили сильну хімічну завивку. Ті, які збирали колекції зображень Джорджа Майкла, звертали на зачіску менше уваги, зате дбали про наявність у своєму гардеробі якомога більшої кількості чорних гольфів, джинсів і маринарок, які вони носили в поєднанні з гладко зачесаним назад волоссям і кількома парами сережок у вухах.

Прихильниці творчості «Ласкового мая» взагалі менше уваги звертали на зовнішність, частково наслідуючи в цьому своїх кумирів, а частково — через гірше матеріальне становище своєї родини порівняно із родинами дівчаток, закоханих у «західну попсу». Ознаки їхнього захворювання були ззовні найменш помітними, неспостережливе око взагалі могло сприйняти їх за цілком нормальних підлітків.

Уникнути цієї епідемії закоханості не вдалося і мені, щоправда, ознаки її проявилися чи не найпізніше за всіх у класі і не зовсім так, як мені цього хотілося б. Я вже навіть почала переживати

за те, чи правильно відбувається в мене процес статевого дозрівання і чи відбувається він узагалі. Тому кожного ранку, прокинувшись, насамперед бігла в туалет, де в мене були старанно розвішані вирізані з юнацького журналу «Ровесник» плакати із зображеннями Майкла Джексона та Джорджа Майкла, а також невеличка газетна вирізка із чорно-білим груповим фото «Ласкового мая». Там я намагалася зрозуміти, при погляді на котрого із цих чоловіків серце моє починає битися сильніше.

Соромлячись свого запізненого розвитку, я навіть намагалася штучно стимулювати процес і протягом дня по черзі активно думати про кожного із претендентів на моє серце. Деякий час я втішала себе тим, що спершу повинна звикнути до вигляду об'єктів своєї симпатії, далі намагалася приходити в туалет двічі: спершу до сніданку, а потім — після нього, сподіваючись, що, можливо, на голодний шлунок кохання розвивається повільніше, ніж на ситий. Ще через тиждень я встановила собі регулярність відвідування — щопівгодини, але спричинилося це лише до того, що мама запитала, що в мене зі шлунком, і примусила випити якісь дві таблетки. А серце моє при вигляді сніданку все одно билосся значно сильніше, ніж коли погляд мій зупинявся на котромусь із об'єктів палкого кохання всіх моїх однокласниць.

Ситуація стала критичною, коли одного дня, у шкільній їдальні, випадково зупинивши свій погляд на Толикові, я відчула, що серце моє нарешті закалатало так, ніби я щойно пробігла кілька метрів до трамвая, який уже зібрався рушати. Спершу я не повірила своїм відчуттям і уважніше придивилася до колишнього однокласника, який саме наминав третю порцію сосисок із картопляним пюре. Але що пожадливіше він запихав до рота квашену капусту, кавалки якої зависли в нього на підборідді, то більше мені хотілося дивитися на це, не відриваючи погляду. Треба визнати, що за час нашого подорослішання Толя суттєво виріс, але змінився мало. Він і далі був найвищим у класі, округле черевце, як і раніше, нависало над шкіряним ременем шкільного костюма, на кожній перерві він бігав до їдальні і ніколи не грав із однокласниками у футбол. Тепер він, уже не ховаючись, носив за собою всюди, навіть у їдальню, товстенну книгу «Квентін Дорвард» Вальтера Скотта і використовував для читання кожен вільну хвилину, навіть чекаючи, поки чергові в їдальні принесуть тачу з паруючими тарілками картопляного пюре і варених сосисок. Не заважало йому навіть те, що сусіди за столом використовували цей час для активного штовхання ліктями, намагаючись таким чином досягнути, щоб останній, хто сидить на лавці, упав із неї. Коли це їм вдавалося, над столом

звучав голосний і задоволений регіт. Штовхати ліктями Толю ніхто не наважувався, очевидно, з огляду на солідність його комплекції, бо, доклавши певних зусиль, він міг би зіпхнути з лавки всіх решта. Саме в цей момент я теж читала «Квентіна Дорварда», щоправда, потай і вдома, бо, по-перше, лікар знову заборонив мені багато читати, а по-друге, книга була заважкою, аби носити її в школу разом із підручниками. Але цей, як мені тоді здавалося, таємничий збіг обставин примусив моє серце забитися сильніше вперше, відколи я себе пам'ятала.

Я опинилася в пастці, у ситуації, гідний вихід із якої знайти було неможливо. Досі я соромилася своєї відсталості перед однокласницями, які щоранку стурбовано питали: «Ну як? Хто тобі подобається», бо за результатами моїх спроб закохатися в когось із загальноновизнаних кумирів напружено стежила вся жіноча половина нашого 8-го А. Ховаючи очі, я змушена була відповідати їм: «Ніхто». Ще трохи, і я ризикувала втратити рештки авторитету, і мене почали б вважати недорозвинутою. Але тепер усе стало ще гірше. Обравши Толю об'єктом свого першого кохання, я підписала собі смертний вирок. Адже зрозуміти цей мій вибір не здатна була жодна із моїх подруг. Такої повної відсутності будь-якого естетичного смаку, такого нерозуміння суті чоловічої краси,

захоплення грою міцних м'язів, обтягнутого тугими плавками символу мужності, поєданого з м'якою еротичністю гнучкого тембру голосу, пишної зачіски, численних сережок у вухах. Я визнала цим вибором своє цілковите невігластво у всьому, що стосується жіночої солідарності, бо «так роблять усі», а в мене не вийшло. І мало того, у мене все сталося так, як не побажаєш найгіршому ворогові.

Фігура мого обранця виглядала так, ніби він років тридцять пропрацював директором великого підприємства, і було очевидно, що жоден його м'яз не знайомий зі словом «еспандер», не кажучи вже про якісь там гантелі чи штанги.

Прийшовши того дня додому, я зрозуміла, що сталося найгірше: замість недорозвинутості у мене виявилася патологія. Якщо я, хоча й з великими труднощами, але все ж таки ще могла собі уявити зізнання найближчій товаришці, що попри всі старання ніяк не можу закохатися в Майкла Джексона, то розповісти тій же товаришці навіть у найбільшій таємниці, що я закохалася в Толю, я не зможу ніколи.

По-перше, про це відразу ж дізнається вся школа, бо яка ж товаришка втримає щось подібне у таємниці. По-друге, і це найгірше, про це може довідатися і сам Толя. А такого я вже не переживу.

Єдиною можливістю вийти із ситуації, що склалася, з честю, було самогубство. До нього я і

вирішила вдатися, поки мій сором не став загальновідомим. Але перш ніж наважитися на такий серйозний крок, я вирішила вилити своє горе у віршах.

Мій перший вірш називався «Тобі...»

Моє серце в тузі
Дощ гримить у лузі
Не скажу тобі я
Чого плачу я

Місяць світить ясний
Нічка знову темна
Ти такий прекрасний
Я така сумна

Незважаючи на сумніви, викликані невідповідністю слова «прекрасний» до Толиної зовнішності, вірш загалом мені сподобався, і я вирішила зачекати з самогубством, аби ще встигнути залишити людству свої безсмертні твори. Наступний мій твір був написаний тієї ж ночі і називався «Тебе...»

Тебе не забуду
Любити буду
Як вічне прокляття
Ця туга моя

Ти навіть не знаєш
І не страждаєш
А я так страждаю,
Що сама не своя

Це вже був незаперечний прогрес у розвитку моєї творчої особистості. «Любити буду як вічне прокляття» — це була знахідка, тільки таким підкреслено поетичним образом можна було окреслити ту гаму суперечливих почуттів, яка охопила мене разом із першим коханням. Коротко, сильно і страшно, майже як у Стефаника. Уранці я прокинулася з почуттям, що не все так погано. Якщо мені не пощастило з коханням, то, можливо, я принаймні ввійду в історію як поетеса, і ще до сніданку написала вірш під назвою «Тобою...».

За тобою тужу
Світом дуже нуджу
І не можу жити
Вже без тебе я

Як життя складеться
Ниткою пов'ється
Та з тобою, серце,
Нерозлучна я

Це перегукувалося з народною пісенною лірикою і було якщо не оригінальне, то, принаймні, достатньо щире, і навіть можна було з певними застереженнями подумати, що це стилізація. Я була дуже задоволена собою. Усі три вірші я записала в окремий зошит і назвала «Ти». Протягом кількох наступних днів я списала віршами всі сторінки тонкого зошита в клітинку, потім ще одного, аж поки зрозуміла, що доведеться завести загальний зошит. Моя творчість того періоду характеризувалася стилістичною єдністю, яка простежувалася вже в назвах. Після циклу під назвою «Ти» я написала вінок із п'ятнадцяти сонетів під назвою «Я», далі поему під назвою «Ти і я», потім цикл поем під назвою «Ми», і нарешті протягом трьох безсонних ночей із-під мого пера вийшла кількість віршів, гідна називатися збіркою. Її я назвала «Про нас» і на цьому вичерпала запас особових займенників та їхніх відмінкових форм. Повнота їхнього представлення в моїй першій збірці віршів мала б викликати зацікавлення якщо не критиків, то бодай мовознавців. Досліджує ж хтось «Роль спонукальних часток у пізніх творах Панька Куліша», то чому б комусь із майбутніх літературознавців не написати дисертацію про «Особові займенники та їх відмінювання у ранній творчості Олесі Підобідко».

Література в зошиті і література в житті. Таємниці чоловічого серця

Минали дні, моє почуття росло і вже не вмещалося в рамках скромного віршування вечорами. Моїми одкровеннями вже було списано не один зошит. Але що це міняло? Мені хотілося поділитися з кимось своїми думками, а ще більше хотілося ділитися ними із самим Толею і довідатися, чи є в мене шанси на взаємність. Це було єдиною перевагою мого захворювання порівняно із захворюваннями моїх однокласниць. Адже скільки б вони не страждали, жодних шансів на взаємність це їм не давало.

Щоправда, мої вкрай уважні спостереження за поведінкою Толі не схилили до оптимізму. Незважаючи на те, що його особа раптом опинилася в центрі всіх моїх думок і переживань, він продовжував поводити себе як і раніше і, здається, й далі не зауважував мого існування. Це могло означати одне з двох: або ж він так само старанно приховує свої почуття, як і я, або ж ніяких почуттів у нього немає.

Я тішила себе сподіваннями, що доля не може бути до мене аж настільки несправедливою, аби правдою виявилось друге припущення, але думка про таку можливість не давала мені спокою, і

потреба з'ясувати істину з кожним днем ставала все нагальнішою.

Я довго шукала можливість здійснити це і нарешті придумала.

Протягом однієї з безсонних ночей я переклала українською «Письмо Татьяны» із роману «Евгеній Онегин» і вирішила непомітно покласти це послання до кишені Толиної куртки.

Лист починався словами: «Я Вас кохаю, що ж Вам ще?» і завершувався фразою: «Кінчаю, важко прочитать». Після цього в коротенькому P.S. я пропонувала Толі написати відповідь, покласти її до кишені своєї ж куртки, куртку повісити на другий справа в третьому ряді гачок у гардеробі і не намагатися довідатися ні про що більше. Листа я підписала «Місіс Х», а до Толі зверталася «Містер У».

Кілька наступних днів минули мов у гарячці, я щодня по кілька разів навідувалася до гардеробу, сподіваючись побачити Толину куртку на зазначеному гачку, проте минув тиждень, за ним другий, але Толя роздягався там, де й раніше, і у його кишенях було порожньо. Останнє я наважилася перевірити, побоюючись, аби він не переплутав інструкції і не поклав відповідь у кишеню куртки, повітаної на старому місці.

Так минуло два тижні, і я з такою інтенсивністю перевіряла щодня свою «поштову

скриньку», що на мене почали дивно поглядати чергові в гардеробі, очевидно, у них були свої думки з приводу того, що саме я шукаю в чужих кишнях.

Через два тижні я не витримала і написала Толі наступного листа, у якому відмовилася од віршованої форми вислову своїх почуттів і передала все своїми словами, намагаючись висловлюватися якомога простіше і доступніше, на той випадок, якщо Толя неправильно зрозумів мого першого листа. При цьому я прагнула одночасно досягнути максимальної відвертості, не втратити почуття власної гідності, а крім того справити на Толю якомога краще враження. Результатом цього стали конструкції на зразок: «Не подумай про мене зайвого, але я припускаю, що за наявності відповідного ситуативного контексту емоційне забарвлення нашої імовірної конверсації могло б набути позитивного імпульсу. У зв'язку з моїм прагненням зберегти максимальну анонімність, я пропоную почати з вербально-віртуального типу знайомства з опцією на майбутній перехід до очного спілкування». Я знову запропонувала Толі, тобто «Містерові У», повісити куртку з відповіддю в кишені на другий справа в третьому ряді гачок в гардеробі і не намагатися довідатися ні про що більше.

Він і не намагався і протягом цілої наступної чверті з'являвся до школи взагалі без куртки, незважаючи на те, що була зима.

Це могло означати одне з двох: або ж Толя неправильно зрозумів мої листи й вирішив, що таким чином хтось намагається пожартувати. Або ж він сам вирішив посміятися з мене, і це підтвердило би мої найгірші побоювання.

У першому випадку це було боягузтво з боку Толі, у другому — моя поразка.

Наступної ж ночі я написала останній цикл віршів, присвячених моєму коханню до Толі, під назвою «Ти недостойний», урочисто спалила листок паперу з написаним на ньому Толиним ім'ям і присягнула собі ніколи більше не закохуватися без взаємності й до кінця своїх днів мстити роду чоловічому за моє сплюндроване перше почуття. Вірш, присвячений цьому ритуалові, я назвала «Клятва». Його останні рядки були, як на мене, найсильнішими:

Клянусь усіх позабувать
До гробу щоб не дочекать

Пристрасті по-українськи. «Лазарет»

Бабця і життєва мудрість. Мама і життєвий досвід. Ді Снайдер. Точкарік. Батько суворішає

Усе почалося з Ді Снайдера і точкаріка.

Навіть якби Ді Снайдер не зробив у своєму житті нічого, крім написання «Курсу виживання для підлітків», уривки із якого було опубліковано в журналі «Ровесник» у кінці 80-х, він мав би повне право увійти в історію нашого двору як визначна й доленосна особистість. Але Ді Снайдер був крім того ще й музикантом, крутим патлатим рокером, нормальним пацаном із нормальним хаєром, який лабав кайфові соляки на своєму фірмовому фендері, носив потерту косуху і додавав справжнього драйву в кожний концерт. Він не мав нічого спільного з попсою типу Джима Моррісона, Сантани, «Лед Зеппелін», не кажучи вже про якийсь там «Гелловін», яких слухали і якими захоплювалися всі підряд. Ді Снайдер лабав музон для тих, хто в'їжджає у справжні хард-рокові розклади, вміє цінувати децибели і не шукає в житті легких шляхів. Ді Снайдер лабав музон для гіпі від важкого року, тому з повним правом увійшов ще й в історію світової рок-музики. Хоча в нашій історії це й не дуже суттєво.

Після того, як «Курс виживання для підлітків» було надруковано в кількох числах «Ровесника», числа ці було надійно сховано від батьків, потай зачитано до дірок, потім переосмислено, обговорено і ще раз перечитано, а тоді в нашому дворі нарешті почалася сексуальна революція.

Покоління сьгоднішніх школярів наша тодішня дрімучість, напевно, сильно здивує. Сьогодні, принаймні, якщо вірити журналові «Наталі», зорієнтованому на доволі цнотливу й порядну аудиторію, — дівчина може вважати себе фізіологічно неповноцінною, якщо до 13 років їй так і не вдалося позбутися цноти. Я вже не кажу про чоловічу частину аудиторії, яка, щоправда, не читає журналу «Наталі», але за повноцінність свою починає переживати не набагато пізніше.

У наш час це ще не ввійшло, точніше, тільки-но входило в моду, чим вносило певний елемент неспокою в усталений периферійний перебіг життя. Наші батьки виховували нас в усвідомленні того, що перша шлюбна ніч має стати справді першою принаймні для нареченої, досвід сексуального життя повинен здобуватися тільки після одруження, а дівчина, яка піддалася на вмовляння хлопця і спробувала забороненого плоду, може спокійнісінько вважати себе збезчещеною і відразу зменшувати свої шанси на щасливе одруження відсотків як мінімум на 50.

З іншого боку, потік розбещеної західної цивілізації на теренах позбавленого сексу пострадянського простору ставав усе нестримнішим і публікації на зразок «Курсу» ламали наші традиційні уявлення, хоча перейти від теорії до практики вдавалося далеко не всім. Уже самі назви окремих розділів твору Ді Снайдера викликали в мене бажання заховати журнал якомога далі, аби цілковито виключити ймовірність того, що його можуть знайти батьки. Уявіть собі їхній стан після того, як вони довідаються, що я цікавлюся публікаціями на зразок: «Батьки і сім'я — не можу жити з ними, а пристрелити шкода», «Що означає занадто рано втомитися від життя?», «Чи небезпечно робити аборт?», «Тиск компанії, тиск пива, тиск у сечовому міхурі». Думаю, їхня реакція надовго відбила би в мене бажання доводити свою сексуальну зрілість.

Крім того, як на мене, деякі з порад західного рокера були дещо суперечливими.

З одного боку, він закликав: «Не виходьте з дому без презервативів!», але при цьому не пояснював, що саме потрібно казати батькам, якщо вони раптом знаходять презерватив у тебе в пеналі, під подушкою або в кишені свіжовипраних штанів. З іншого боку, сумнівно, щоб презерватив міг урятувати від усіх небезпек вулиці, якщо за статистикою того ж Ді Снайдера «попри активну

роз'яснювальну роботу спеціальних служб, щороку три тисячі підлітків захворюють сифілісом, хронічною і дуже заразною формою венеричного захворювання, яке, якщо його не лікувати, може вбити людину. Хіба матінка-природа не мудра?» По-перше, незрозуміло, в чому тут проявляється мудрість матінки-природи, по-друге, якого плану роз'яснювальну роботу ведуть соціальні служби і чи можна їм довіряти, зважаючи на невтішну статистику. І по-третє, як після такого «благословення» наважитися взагалі виходити з дому?

Часом автор примушував читача відчувати себе майже повним дебілом: «Якщо в тебе виникли сумніви, чи ти часом не вагітна, в першу чергу зроби тест». Усе логічно, правда, не зовсім зрозуміло, де взяти такий тест на пострадянському просторі кінця 80-х, не кажучи вже про те, як ним користуватися. Замість цього читаємо: «Якщо тест дав негативний результат, — значить, ти хвилювалася даремно. Але якщо результати тесту позитивні, то тобі доведеться зробити серйозний життєвий вибір». Для всіх, хто ще не зрозумів, пояснюється детальніше: «Вибір може бути наступним: або ти зробиш аборт (і останнє уточнення для зовсім неуважних), тобто хірургічно перервеш вагітність, або народиш дитину».

Для тих, хто обирає аборт, Ді Снайдер подає список організацій, до яких можна звертатися за допомогою: загальноамериканська мережа клінік з контролю над народжуваністю, організація «Бертрайт», Національна федерація абортів. Схожий вихід із ситуації пропонувався й для тих, хто вирішив народити дитину і віддати її на всиновлення: «Проблемами всиновлення займаються різні агентства, такі як «Об'єднана суспільна служба», «Католицька благодійність», «Об'єднана федерація єврейських філантропів». До всіх цих організацій можна «просто зателефонувати за номером, який ти знайдеш у кожному телефонному довіднику». Спробував би сам Ді Снайдер набрати львівську довідкову службу і запитати телефон «Об'єднаної федерації єврейських філантропів»».

Але незважаючи ні на відсутність джину з тоніком, яким добре додавати собі сміливості перед «першим разом», ні на неможливість спробувати секс на задньому сидінні батькового автомобіля (навіть якби батько і довірив Вам його, то для здійснення задуманого, наприклад, у «Запорозжці» потрібен був багаторічний досвід у цих справах, початківцеві з таким завданням не впоратися), ні на банальний дефіцит презервативів та їхню пострадянську ненадійність, ми все ж таки

вирішили спробувати скористатися порадами Ді Снайдера.

Місце, яке ми обрали для цього, називалося «точкаріком», це було крихітне приміщення під дахом одного з будинків у нашому дворі. Ще дітьми ми часто переховувалися там одне від одного під час гри у «войнушки» чи «казакі-разбойники». Тоді це була порожня й занедбана кімнатка над ліфтом, до якої вели вічно незамкнені двері. Коли ми підросли і «троє нормальних пацанів» із нашого двору не без впливу все того ж Ді Снайдера вирішили створити власну рок-групу і «лабати музон із нормальним драйвом», виникла ідея використовувати точкарік як репетиційну точку.

ЖЕК, куди хлопці звернулися із проханням про дозвіл, спершу пішов назустріч молоді й дозволив проводити репетиції в кімнатці над ліфтом. Точкарік почистили, принесли зі звалища кілька стільців, які ще можна було використовувати, затагли ударну установку і провели першу репетицію.

Наступного ж дня працівникам ЖЕКу довелося взяти свої слова назад і піти назустріч обуреним мешканцям кількох сусідніх будинків. Проводити репетиції щойно створеної й дуже перспективної в царині малорозвиненого на той час музичного напрямку під назвою «треш-метал»

групи в тачкаріку заборонили, чим спонукали підростаюче покоління перенести основну увагу з аспекту свого культурного розвитку на інші аспекти, зокрема сексуальний. Точкарік вирішили використовувати з іншою метою. Для цього першою чергою притягли з того ж звалища інші, ще також не до кінця знищені меблі й створили сякий-такий інтим.

Тьмаве освітлення, вузький диванчик із повистромлюваними подекуди шматками вати й пружинами, магнітофон, касети, пляшки з алкогольними напоями, набір презервативів. За брудною завісою — широка дошка, що дуже нагадувала колишні двері, встановлена на кількох хитких ніжках і накрита поплямленим простирадлом.

Хлопці довго не наважувалися запропонувати своїм партнеркам такі імпровізовані умови, але нарешті з'явилася перша пара бажаючих випробувати радощі інтиму за зачиненими дверима. Подібного люксусу нікому з нас, на той час уже одинадцятикласників, скуштувати ще не доводилося. Наші тривалі дискусії все ще залишалися суто теоретичними, переконання наших батьків від цього не ставали менш консервативними, страх зробити щось недозволене підсилювався дефіцитом засобів надійної контрацепції і все ще модними ранніми

одруженнями. Усе це зробило наше покоління останнім, яке з такою серйозністю ставилося до дівочої цноти. Тема «Дошлюбні статеві стосунки: «за» і «проти»» поступово займала дедалі більше місця у наших розмовах і врешті перетворилася на головну.

Багато хто з нас лише від Ді Снайдера вперше довідався про те, що дошлюбні статеві стосунки в багатьох країнах вважаються нормальними, а в деяких навіть необхідними, але далеко не всіх це переконало, що так і повинно бути. Ми поділилися на дві категорично не згодні між собою в цьому питанні групи, одна з яких була «за», а інша, відповідно, «проти».

Я відразу ж і без жодних сумнівів приєдналася до групи «проти», що, не останньою чергою, призвело до описаних нижче подій.

Що краще: філолог чи програміст? Місіс Хі Містер У. Потаємне листування

Грамотність у чоловікові — не основне

Історія наших із Вітею стосунків, як і належиться кожному першому юнацькому коханню, починалася дуже романтично.

Одного весняного вечора, коли мій батько був переконаний, що я сиджу вдома і готуюся до

випускних іспитів, а я була певна, що батько перебуває на уроданах і повернеться додому пізно, ми несподівано зустрілися на вулиці, причому батько зовсім не виявляв ознак характерного для постуродинного стану сп'яніння чи хоча б легкої розслабленості, а я перебувала в товаристві хлопця в пошарпаній шкірянці, з довгим хаєром і надписом METALLICA на чорній футболці. Більше від того: батько був помітно роздратований, бо невідкладні справи завадили йому піти на забаву, за що на нього образилися не лише друзі, а й моя мама, яка швидше пішла з роботи і встигла зайти в перукарню. А я не просто ішла поруч із особою чоловічої статі, а ця особа мала не лише підозрілий як на смак мого батька вигляд, ми, крім усього решта, ще й дозволили собі нахабно триматися за руки. І це — під час першого ж побачення, у неповні 17, безпосередньо перед завершенням процесу здобування середньої й початком підготовки до здобуття вищі освіти.

Самі розумієте — ситуація не з приємних, особливо враховуючи запальну вдачу мого батька, його мрію про зятя з інженерським дипломом і глибоку переконаність, що перша особа протилежної статі, яка переступить поріг нашої чотирикімнатної квартири, рано чи пізно якраз і стане цим зятем. А святий обов'язок батьків —

відтягнути цей момент принаймні до закінчення середньої школи.

Незадовго до випускного вечора батьки вирішили подбати про моє професійне майбутнє. Дискусії на тему, ким мені стати, точилися в нашій сім'ї й раніше, але їхня інтенсивність і гострота зростали поволі, відповідно до наближення моменту видачі атестату про середню освіту. Думки наші, як і повинно бути в кожній порядній сім'ї, розділилися. Батьки вважали, що найперспективніша на сьогоднішній день професія програміста, і намагалися переконати мене вступати до політехнічного інституту. Я абсолютно погоджувалася з ними щодо перспективності, але сумнівалася, чи може людина, в якій при користуванні газовою плиткою, електричною праскою, а подекуди часом навіть і простим холодильником уже виникають серйозні проблеми, стати хорошим програмістом. Уже не кажучи про трійку за рік з інформатики, яку вчителька потім таки виправила на п'ятірку, аби не псувати відмінний атестат. Але висловити хоча б деякі з власних сумнівів чи побажань із цього приводу я наважилася далеко не відразу. Знаючи своїх батьків, я добре розуміла, що переконати їх буде нелегко.

«Якщо ти хочеш досягти успіху в житті, припиняй читати нікому не потрібну художню

літературу. Треба жити в реальному, а не придуманому світі. Краще піди допоможи мамі на кухні», — радив мені батько, застаючи за читанням.

Розуміючи, що армійські правила № 1 (командир завжди має рацію) і № 2 (якщо командир випадково не має рації, див. пункт № 1) поширюються й на батьків, я рідко сперечалася з ними і вдавалася до дієвіших методів захисту, демонструючи батькам власноручно складені плани позакласного читання такого обсягу, який приємно вразив би нашу вчительку української, якби вона випадково про це довідалася.

Моєю давньою й потаємною мрією було навчання на філологічному факультеті університету. Давньою, бо з'явилася вона, коли дискусії на тему мого професійного майбутнього в нас у сім'ї ще не велися, як не велися і взагалі майже жодні дискусії. Усі функції були чітко розподілені: функцією батьків було вирішувати і вважати за потрібне, моєю — виконувати те, що вони вирішили чи вважали за потрібне. А всім, із чим я погоджувалася чи не погоджувалася, я могла поділитися з плюшевим ведмедиком Панасом, який у ті благословенні часи виконував роль мого домашнього психоаналітика.

А не бути потаємною ця мрія не могла, бо ж зрозуміло, що діти батьків-інженерів повинні

здобувати собі порядні професії, а не мріяти про всілякі дурниці.

«Філолог — це не професія. Витратити п'ять років на те, щоб вивчити рідну мову, може хіба що повний ідіот», — уважав мій батько, а батько, як відомо з обидвох основних армійських правил, завжди має рацію.

Протягом дуже довгого періоду існування моєї потаємної мрії я не знала, яку саме філологію обрати. У школі я вивчала іспанську мову, потрапивши до числа останніх жертв радянсько-кубинської дружби, які таким чином демонстрували свою солідарність із гаслом: «*Patria o muerte! Venceremos!*» Саме цей вислів прикрашав стіни всіх шкільних кабінетів іноземної мови. Незважаючи на нашу систему освіти і завдяки своєму близькому знайомству з донькою нашої «іспанки», а також завдяки її дитинству, проведеному в Аргентині, мені вдалося оволодіти мовою в достатньому обсязі, щоб зрозуміти, що вона мені подобається, як подобається і процес вивчення іноземних мов узагалі. Але з огляду на далеку перспективу робити викладання іспанської мови своєю основною професією у Львові, та ще й у період інтенсивного розвалу всього радянського, з любов'ю до Фіделя включно, навряд чи було би дуже розумно.

Альтернативою міг стати факультет слов'янських мов, але він, як і українська філологія, в ті маловізні часи був, на думку знайомих моїх батьків, недостатньо престижним. Про філологію російську на той час, певна річ, уже не могло бути й мови.

У тому, що батьки навіть чути не захочуть про жоден із цих варіантів, сумніватися не доводилось. Але на той момент, коли от-от мала відбутися видача омріяного атестата про середню освіту, а незабаром після неї — і вирішальна розмова-дискусія з батьками, під час якої мені доведеться оприлюднити власну мою мрію (невідомо, яку саме), тобто зруйнувати мрії батьків про доньку-програміста, а крім того ще і спробувати незважаючи ні на що здійснити власні плани, і сталося непередбачене зіткнення мого батька зі мною в супроводі хлопця з METALLICою на футболці, хаером на голові й привітною посмішкою на обличчі. Я думаю, посмішка ця була би не такою привітною або принаймні не такою самовпевненою, якби мій супутник знав, що мій батько мріє про зятя з вищою освітою, що вибір моєї майбутньої професії став у нашій сім'ї неабиякою дилемою, чи про те, як суворо виховуються дівчата з порядних сімей. Але, на жаль (чи на щастя), мій супутник, як я підозрюю, не зовсім знав навіть, що означає слово «факультет»,

не кажучи вже про все решта. І це допомогло йому зберегти душевний спокій, чого аж ніяк не можна було сказати про мене.

«Хороший учитель починає кожну нову тему з таблиць множення», — часто повторювала наша математичка й намагалася бути послідовною у виконанні цього. Можливо, тому пояснити нову тему вона ніколи не встигала.

Але історія наших із Вітею стосунків починалася зовсім не з таблиць множення. Вона починалася з листів.

Душевна травма, якої я зазнала під час спроби освідчитися Толі, не стала для мене перешкодою спробувати провести такий експеримент ще раз. Одна із моїх однокласниць, почуття якої до Майкла Джексона на той час саме втратили свою актуальність, запитала, чи не хотіла б я «придумати якусь кайфову розвагу». Недовго думаючи, я запропонувала їй підкинути комусь анонімного листа і поспостерігати за реакцією.

Ідея однокласниці сподобалася, і цього разу «жертвою» було обрано мого сусіда Вітю, того самого хлопця з хаером, шкірянкою і METALLICою на футболці. Ми знайшли недалеко від школи потаємний сховок, старанно розробили опис до нього і навіть намалювали план у масштабі

1:10, аби новий «Містер У» нічого не переплутав, а потім відіслали першого листа з шестирічною сусідською дівчинкою, яка була потай закохана в хлопця з довгим волоссям і обвішаною залізом курткою.

Час, що минув до моменту одержання відповіді, ми просиділи на моєму балконі, звідки було добре видно вікна нашого обранця, сподіваючись, що після прочитання листа він визирне на вулицю, вийде на балкон, піде перейтися в очікуванні натхнення для відповіді чи проявить себе якимось інакше. Зрештою, не щодня ж йому приходять такі листи. Але сусід виявився хлопцем діловим і навіть не намагався витратити час на пошуки детально описаного нами сховку за ретельно вималюваною схемою, а відразу передав нашкрябану на шматку газети відповідь із тою ж закоханою сусідською дівчинкою. Написати лаконічніше було важко: «Извини, спешу на тринировку. Если хочеш иметь са мной дела то давай встретимса не хочеш не нада а на глупасти у меня времени нету. Жду завтра в полвасьмова ва дворе».

Дочитавши, ми побачили нашого обранця, який виводив із дверей під'їзду свій розкішний спортивний велосипед. Спочатку таке нахабство мене обурило, і я запропонувала відіслати листа назад із виправленими червоним помилками. Але

однокласниця провела зі мною довгу виховну бесіду, під час якої я повинна була усвідомити, як треба поводитися з чоловіками, що грамотність — в них далеко не основне і що перш ніж скласти собі про когось думку, варто принаймні один раз із ним зустрітися, що ми хотіли пригод і відмовлятися від них тепер просто нелогічно, про те, що при зустрічі кожен чоловік може виявитися не таким уже й дебілом, що негативний результат — це теж результат і под. Найбільше вразило мене в тодішній нашій розмові глибоке переконання моєї подруги в тому, що жінка, яка хоче сподобатися чоловікові, повинна поводити себе як справжнісінька ідіотка. «Чим дурніша, тим краще. У розумних не закохуються», — категорично заявила моя подруга, чим мало не підірвала свій авторитет у моїх очах. Ми довго сперечалися, я намагалася переконати її, що видавати себе за дурнішу, ніж ти є насправді, — це самоприниження, а вона перекреслювала всі мої складні й логічні аргументи безжальним: «Фігня це все. Основне, щоб клюнув». Напевно, бажання довести моїй подрузі, що вона помиляється, і спонукало мене тоді піти на призначене побачення. Хоча, можливо, не менш вагомими аргументами стали розкішний гаєр і спортивна фігура нашого адресата, якому надзвичайно личили спортивні труси, які тісно обтягували м'язи на ногах, й еластична майка. Я дала себе вмовити й так

потрапила на побачення, з якого тато привів мене додому за руку й суворо попередив: «Ще раз побачу щось подібне — відшмагаю».

Мама провела зі мною відверту й тривалу розмову, з якої я довідалася, що мені ще тільки 17, а я вже дозволяю хлопцеві тримати себе за руку. І це дуже погано, тим паче під час першого побачення з цим хлопцем, й особливо враховуючи, що це взагалі моє перше в житті побачення, наскільки мамі відомо. Це дуже погано навіть під час другого побачення, як і взагалі погано починати будь-які стосунки з чоловіками в моєму віці. Я навіть не уявляю, чим зазвичай закінчуються такі речі. У мої 17 цього завжди ще не уявляють, а потім, коли починають уявляти, вже пізно. А не уявляю я того, що всі стосунки завжди розвиваються за однією й тією ж схемою, коли чоловік крок за кроком намагається завоювати жінку, а вона повинна цьому опиратися. Якщо ж я відразу даю йому тримати себе за руку, то йому здається, ніби і всього решта він теж досягне так само швидко. Спочатку він тримає мене за руку, потім спробує обійняти, далі запросить на морозиво, після цього — в кіно, там полізе цілуватися, далі з'являться діти, і вважає, що життя закінчилося. Я просто не усвідомлюю, з ким маю справу. У нього немає закінченої середньої освіти, вже не кажучи про освіту вищу чи пристойну роботу. Він вчиться у вечірній школі,

носить довге волосся, захоплюється рок-музикою. Батьки в нього розлучені, хоча й продовжують жити в одній квартирі, бабця — єврейка за національністю, житлова площа вдвічі менша за нашу, мама працює на пошті і життя там не буде. Я, напевно, думаю, що його цікавить моя інтелігентність, а всі чоловіки хочуть тільки одного, за що потім доводиться розплачуватися жінці. Я повинна добре подумати і вирішити раз і назавжди, чого мені більше хочеться: вищої освіти чи одруження.

Я згадала Ді Снайдера і те, що «кожного року з'являється 2 мільйони нових хворих на гонорею, 500 000 хворих на герпес геніталій, 80 000 хворих на сифіліс, і половина з цих випадків трапляється з людьми у віці від 15 до 24 років», і втішилася, що моя мама не вживає таких аргументів, щоб мене переконати. Тобто думає про мене не так уже й погано.

Я пообіцяла батькам подумати, щоправда, за умови, що не буду вчитися на програміста, а вступатиму на філологію. Про те, яку саме філологію обрати, ми ще можемо порадитися. Батьки спочатку обурилися, мама спробувала пояснити мені, яка невдячна праця шкільної вчительки і наскільки зручніше бути інженером. На

її думку, я просто не уявляла собі, як важко витримувати уроки в переповненому ледачими й байдужими учнями класі, я ніколи не бачила тонни зошитів, над якими доводиться сліпати вечорами, не знаю, що таке зірвані голосові зв'язки, хвора нервова система, проблеми з працевлаштуванням і приреченість на жіночий і переважно істеричний колектив. І зовсім не усвідомлювала, наскільки приємнішою є спокійна діяльність у якомусь конструкторському бюро, переважно пов'язана із приготуванням чаю, плетенням светрів та шкарпеток, переписуванням кулінарних рецептів і пліткуванням зі співробітниками. За це отримується непогана зарплатня, відрядження з добовими, профспілкові путівки на бази відпочинку, відгули, зрештою, можливість запізнюватися, провести робочий день за пошуками дефіцитних продуктів харчування, предметів першої, другої та інших необхідностей, можливість зникати з роботи відразу після обідньої перерви, необмежено користуватися службовим телефоном і ні за що не відповідати. Я ще зрозумію все це, коли в мене з'являться власні діти. Жінці потрібна спокійна робота, на якій можна відпочити від домашніх клопотів. А вчительська праця — це важкий хліб. На думку тата, філологія взагалі не належала до серйозних професій, а сам він сподівався, що його донька буде здатна на більше. Зрозумівши, що

переконати мене не вдасться, батьки вирішили, що несерйозна професія — все одно краще, ніж несерйозний шлюб, і змирилися.

Таким чином, моя потаємна мрія не лише стала відомою батькам, а й отримала всі шанси на здійснення. Іспанська філологія на той час якраз припинила своє існування, тож подальший вибір здійснився сам по собі.

«Давай, давай, вступай куди хочеш. Добре, як хоч прибиральницею влаштуєшся після своєї філології», — здався тато і примусив мене пообіцяти, що більше з цим патлатим не побачить.

Ситуація змушувала нас перейти в підпілля й дотримуватися суворої конспірації. Ніхто з моїх домашніх не мав права дізнатися про наші посиденьки в точкаріку, не кажучи вже про теми, які ми там обговорювали.

Основною небезпекою була невтомна пильність моєї бабці. Як я вже сказала, точкарік знаходився під дахом сусіднього будинку. Тобто вхід до потрібного мені під'їзду був якраз навпроти наших вікон, а улюблена розвага всіх бабць, як відомо, — сидіти біля теплої батареї й дивитися у вікно. Тому процедура потрапляння до точкаріка супроводжувалася серією складних приготувань, метою яких було відволікти увагу бабці.

Ця операція складалася з трьох етапів:

Етап 1.

Хтось зі «своїх» дзвонить у двері нашої квартири і швидко зникає.

Етап 2.

Інший посвячений у механізм конспірації спостерігає за вікном із вулиці і подає знак, коли бабця відходить до дверей. Я в цей момент перебуваю в місці, звідки можу бачити знак, але бабця не може бачити мене.

Етап 3.

Я швидко зникаю у дверях під'їзду. Бабця, нікого не побачивши за дверима, розлючена, повертається назад до вікна. Після закінчення побачення вся операція повторюється.

Система конспірації була детально продуманою і спрацьовувала безвідмовно. Крім того, завдяки цій системі бабця завжди мала про що поговорити з сусідками.

«Ти смотри, — дивувалася вона, довідавшись, що дивні дзвінки в двері регулярно трапляються тільки з нею, а більше ніхто в будинку нічого подібного не зауважив. — Шо б воно значило. Наверно, нас пограбувать хочуть. І то так перевіряють. Колись стукнуть мене по башці, та й зайдуть у квартиру, — припускала вона вголос, а потім додавала: — Ну і нехай, може наконєц вмру. А то стільки молодих умирають, а я, стара, живу і живу. Тільки от вещей ограблених жалко».

Щоб заспокоїти бабчині підозри, я просила Вітиних друзів дзвонити відразу до кількох квартир.

«Ці мені хулігани, — відразу ж повідомила бабця. — Уже й до другого етажера добралися. Я от з Павловною поговорила, то она каже, що до неї сьогодні тоже звонили».

Відчувалося, що їй стало легше на серці.

Але я все одно хвилювалася за бабцю, яка завжди була схильна до аналітичних розмірковувань. Адже не виключено, що рано чи пізно вона таки зіставить мою відсутність із таємничими хуліганями, або випадково колись повернеться до вікна швидше, ніж слід, або тільки зробить вигляд, що відійшла, а сама залишиться спостерігати, або випадково побачить утікаючого від вхідних дверей друга Віті, або хтось із сусідок випадково побачить мене в сусідньому під'їзді...

Особливо сильними були мої побоювання, коли бабця, сповнившись турбот про майбутнє онуки, намагалася вивідати, чи справді історія мого першого кохання закінчилася на вимогу батьків.

«Та воно, знаєш, — починала вона ніби сама до себе. — Воно й не так важно, чи є в нього диплом, чи нема. Основне, щоб человек був хороший. А він хороший, добрий, роботящий, всегда поможе сумку нести, коли ідеш з магазіна. Всегда поздоровається, спита, як здоров'я. Я його

люблю. Приятний такий хлопець. Тільки що рано вам ще жениться. Ти спочатку поступити повинна, потім закончить. Йому ще в армію іти. Ви якщо і зустрічаєтесь десь тайно, то я нічого протів не імею, тільки от щоб тато ні про що не дознався, і щоб ви глупостей не наробили. А то, знаєш, як не держи kota в мішку, всьо равно висунеться».

Так воно й сталося, навіть незважаючи на те, що бабуся явно плутала kota з шилом.

Шекспір, Ромео, Галицько-Волинський літопис і ящики під балконом першого поверху. Бабуся, мама і п'ятиразове харчування. Чи варто дотримувати слова, якщо тобі все одно ніхто не вірить?

Не гаючи часу, батько почав довідуватися про все, що було необхідно для вступу. З'ясувалося, що протягом двох останніх років українська філологія втратила статус непрестижності. Інтенсивний процес українізації східних областей потребував великої кількості вчителів української мови та літератури. Львівський університет був одним із небагатьох вищих навчальних закладів, де готували кваліфікованих фахівців. Бажаючих нести світло рідного слова в неосяжні степові простори зрусифікованої батьківщини виявилось чимало.

Довідавшись, що прохідний бал на вступних іспитах вищий, ніж у медінституті, тато чомусь зрадив і почав інтенсивний пошук репетиторів. Усі домашні навперебій намагалися донести до моєї незрілої свідомості, що я просто не маю права закінчити школу без медалі, принаймні срібної. Що медаль — це мій єдиний шанс, раз я вже вибрала собі таку престижну професію. Що якби я вступала до Політехніки, все було б значно простіше, бо там конкурсу майже немає. Особливо на програмування, що й не дивно, бо програмістів зараз більше, ніж комп'ютерів.

Моє життя відразу стало інтенсивнішим. У школі ми проходили одночасно програму 10 і 11 класів, бо, згідно з черговою постановою уряду, тривалість обов'язкової освіти збільшили на один рік. Але лише для тих, хто пішов до школи в 6 років. Усі інші, до яких належав і наш випуск, повинні були опанувати той же обсяг матеріалу протягом 10 років, хоча згідно з документами навчалися в 11 класі, перейшовши туди просто з 9-го. Незрозуміло, навіщо це було потрібно, але життя ускладнило.

Тричі на тиждень я писала з приватним репетитором об'ємні перекази зі збірників «Життя і школа», «Життя і слово», «Життя і наше майбутнє», «Українська література і наша сучасність». Ці тексти переважно починалися реченнями на зразок:

«У тьмяніючому світлі все ще доволі теплого, хоча вже й невблаганно осіннього тліючого, розпливчастого, розбитого на окремі тонкі, мов павутинки, і сплетені між собою невидимими цівочками промені сонця весь краєвид набував рис якоїсь майже потойбічної схвильованості, причаєного неспокою і водночас майже незбагненної гармонійності й закономірності. Надходила осінь». Або: «Зима все ще не випускала обрій із цупких пазурів своєї недовершеної білості, майже прозорої, гомінкої, як стрімкий потік, ламкою в переливах світла, що відбивалося й на вкритій усе ще міцними крижинами річці, на таємничих манускриптах віконного скла, яке несло у світло свою записану ламкими письменами звістку, і в самих промінцях сонця, принадних своєю невловимістю, майже потойбічною схвильованістю, причаєним неспокоєм і водночас майже гармонійною незбагненністю». Що спільного мали всі ці тексти з життям або з нашою сучасністю, я так і не збагнула, а запитати не наважилася. На подібні питання я досі здебільшого одержувала лаконічну відповідь: «Мала ще. Підростеш — сама зрозумієш». Самостійно я опановувала техніку стенографії, аби детальніше нотувати перекази, і новий український правопис. Двічі на тиждень майбутній викладач читав мені (разом із ще двома абітурієнтками) лекції з історії забороненої

української літератури, диктував поезії дисидентів, які бажано було знати напам'ять. Не всі з них мені подобалися, і від перевтоми я часто засинала на особливо нудних заняттях. Щоб уникати цього, я носила з собою збірку під назвою «Пропала грамота», яку читала в трамваї і перед сном.

Одного разу за цим заняттям мене застав батько, який саме вирішив поцікавитися ходом навчального процесу.

Якщо птаха тримати в неволі,
Якщо птаху обрізати крила,
І напхать йому в задницю яблук, —

прочитав уголос тато, сказав: «Гм...» і перегорнув сторінку, —

Слон дрочить хобот об ґрати вольєра... —

«Гм...», — сказав він іще раз, і обличчя його спохмурніло, —

В таксі ми їхали, варкалось,
Проспект був п'яний в дрободан...

Того вечора батьки провели зі мною ще одну тривалу й відверту розмову, з якої я довідалася, що читати непристойну літературу в моєму віці

негарно, як негарно читати подібну літературу і в будь-якому іншому віці. Що таким читанням пристойна людина себе компрометує, а тих, хто подібні такі речі пише й друкує, треба карати. Що вживання певних слів ріже вухо інтелігентної людини навіть у міському транспорті чи в черзі в гастрономі, а в книжці, тим більше — книжці поетичній, це взагалі нечувана розпуста. Що викладач університету, який дає своїм майбутнім студенткам читати щось таке, чинить просто негідно і заслуговує на осуд. Мені так і не вдалося переконати батьків, що я цілком із ними згідна, а збірку цю купила випадково у магазині «Поезія» на площі Міцкевича, написана вона науковими співробітниками Київського державного університету, а мій репетитор, швидше за все, сам не читав би такої поезії. Тож наступного дня тато поїхав до мого майбутнього викладача вже без мене, і я більше не готувалася до переказу й усного іспиту з мови та літератури.

З наближенням моменту складання іспитів атмосфера в сім'ї почала нагадувати ту, яка панує в оселі із важкохворим, якому вже неможливо допомогти, а можливо лише зробити його останні хвилини якомога приємнішими. Усі справи поза цією були оголошені другорядними, їхнє вирішення відклалося, вся увага була сконцентрована на майбутній події. Родина намагалася підтримати

мене всім можливим. Бабця з регулярністю в чверть години прочиняла двері кімнати, за якими я намагалася зосередитися:

— Дуже перепрошую, що потурбувала. Я тільки хотіла спитати, чи ти не хочеш вареничків. Я зробила свіжі.

— Бабушка, ми ж щойно пообідали.

— Ну, я перепрошую. Я просто хотіла спитати. Ти правильно робиш, що учишся. Учись, учись. А то що буде, як не поступиш? Тато розсердиться, і мама розстроїться. Ми ж усі так за тебе волнуємося. Тато, так той аж пообіщав, що з дому вигоне, якщо не поступиш. Ну, учись, учись. Я не буду мішати. Наука, вона в жисті понадобится.

Бабця зачиняла двері, але не довше, ніж на наступних чверть години. Мама не менш старанно стежила за моїм як мінімум п'ятиразовим харчуванням і абсолютно ігнорувала всі мої спроби уникнути важкокалорійної долі. Тато намагався зав'язати корисні для вступу знайомства. Ніхто й не підозрював, що невдячне чадо замість того, щоб день і ніч думати про особливості закінчень іменників другої відміни в родовому відмінку однини, думає над цим тільки протягом дня, а вночі веде подвійне життя, старанно приховуючи його від оточення.

Пізно вночі, коли всі в квартирі вже міцно спали, я писала листи. Мені дуже не хотілося обманювати батьків, і сумління гризло мене тим сильніше, що більше вони старалися зробити все можливе і неможливе для моєї майбутньої кар'єри, але, з іншого боку, не стригтися ж через це в черниці. Вітя, як і передбачала однокласниця, при ближчому знайомстві й справді виявився не зовсім дебілом і навіть не настільки обмеженим, як про це можна було подумати після його першого листа. Він познайомив мене зі своїми рокерами, і ті запропонували писати для них тексти пісень, на що я відразу і з радістю погодилася, майже щодня дарував квіти, мав добре збудоване тіло, вродливе обличчя, захоплювався кожним моїм словом і обіцяв кохати мене все своє життя. Після довгих вагань я таки наважилася піти на компроміс із власним сумлінням і зробити все, аби батьки «більше не бачили мене з цим патлатим», як і було домовлено. Чи мали вони при цьому на увазі те, що і я сама не повинна його бачити, так і залишилося невисловленим. А «все, що не сказано письменником прямо, дає нам можливості для найрізноманітніших здогадів», — пояснював мій колишній репетитор і майбутній викладач нової української літератури.

Намагаючись послабити докори сумління, я примусила коханого урочисто пообіцяти:

а) після закінчення вечірньої школи обов'язково вступити до якогось вузу;

б) підстригтися;

в) з жанру рок-музики перейти до жанру музики акустичної і почати займатися грою на класичній гітарі;

г) не наполягати на початкові нашого інтимного життя до першої шлюбної ночі;

г) прочитати найважливіших класиків української літератури.

Після того, як рок-група «Лазарет», де Вітя був ударником, написала до мене колективного листа з проханням відмовитися від виконання пунктів б) і в), я, хоч і не без вагань, погодилася. На знак подяки «Лазарет» присвятив мені свою першу платівку під назвою «Суд мертвих над живими».

Батьки суворо контролювали, чи дотримую я свого слова. Доводилося детально звітувати про кожне, навіть десяти-хвилинне, запізнення додому, тато встановив паралельний телефонний апарат, аби мати можливість прослуховувати розмови, що видавалися йому підозрілими, мама регулярно переглядала мої записи, прибираючи кімнату. Мене повністю звільнили від будь-яких господарських обов'язків, навіть по хліб більше не посилали — після того, як одного разу я повернулася з виконання цієї місії через три години.

Кожна вільна хвилина мала бути присвячена підготовці до вступу. Дозволялася одна півгодинна пауза на обід і ще одна — на вечерю. Решта часу — за письмовим столом. Такої інтенсивності навчального процесу не досягнув, напевно, навіть Ленін у період своїх студій на засланні.

Щоправда, це не заважало закоханому рокерові щоночі приходити під балкон із двома порожніми ящиками з-під молочних пляшок. Він обережно поціляв камінцем до шибки, видирався на складені один на один ящики і терпляче чекав.

— Зізнайся, ти почуваш себе Ромео? — питала я.

— Ким? — дивувався ще не до кінця перевихований рокер і тягнувся до мене за привітальним поцілунком.

— Треба буде ще скласти для тебе список творів світової літератури. Щоб можна було з тобою про щось спілкуватися.

— Ще один список? — зітхав Вітя. Він уже другий місяць мужньо боровся з «Хіба ревуть воли, як ясла повні», паралельно намагаючись отримати задоволення від «Сонячної машини» і проникнутися глибиною бориславського циклу Івана Франка, і все це вимагало від нього значно більших зусиль, ніж чотиригодинна репетиція чи двогодинне тренування.

— Скажи, — питав він, — а після того, як я ще й світову літературу прочитаю, ти вийдеш за мене заміж? Ну, ясно, коли вже поступиш в свій університет.

Я кепкувала з його наївності і пояснювала, що ми ще занадто юні, щоб створювати сім'ю, занадто мало знаємо одне одного, що потрібно говорити, по-перше, «вступиш», по-друге, — «до університету», по-третє, прочитати всю світову літературу просто неможливо, тим більше — ще до одруження.

Вітя на все погоджувався, обіцяв чекати і читати, скільки буде потрібно, не ставити більше дурних питань, завтра ж узяти в бібліотеці Шекспіра і, взагалі, звернути увагу на своє моральне обличчя. У кінці кожного з побачень ми обмінювалися листами.

Наші посиденьки в точкаріку мали в собі щось ритуальне. Це помітила навіть Вітина мама, яка час від часу заносила нам туди «гаряченьких пиріжків», чаю, канапок або ще чогось смачненького. Подолавши всі перепони, пов'язані з потаємним проникненням до крихітної кімнатки під дахом сусіднього будинку, ми з Вітею насамперед зручно вмощувалися на старенькому обдертому диванчику і ставили касету «Скорпіонз». Це була єдина група, яка подобалася нам обом, і це було щось, що

стосувалося тільки нас і наших потаємних зустрічей. Якби про звуковий супровід цих зустрічей дізналися рокери, друзі Віті, вони були б дуже обурені, і Вітя трохи соромився такого негідного справжнього рокера вияву своїх музичних смаків.

Можливо, саме ця забороненість надавала музиці «Скорпіонз» такого потужного впливу на нас, на наш настрій, на те, що ми забували про час, про обов'язки, про обережність, про вступні іспити, про застереження батьків і навіть про Ді Снайдера. З часом, коли ми вже вивчили тексти й мелодії на касеті майже напам'ять, я запропонувала Віті трохи урізноманітнити наше дозвілля і, слухаючи музику, читати вголос поезію. Вітя приречено погодився, як погоджувався на більшість моїх пропозицій, і ми перечитали під єдину наявну у нас касету «Скорпіонз» спершу «Криваве весілля» Лорки, далі томик Єсеніна і нарешті збілочку Асадова. Така поступова деградація наших поетичних смаків не дала очікуваного результату, і Вітя не став ні фанатом Асадова, ні шанувальником Єсеніна, не кажучи вже про Лорку. Щоразу, коли я зупинялася під час читання, він брав у мене книжку і перераховував кількість сторінок, які залишилися до кінця. Але мовчки витримував всю процедуру, а коли я закінчувала черговий поетичний сеанс, тільки голосніше вмикав музику.

Коли читання вголос нам набридало, ми цілувалися. Переважно до того моменту ми слухали касету вже вдруге і протягом попереднього півторагодинного слухання встигали накопичити вибухово небезпечний заряд сексуального збудження, яке через непохитну твердість наших цнотливих переконань могло вилитися тільки в поцілунки, і ми виливали його, цілуючись до нестями, точніше до крові на губах, до синців на спині й на грудях, які необережні й жадібні Вітині пальці залишали на моєму тілі, до запаморочення, майже до втрати свідомості, до нестерпного ниття десь унизу живота, до спустошеного стану, чимось схожого на похмілля, цим станом закінчувалися майже всі наші зустрічі, під час яких збудження спершу наростало, а потім важким клубком опускалося кудись на дно шлунка, не знаходячи виходу і роблячи наші ночі неспокійними, а безсоння тремливим і знервованим.

Напевно, тільки цей вибухонебезпечний заряд, нездатний задовольнитися поцілунками, тримав нас у постійному напруженні, дуже чутливому до запахів, звуків і кольорів і водночас розсіяному й неуважному щодо всього другорядного, повсякденного: навчання, батьків, обов'язків. Вранці, коли я виходила з дому, мені здавалося, що навіть повітря довкола мене шарудить стримуваною напругою і бринить, немов

натягнуті на вітрі білизняні шворки. Ми жили тільки цією зацементованою в нас усередині напругою, яка притягувала нас одне до одного з силою двох намагнічених поверхонь і примушувала після кількогодінного сидіння в точкаріку вдень проводити цілі ночі на моєму балконі, рахуючи зорі, цілуючись і міцно стискаючи руки одне одного під мелодії «Скорпіонз», які пульсували у наших гарячих головах нескінченним звуковим потоком.

Цією напругою були переповнені і наші листи, якими ми обмінювалися після кожного нічного побачення і які нагадували наркотичні видіння, складені із поезії Лорки, текстів «Скорпіонз», порад Ді Снайдера і описів страв, якими нас годували на сніданок, обід і вечерю. Ми ніби боялися втратити цей внутрішній зв'язок між собою, це магнітне поле, яке постійно тільки накопичувало енергію і ховало її в собі, загрожуючи колись вибухнути, тому нам важливо було знати найменші подробиці того періоду, коли ми не були разом, бо кожна втрачена деталь могла стати детонатором цього несподіваного вибуху.

На жаль, у процесі старанного переховування від батьків я загубила десь майже всі Вітині листи і тому не можу процитувати найцікавіших із цих шизофренічних щоденників, у яких із точністю до хвилин був розписаний наш із Вітею побут

протягом року, який ми провели під знаком «Скорпіонз». З літературного погляду ці твори навряд чи заслуговують окремого обговорення, зате фахівцеві з підліткової психології це напевно було би цікаво.

Якби я була режисером, я б узяла нас із Вітею на ролі Ромео і Джульєтти і навіть погодилась би на нашу позбавлену смаку вимогу озвучити виставу музикою «Скорпіонз».

Теорія і практика. Перші полеміки довкола цноти

Це сталося в той момент, коли популярний журнал «Ровесник» закінчив друкувати з номера в номер «Поради виживання для підлітків». До моїх випускних та вступних іспитів залишалось вже зовсім небагато, а наші посиденьки в точкаріку перетворилися на своєрідний дискусійний клуб. Центральною темою цих дискусій, окрім, зрозуміло, перспектив розвитку важкого року, була зачеплена Ді Снайдером тема дошлюбного сексу. Дискусії ці відбувалися переважно в одному й тому ж складі: ритм-гітарист «Лазарету» Гоша, соло-гітарист Льоша, дівчина Льоші Валя, «драмсист» Вітя і я.

Щоправда, проблеми, яких найчастіше торкався Ді Снайдер (венеричні захворювання,

небажана вагітність чи наркотики), наразі не дуже нас цікавили. Першим питанням, яке необхідно було з'ясувати, стало те, чи має дошлюбний секс право на існування, чи маємо ми право на дошлюбний секс, і якщо так, то чому погляди на це Ді Снайдера і наших батьків так сильно відрізняються.

Як і належиться групі справжніх українців (часткова російськомовність у цьому разі ніяк не вплинула на ситуацію), ми розділилися на три фракції, що стояли на принципово різних позиціях. Льоша і його дівчина Валя вважали, що дошлюбний секс не лише має право на існування, а є необхідним елементом для створення по-справжньому міцної сім'ї, у цьому вони абсолютно погоджувались із точкою зору Ді Снайдера і вважали погляди наших батьків надто консервативними і застарілими.

Я вважала, що бездумно мавпувати звичаї західного світу не варто. І навіть якщо певні національні традиції видаються нам надто консервативними та застарілими, поважати та дотримуватися їх все одно потрібно. Принаймні з поваги до батьків. Із солідарності зі мною погоджувався і Вітя, хоча його переконаність, здається, не була надто твердою.

Ритм-гітарист Гоша на той момент ще не мав власної думки. Оскільки дівчини в нього не було, він не надто цікавився питанням.

Таким чином, у нас встановилася нічия: 1:1. І так тривало аж до того моменту, поки Льоша і Валя не вирішили від теоретичних міркувань перейти до практики і завершити платонічну фазу своїх стосунків.

Відбутися це мало, ясна річ, в тачкаріку, зрозуміло ж, увечері, і не могло обійтися без дружньої підтримки всіх утаємничених. Адже незважаючи на свою сексуальну розкутість, ні Льоша, ні Валя не мали попереднього досвіду і хвилювалися за те, як пройде «перший раз». Приготування були ретельними і почалися ще за тиждень до знаменної події. Льоша, Гоша і Вітя старанно прибрали в точкаріку, принесли з дому чисте простирадло і застелили ним імпровізоване ліжко, відрегулювали освітлення, зробивши його інтимнішим, заздалегідь запаслися алкоголем і цигарками, поставили замок, який зачиняв би двері зсередини (лінивий Гоша спершу спробував засумніватися в необхідності аж такої трудомісткої операції, але йому пояснили, що займатися таким при відчинених дверях так само незручно, як і при зачинених іззовні, і що Ді Снайдер на їхньому місці теж уставив би замок, тоді Гоша змирився). Після тривалих дискусій хлопці дійшли навіть до того, що

принесли до точкаріка кілька касет із «попсовою» музикою на зразок «Металіки», бо Валя навідріз відмовилася вперше займатися сексом під треш-рокові ритми. Касету «Скоршого» ми з Вітею старанно ховали і нікому не розповідали про її існування. Льоша, щоправда, трохи посумнівав, чи не буде це зрадою його музичних ідеалів, але потім вирішив, що для першого разу можна змиритися, а далі видно буде.

Протягом того вечора, коли все мало статися, Гоша і Вітя домовилися чергувати біля під'їзду і час від часу підходити до дверей точкаріка на випадок непередбачуваних ситуацій.

Я категорично відмовилася брати будь-яку участь у цих приготуваннях, засудивши саму суть акції, і присвятила вечір підготовці до контрольної з іспанської.

Репетиторка, яка готувала мене до вступу, народилася у Франції, в українській сім'ї, а потім 15 років прожила в Парагваї. Звали її Естелла Давидівна, студенти з острахом ставилися до її суворості, а на кафедрі романських мов вона вважалася найкращим фахівцем із французької та іспанської. Коли Естелла Давидівна сама вчилася у Львівському університеті, вона ще слабо володіла українською. Точніше, письмовою українською. Розуміти і розмовляти вона могла без проблем, але лекції записувала, спершу перекладаючи їх

французькою, а потім, готуючись до іспиту, переписувала все ще раз мовою оригіналу. Відтоді у неї сформувалося переконання, що іноземну мову неможливо вивчити, не порівнюючи і не зіставляючи її зі ще однією, спорідненою мовою. Таким чином вона сама оволоділа польською і російською, бо, вдосконалюючи українську, потребувала порівнянь, а обмежитися однією тільки польською або однією тільки російською видавалося їй недостойним доцента університету. Такі ж високі вимоги ставила вона й до своїх студентів та абітурієнтів, яких вона за доволі високими, як на той час, розцінками готувала до вступу.

Коли я вперше з'явилася у її крихітній і захаращеній книгами квартирі, де окрім неї мешкали ще старенька сибірська киця і мовчазний папуга у старанно вичищеній клітці, Естелла Давидівна відразу ж попередила мене, що іспанську граматику ми будемо вивчати за підручником із французької. На її думку, він краще подавав граматичну структуру, яка, як відомо, у всіх романських мов дуже подібна. А крім того, я повинна привчати себе до думки, що жодну мову неможливо вивчити, не порівнюючи її зі спорідненою.

Того вечора, коли в точкаріку відбувалися вищеописані і епохальні з точки зору проходження

сексуальної революції у нашому дворі події, я старанно вписувала у розкладений на підлозі (бо не поміщався на письмовий стіл) аркуш ватману зразки відмінювання дієслів, розподіляючи їх на «індікативо», «субхунтіво» та «інфінітіво», «формас сімплес», «формас компуестас» та «герундійо», «пресента», «футуро», «імперативо», «кондісьйональ», «претеріто перфекто», «претеріто індефінідо», «претеріто антеріюр», «імперфекто», «плюсквамперфекто», «кондісьйональ перфекто», «футуро перфекто», «герундійо перфекто», «інфінітіво перфекто» і звичайний «партісіпйо пасадо». Зразком при цьому мені слугував інший, зменшений у масштабі один до десяти, аркуш із підручника французької мови, де всі ці зразки були подані на прикладах французьких дієслів. Моїм завданням було проробити те саме з представниками трьох дієвідмін дієслів іспанських, уживаючи часові форми й закінчення за аналогією і заодно вивчаючи їх напам'ять.

У момент, коли цей процес був близький до завершення, а мій стан — до відчаю, на балконі моєї кімнати почувся знайомий звук, який означав, що Вітя хоче зі мною поговорити. Я здивовано глянула на годинник — ще навіть не було першої, а в такий час ми ніколи не зустрічалися на балконі, побоюючись, що батьки ще не сплять. Потім я обережно визирнула із дверей кімнати, і

переконавшись, що всі члени нашої сім'ї вже розійшлися по своїх кімнатах, вирішила ризикнути.

Я вийшла на балкон, вдихнула ковток свіжого нічного повітря і відчула, як із голови прудко вилітають старанно визубрені «убе», «убісте», «убо», «убієра абідо», «убієсе сідо» і «абріамос естадо». Це відчуття чомусь нагадувало те, коли від черевиків відвалюються великі кавалки налиплого й засохлого бруду. Було трохи шкода витрачених намарне зусиль, але відчувалося і певне полегшення. Я зрозуміла, що контрольну мені завтра не написати, і заспокоїлася.

— Привіт, ізвіні, шо пабеспакоїл, я па срочній справі. Ти знаєш, Льошка с Валькай севодня ета, ну, в тачкаріке. І у ніх праблема. Ми с Гошкой не знаєм, як памочь, у Ді Снайдера пра ета тоже нет, может, ти чево підкажеш.

— Тс-с-с, — сказала я, — обережно, бо батьки можуть прокинутися, ти знаєш, котра година?

— Ну я же сказав, ізвіні, проста праблема у людей, треба срочна. Панімаєш, Льошка купіл презерватів, а він бальной аказався, злазе, сходили в аптеку, там, гаварят, меньше нема. Ти случайна не знаєш, ані па размерам прадаются, ілі ета у Льошкі с размерамі не всьо в парядке? Знаєш, він переживає па цьому поваду.

Відверто кажучи, розміри презервативів, які мені доводилося на той час бачити в наших аптеках,

вражали і мене не менше. Навіть ставало трохи лячно, яким чином усе це може поміститися в мене всередині, бо про відчуття в той момент, коли це станеться вперше, я взагалі намагалася не думати. Але зізнатися у своїй неосвіченості Віті я аж ніяк не могла, і тому відповіла, намагаючись надати своєму голосові максимальної зверхності:

— Такі проблеми неминуче чекають на кожного, хто вважає себе дорослішим, ніж він є насправді. Я, на жаль, нічим не можу зарадити. Мою позицію в цьому питанні ти знаєш.

Вітя зітхнув і пішов втішати друга Льошу. Більше з приводу дошлюбного сексу ми не дискутували. Перемога виявилася за нами, із рахунком 1:0. Контрольну я написала на четвірку і дуже втішилася.

Суд мертвих над живими. Ґрати на вікнах першого поверху. Звинувачення невинних

Нарешті для мене завершилися іспити випускні, а далі й вступні, іспити долі. Разом із іншими щасливцями, зарахованими на один із на той момент найпрестижніших факультетів університету, я повинна була їхати на сільськогосподарську практику збирати хміль.

Батьки, знаючи мою непристосованість до фізичної праці і життя в польових умовах,

намагалися зробити все можливе, аби звільнити мене від цього випробування. Сама я в принципі нічого не мала проти. Цікаво було познайомитися з майбутніми однокурсниками (як виявилось пізніше, в кількісному співвідношенні 97 до 3 більшість становили однокурсниці), спробувати себе в ролі колгоспниці.

Мало не напередодні мого від'їзду того дня, коли повинно було вирішитися, чи їду я збирати хміль, «Лазарет» отримав пропозицію випустити музичну платівку. Це було нашою спільною великою перемогою, до якої ми готувалися під час довгих і виснажливих репетицій. На той час я якось непомітно для себе настільки органічно увійшла у склад групи, що вже навіть не ставила собі запитання, а чим я, власне, там займаюся.

Почалася наша співпраця з пропозиції, що її зробив мені ритм-гітарист Гоша, написати для першого альбому «Лазарета» справжній рокерський текст — «шоб так душевненька, как у Асадова, но хардова, как у «Секс-пісталс»». Я спочатку засумнівалася, чи зможу, але потім Гоша приніс мені свою власну спробу написати подібний текст під назвою «Суд мертвих над живими», який починався словами:

Из ваших жил струится тихий ужас
Вы пьете металл за двоих

И в конвульсиях тело страдает
И мраки в снах твоих и моих.

Я уявила собі сольний концерт «Лазарету» на великому стадіоні, куди випадково потраплять мої батьки, мої вчителі або просто мої знайомі, і погодилася переробити текст. Моя версія «Лазарету» дуже сподобалася, хоча я й тепер не була певна, що дуже хочу, аби хтось із моїх знайомих почув:

Ты вестник смерти в царстве живых
Ты жизни луч среди царства мертвых
В твоей душе зарождается стих
Границы смерти для тебя стерты.

Пісню на ці слова було зроблено в новому на той час навіть для прихильників хард-року стилі «спід-метал», який був ще крутішим, ніж «треш-метал», а тоді навіть «треш-метал» у Львові ще ніхто не грав, що робило напрямок перспективним. Відверто кажучи, мені важко було оцінити нюанси відмінностей між обома стилями. Я чесно, старанно й доволі довго намагалася проникнутися духом музики цього напрямку і не менш старанно приховувала від «Лазарету», що мені це так і не вдалося. Я часто зачинялася у своїй кімнаті й вмикала у плеєрі з навушниками одну з

рекомендованих «лазаретівськими» друзями касет. Але вже після другої композиції в мене починала нестерпно боліти голова, далі вуха, а одного разу навіть пішла кров носом, хоча я намагалася слухати цю музику на мінімальній гучності.

Після невдачі з точкариком репетиції «Лазарету» було перенесено додому до вокаліста і соло-гітариста Льоші. Його мама, колишня скрипалька, дуже вболівала за розвиток музичних здібностей сина і запропонувала для проведення репетицій горішній поверх їхнього будинку. Сусідам довелося з цим змиритися, бо будинок був приватною власністю, а мама все витримувала мужньо, навіть не виходячи з дому під час репетицій. Я заздрила її витривалості, бо сама б такого не витримала.

Якось я несміливо запропонувала Віті, Льоші й Гоші спробувати себе ще й в мелодійнішому напрямку хард-року. Хоча б на зразок «Металіки» чи «Айрон Мейден». Але мене засміяли, пояснивши, що попсовість моїх смаків з часом минеться і я зрозумію, в чому кайф справжнього драйву, і перестану слухати те, що всі.

На цьому ідеологічні суперечки було вичерпано, і я мовчки намагалася дорости своєю незрілою свідомістю до елітарності музону зі «справжнім драйвом». А кар'єра «Лазарету» тимчасом розвивалася блискавично. Не встигли

вони створити перший альбом і дати два пробні концерти в сусідній із Льошиним будинком СШ № 45, як їм запропонували взяти участь у роковій «солянці» на велотреку СКА, потім — у концерті перед Оперним театром, у приміщенні Львівської філармонії... Уже через місяць після першого виступу концертний репертуар групи став доволі солідним. У мої обов'язки входило підібрати кожному вдалий сценічний одяг, створити імідж, себто зачіску, макіяж, написати вступний текст Льоші, який був і за конферансьє, а також висловлювати свої зауваження після кожного виступу.

Для випуску музичної платівки «Лазарету» поставили дві умови:

1) програма, повністю готова для запису через тиждень;

2) жодного тексту по-російськи.

Для перекладу текстів у мене була одна ніч.

«Умершие во сне», «Медиум», «Тигр в пустыне» далися мені без особливих проблем. Труднощі почалися з «Я пил твою кровь, как воду», але навіть це я ще подумала. Закінчивши «Ты меч отравленный вонзаешь», я урочисто пообіцяла собі, що більше жодного з подібних текстів не напишу. Навіть ворожою російською мовою, навіть просто так, «па приколу». Вітя прийшов під балкон, коли

залишалися неготовими ще два переклади: «Убей мене, не мучь» і «Посмотри, мои раны гноятся».

Вітя спершу чекав на завершення процедури під балконом. Але надворі лив сильний дощ, і він попросив дозволу перелізти через балкон. Пів на п'яту, батьки сплять найміцнішим сном, зовсім ненадовго. Попередньо ми вже кілька разів дозволяли собі таке, і все закінчилося щасливо, тож я погодилася.

Вітя прочитав уже готові переклади, залишився дуже задоволеним і дрімав у кріслі, чекаючи, поки я закінчу решту.

Коли мені залишилося перекласти фразу: «Эта мечь святая, как вода», не міняючи ритму всього тексту, раптом відчинилися двері кімнати. Мама йшла до туалету і вирішила поцікавитися, чому в мене так пізно світиться. Вітя зробив запізнілу спробу сховатися під стіл. У голові в мене застрягло: «О, ця помста, ця свята водиця».

Епілог

Треба віддати належне мамі: вона розповіла про все татові вже після мого від'їзду. «Відшмагання» так і не відбулося, зате, коли я повернулася з практики, балкон моєї кімнати прикрашали великі ґрати, відчинити які вистачало сили тільки в тата. Наша співпраця з «Лазаретом»

на цьому завершилася, ми перестали зустрічатися з Вітею, я відмовилася писати тексти для другого альбому під назвою «Війна медіумів» і відкрила для себе джазову музику. Так я втратила останній шанс дорости до елітарної музичної самосвідомості шанувальників «справжнього драйву».

«Лазарет» записав ряд доволі успішних музичних альбомів, зробив кілька гастрольних турне і розпався. Соло-гітарист і вокаліст Льоша незабаром одружився, бо його дівчина завагітніла. Вітя пішов працювати у торгову фірму, і робота не залишала часу для музики. Незабаром і він одружився. Ритм-гітарист Гоша спробував пограти у кількох інших групах, але теж покинув музику і виїхав із батьками за кордон.

Зовсім недавно я впорядковувала старі папери і знайшла один із Вітиних листів, у якому він писав: «Севодня в 13.10 были в точкарике. Льошка нашол там твою книгу Лорки и пасматрел на меня типа я бальной, я отмазалса, что тебе эта надо для вступа. Он предлагыл лабать свой музон как Ди Снайдер. Думаем назватса «Лазарет». Па приколу типа мы все бальные. А мы и бальные. Бальные музыкай. А я ещю бальной табой. Што думаеш по этому поводу? Заканчиваю писать. 13.33»

Математичні пристрасті

Про те, що випадкові знайомства не завжди закінчуються погано, але рідко закінчуються добре

Якось узимку він наздогнав мене при виході з наукової бібліотеки ім. М. Драгоманова, де перед початком зимового екзаменаційного марафону я дописувала курсову роботу про драматичну творчість Івана Франка, паралельно готувалася до іспитів із політології, інформатики та зарубіжної літератури, мріяла про початок опалювального сезону, відразу ж після закриття бібліотеки планувала піти на концерт і при цьому перебувала в доволі агресивному настрої. Наздогнав би він втомлену від самотності панну свого віку, яких чимало можна зустріти в тій же бібліотеці, все, можливо, склалося б інакше. Але він обрав самовпевнену і довгоногу першокурсницю, переконану у власній здатності з першого ж погляду підкорити своїми чарами будь-якого чоловіка. Бажано, звичайно, іноземця середнього віку, самотнього, із приємною зовнішністю і добре забезпеченого. Можна, звичайно, і співвітчизника, теж самотнього, теж із приємною зовнішністю і теж добре забезпеченого, але краще молодшого за середній вік. Розглядаються й інші варіанти, але

зрозуміло, що така дівчина просто не може звернути увагу на лисуватого викладача Політехніки, який наздоганяє її при виході з бібліотеки. Вибрати мене, а не жінку, яка зустріла б його дії з більшою вдячністю, було з його боку стратегічною помилкою, ще більшою помилкою було не почистити перед цим зуби і не попрати шкарпетки. На жаль, саме в таких дрібницях і криється причина конфлікту, точніше, внутрішнього антагонізму, який повторюється з покоління в покоління і ніяк не навчить деяких самовпевнених панянок прихильніше ставитися до «перспективних» чоловіків, а деяких перспективних чоловіків — виявляти більше проникливості й життєвого досвіду при виборі об'єктів своїх симпатій.

У коридорах Львівської Політехніки Ви протягом максимум п'ятнадцяти хвилин зустрінете мінімум п'яťох чоловіків такого типу. Випрасувані сірі штани від неіснуючого костюма, голуба сорочка з обтертими манжетами, сірий ангоровий светр в обтяжку, чорні мешти виробництва львівської взуттєвої фабрики «Прогрес», потягана старенька сумка з чорного шкірозамінника через плече, лисина, рожевий гребінчик, що акуратно вистромлюється із задньої кишені штанів, і, звичайно, кілька золотих протезів серед зубів

переднього ряду. Перше, що впадає Вам в очі, а точніше, в ніздрі при знайомстві з цим кандидатом математичних, фізичних чи квантово-теоретичних наук, — характерний запах із рота, що свідчить про нерегулярне користання з послуг зубного лікаря, не менш характерний запах спраглих чергового прання шкарпеток і натомленої активним способом життя сорочки. Наступне, від чого Вам, за всього бажання, не вдасться абстрагуватися, — це старанність його підкреслено української мови з характерною відсутністю «г», в якій час від часу вперто повторюються: «я рішив», «мені показалося» і «прийміть мої вибачення». Але це все — зовнішнє, а в решті своїх проявів ці люди досить милі, ввічливі та начитані й переважно справляють приємне враження. Щоправда, здебільшого на мам і бабусь своїх юних студенток, аніж на самих довгоногих першокурсниць.

— Вибачте, будь ласка, Ви не підкажете, де тут вулиця Семена Петлюри?

— Ні, — буркаю я і поспішаю якомога швидше дістатися до кав'ярні, омріяного гарячого напою, добре опаленого приміщення, де можна палити, де немає книжок, студентів і зимової сесії.

— А як Ви думаєте, — не вгаває мій співрозмовник, — може існувати у Львові така вулиця?

— Я про це не думаю.

— Перепрошую, що я Вам так набридаю, але я звернув на Вас увагу ще в бібліотеці. У Вас такий незвичний підхід до підбору літератури: вірші Горация, драми Франка, підручник з політекономії і «Основи бейсіку». Можна Вас запитати, чим це вмотивовано?

— Небажаною вагітністю, — буркаю я і пришвидшуюю крок. Невже цей придурок ніколи не здавав сесії? Зрештою, яка йому різниця?

— Дивно, а я думав, це пов'язано із сесією. Коли світить сонце, мені завжди починає здаватися, ніби я ще вчора сам був студентом.

Я з недовірою оглядаю його лисину. Він простежує напрямок мого погляду і нервово посміхається. Потім теж пришвидшує крок і не виявляє анінайменшого наміру прощатися.

— Мене звати Женья. Я — кандидат математичних наук, працюю на кафедрі прикладної математики в політехнічному інституті. А Ви?

Він зробив таку тривалу паузу між «Я» і «кандидат», що здалося, ніби він зібрався сказати як мінімум «професор» чи хоча б «доктор».

— У мене післязавтра починається сесія, тому я маю дуже багато роботи, а Ви забираєте в мене дорогоцінний час.

Можливо, він краще зрозуміє, якщо розмовляти ввічливо.

— Я приношу свої вибачення. Але можна буде побачити Вас після сесії?

— Це поки що нікому не заборонено. Стукайте, — і Вам відчинять.

— А куди стукати? Я ж навіть не маю Вашого телефону.

— Пісня така є, називається «Хата старого Хрона». А в ній приспів: «Стукайте, — і Вам відчинять». До побачення.

І я зайшла до найближчої кав'ярні, голосно гримнувши дверима. Ввічливо таки не вийшло.

Мене завжди цікавило, навіщо на факультеті філології ввели курс основ програмування мовою бейсіку. При тому, що курс цей був виключно теоретичним, і навіть тих із нас, хто найкраще оволодів азами поділу алгоритмів на типи і усвідомив усю глибину двійкової системи передачі інформації, і близько не підпускали до справжніх комп'ютерів, яких у ті часи було аж п'ять на весь університет. Я вже не кажу про якийсь там «Віндовс для чайників» чи хоча б «Волков-едітор». Умикати комп'ютери вміли далеко не всі з нас, але іспиту з основ програмування не оминув ніхто. Ним для українського відділення мала стати письмова контрольна, призначена на 3 січня.

Зайвим буде згадувати про те, що останньої передекзаменаційної суботи мені не вистачило для

ознайомлення з основами програмування, як і про те, що 3 січня — в принципі не найкращий день для здачі іспитів. Протягом усієї новорічної ночі мене непокоїло небезпідставне передчуття, що першого свого іспиту під час першої ж сесії мені не скласти.

Першим, кого я побачила серед членів екзаменаційної комісії, був мій недавній знайомий. Я похолола, згадавши «Пісню старого Хрона», але Женя, впізнавши мене, привітно посміхнувся і втаємничено підморгнув. Протягом наступних двох годин я старанно намагалася уникати його погляду й одночасно хоча б приблизно збагнути, чого саме хоче від мене листок із екзаменаційним завданням. У результаті я каліграфічним почерком переписала все, що стояло в тексті завдання, намагаючись максимально дотримуватись оригіналу, і здала свої «розв'язки» екзаменаційній комісії.

Як розповів мені потім Женя, навіть при цьому мені вдалося зробити чотири помилки. Добре, що батьки свого часу таки відмовились від ідеї зробити з мене програміста. Тим більшим було моє здивування, коли після роздачі залікових я виявила у своїй навпроти словосполучення: «Основи програмування» найвищий бал.

— Ну як, здала решту іспитів? — запитав голос із телефонної слухавки. — Уже ж закінчилася сесія. Чи не правда?

— Правда, — розгублено погодилася я, не знаючи, що робити далі: питати, звідки в нього мій телефон, дякувати за порятунок, вибачатися за «старого Хрона» чи зробити вигляд, що нічого іншого я й не сподівалася.

— То що, тепер можна буде випити разом із тобою кави, не забираючи твого дорогоцінного часу?

— Напевно, — я все ще не мала плану майбутніх дій.

— Давай завтра о шостій, на Драгоманова. Домовились?

— Угу.

— Тоді до побачення.

Про «Віндовс для невічливих» та інші історичні подробиці

— Хочеш, я розповім тобі трохи про себе? — почав Женя нашу наступну зустріч, не даючи мені змоги ні вибачитися за передостанню, ні подякувати за останню, ні запитати, як у нього справи. — Я вже тобі казав, що працюю в Політесі на кафедрі прикладної математики, — продовжив він ще до того, як я встигла відповісти на поставлене запитання. Очевидно, під час роботи на семінарах із вічно неготовими студентами

виробляється звичка самому відповідати на власні запитання.

— До речі, мене цілком випадково запросили до університетської екзаменаційної комісії. Друг захворів, а він працює на вашій кафедрі. Тож пощастило тобі. Так от, математиком я став цілком випадково і досі себе ним не почуваю. Того хотіли батьки. А я все життя мріяв стати істориком. Досі збираю історичні матеріали про львівську архітектуру. Якщо колись захочеш, щоб я провів тобі екскурсію, — нема проблем. Мені часто доводиться водити іноземців по місту. Ду ю спік інгліш?

— Не дуже.

— Шкода, а то могли би час від часу переходити на англійську. Мені бракує можливості вправлятися в усному мовленні. Ну, а ти чим займаєшся?

— Відпочиваю після сесії.

— А взагалі?

— Філологією.

— Українською?

— Так.

— Ну ясно, зараз всі ринулися в українську. Років три тому ти б точно пішла на російську. Батьки б інакше не допустили.

— Не знаю, три роки тому я ще в школу ходила.

— А вдома ви як розмовляєте? Теж по-українськи?

— Угу.

— А в мене вдома — по-російськи.

— А я думала, по-англійськи.

— Дивно, мені чомусь здалося, що в тебе в родині є хтось із російською кров'ю. Знаєш, є таке хороше слово: «полукровка». Так от, мені здалося, що ти полукровка.

— А як ти це визначаєш?

— Ну, знаєш, у мене самого мама — росіянка. Напевно, відчуваєш рідних за духом.

— Як Мауглі.

— То в тебе точно нікого немає? Навіть у третьому коліні?

— У мене тільки два коліна.

— Я серйозно.

— І я.

— А що ти любиш читати?

— Книги.

— Ну, зрозуміло. А які саме?

— Різні.

Моє почуття вдячності зникло разом із бажанням вибачатися. Чому ми розмовляємо, як два дебіли? Яка йому різниця, що я люблю читати? Невже він думає, що запах із його рота мене збуджує? Чому не можна ввічливо розповісти одне одному по два анекдоти і розійтися по домівках?

«Ринулися в українську», — теж мені доцент. Навчився б краще грамотно розмовляти замість того, щоб бігати за студентками.

— А светри тобі мама в'яже? — питаю я, щоб відволікти його від своїх анкетних даних.

— Мама, — не червоніючи, зізнається Женя. — У нас взагалі дуже ніжні стосунки в сім'ї. Я досі живу з батьками, незважаючи на те, що мені вже тридцять три, — він потай зиркає на мене, аби побачити, як я відреаую. — Але не тому, що мушу, а тому, що так для всіх краще. Ми всі дуже прив'язані одне до одного. У нас чудові стосунки. Мама ніколи не лягає спати, поки я не повернуся ввечері, тому я стараюся їх дуже не турбувати і повертатися не пізніше дев'ятої. Завжди дзвоню додому по кілька разів на день. З кожного відрядження. Я і майбутню дружину хочу привести в батьківський дім, — він знову потай зиркає на мене. Я намагаюся не думати про те, як вся сім'я снідає вранці «свіженькою» манкою із малиновим варенням («усе своє, не кроплене»), а вечорами п'є чай з лимоном (один пакетик на три горнятка) і заїдає оладками, вболіваючи за героїв якогось мексиканського серіалу. Мама при цьому плете светри, шкарпетки, шалики і поправляє бігуді. Аби не порушити цю гармонію, мені в ролі майбутньої дружини доведеться щонайменше вибілити волосся пергідролем, потім зробити «хімію» (перукарня не

частіше ніж раз на півроку, це ж такі витрати для доцентської зарплатні) і купити на базарі джинсову спідницю із золотистими гудзиками спереду та резинкою в поясі (раптом поправлюся — не витрачатися ж на нову) та ангоровий светр. Не життя, а просто мрія. Вихідні—на кухні, відпустка — на дачі і щоранку черга в туалет та ванну. Залишилося тільки достойно завершити виконання алгоритму «Одруження». Крок перший — знайомство, не забути розповісти про службове становище, тему дисертації, розміри житлоплощі. Тривалість — п'ятнадцять хвилин. Крок другий: випадкова зустріч, під час якої слід зробити відмову від наступної зустрічі незручною. Третій крок: запрошення на каву, тест на наявність спільних інтересів, перший поцілунок, знайомство з батьками. Основне — нічого не переплутати. Ну, а потім у мене вже просто не буде іншого виходу, тільки вийти за нього заміж. Ще б пак: кандидат математичних наук, у душі — історик, люблячий син, може статися, досі незайманий. Як сказала б моя бабця: «Хароший мальчик». Трохи, правда, лисуватий, і з рота тхне. Але це не страшно. Зуби ми йому полікуємо. А лисину, яка, кажуть, свідчить про темперамент, прикриємо вовняною шапочкою.

— Ти знаєш, що тут стояло раніше? — перебиває Женя хід моїх роздумів. Ми пройшли чималий шматок центру і наблизилися до ратуші.

— У 1598 році з південного боку ратуші з'явилося велике кам'яне корито, — почав він тоном диктора телевізійних новин. — Пам'ятаймо, що до початку XIX сторіччя в усій Європі тільки Росія мала єдину для всієї країни систему мір і ваги. В інших державах кожне місто користувалося власними одиницями міри довжини, об'єму й ваги. А у Львові еталоном служило оте корито. — Він подивився на мене поглядом штангіста, який щойно побив власний рекорд і перейшов до наступної вагової категорії.

— А коли корито забрали звідси? — не даю я йому можливості насолодитися величчю моменту.

— Не знаю, напевно десь у XIX столітті, — він на мить знічується, але незабаром незворушно продовжує: — На західному боці Ринку, де зараз квітник, було місце страт. Тут же з 1564 року стояв так званий «стовп ганьби» — спочатку дерев'яний, а згодом — кам'яний. До нижньої частини стовпа були прикріплені залізні кільця. На кілька днів до них припинали, виставляючи «на ганьбу», дрібних злодіїв, п'яниць, хуліганів. Тут же виконували й смертні вироки. Для цього біля стовпа споруджували тимчасовий поміст. Так були страчені молдавські князі Томжа і Янкула, а 16 червня 1578 року — один із керівників запорозького козацтва Іван Підкова.

— А Самійло Немирич?

— Хто? — розгублено перепитує Женя.

— Інший національний герой запорозького козацтва, якого було посаджено у вежу чи то за згвалтування, чи то за нерішучість.

— Не розумію, до чого тут нерішучість. Адже згвалтування — це страшний злочин, ти сама як жінка повинна розуміти, що з нерішучістю це не має нічого спільного...

Здається, він не просто зануда, а гіперзануда, тобто якщо зануді на висловлення думки довжиною в одне речення потрібно сказати два, то цей здатен на всі п'ятнадцять.

— Ну, розумієш, тут ішлося про особливу нерішучість. Згідно зі знайденими істориками його свідченнями на суді, він ніяк не міг визначитися: «Чи дівчини хотів, чи хотів її пляцка». Вона продавала гарячі плячки на площі Ринок. Це визнали обставиною, що пом'якшує провину.

Я не можу зрозуміти, чи він справді не відчуває, наскільки марні його намагання справити на мене враження, чи просто робить вигляд, що не розуміє.

— Ну, я не знаю, — цілком серйозно намагається знайти переконливе пояснення Женя. — Узагалі-то тут страчували тільки дворян. Але щоб за плячки... Ні, я не чув.

У принципі, я не маю рації. Нічого поганого цей чоловік мені не зробив. Навпаки. Тільки

завдяки йому я не провалилася на іспиті з «Основ програмування», довідалася про корито, що використовувалося як міра ваги, про те, де в площі Ринок західний бік, а де південний, про те, що Івана Підкову було страчено саме тут, на спеціальному помості, навіть незважаючи на те, що він не був дворянином. А, може, він був дворянином? Бог його знає. Хороший він, цей Женя. Маму любить, дружини не має, і кров у нього — напівросійська, отже благородніша, не зовсім наша провінційно-галицька. І звідки він може знати, як сильно він мене дратує. Навіть не він сам, а його самовпевненість, переконаність, що ступінь кандидата математичних наук примусить будь-яку жінку з відкритим ротом слухати все, що б він не сказав, відразу ж і навіки розкрити йому свої обійми, народити двійко чепурних дітей і з радістю замінити маму в почесному чеканні вечорами з в'язанням у руках, бігудями на голові й любов'ю в серці.

— Може, зайдемо кудись на каву?

— Давай.

Ми заходимо до кнайпи в приміщенні ратуші, і я замовляю собі до кави 100 грамів «перцівки» і канапку з салом, аби дозволити собі розкіш помилуватися виразом обличчя Жені під час моєї трапези. Найбільше, чого мені в цей момент не хочеться, — це справити на нього враження

«порядної дівчини». Аби приховати деяку розгубленість, викликану особливостями мого харчування, він квапливо продовжує свою історичну лекцію:

— «Стовп ганьби» не був єдиним місцем покарання. У 1594 році до стіни однієї з середринкових крамниць прибили довгу цепь з обручем. До неї припинали, перепрошую, сварливих жінок... («довгий ланцюг, телепню», — думаю я і мовчки жую сало.) Ще одна характерна риса Ринку — тротуари, що, за твердженням відомого мандрівника Груневега, були найширшими у всій Європі: ними могли йти назустріч одна одній аж дві пари. Проте всю площу замостити не спромоглися. Бруд був жахливий, адже каналізації у місті не існувало — усе сміття викидали просто на вулицю. Розказували, що коли імператор Йозеф II приїхав до Львова, то його карета, запряжена шестіркою коней, загрузла не де-небудь, а на Ринку. Імператора витягай з карети і понесли на руках, а карету витягали волами. Упорядковувати Ринок почали тільки наприкінці XVIII ст. Десь у 60-х роках XIX ст. замостили, поставили фонтани. Ринок отримав газове освітлення; аж у 1952-му його замінили електричним.

Я перехиляю «перцівку», зусиллям волі примушую себе не скривитися, ковтаю канапку і

запальною цигарку, — спеціально куплену для цієї okazji «Ватру» без фільтра.

— Мені здається, що тобі нецікаво, — не витримує нарешті Женя і закашлюється від їдкого диму, який я навмисно випускаю просто йому в обличчя.

— Ні, що ти. Продовжуй. Ти дуже цікаво розповідаєш.

— Не знаю, з тобою мені чомусь хочеться говорити про щось більш особисте.

Шматок канапки застрягає мені в горлі. Я теж закашлююся.

— У тобі є щось незвичайне. Щось більше, ніж у решти дівчат твого віку.

— Слухай, а коли з'явилися на площі Ринок ці фонтани? Я щось читала про першу систему водопостачання, криниці для багатих і бідних. Точно не пам'ятаю.

— Так, ні для кого не таємниця, що однією з найбільших проблем сьогоdnішнього Львова є водопостачання. Ця проблема має вже 600 років. Попри те, що середмістя Львова стоїть на воді (у XV ст. на Ринку був ставок), уже в документах 1497 року згадується перший водогін, яким текла до міста джерельна вода. Річ у тім, що вода середмістя непридатна для вжитку.

Поступово кількість водогонів зростала. Вони сходилися на Ринку до колодязя зі східного боку

ратуші, який був прикрашений величезною бронзовою статуєю німфи Мелюзини і називався її іменем. А вже звідти дерев'яними трубами вода подавалася в будинки.

Але місто росло, одного колодязя стало замало. 1697 року спорудили ще один, на південно-західному розі площі. Його прикрашала статуя Нептуна. 1744 року з'явився третій колодязь — на південно-східному розі. Воду з цих колодязів брали не всі, а тільки найбагатші домовласники. Решта ж пила воду з колодязів, викопаних на території міста, тобто погану.

1793 року на Ринку спорудили чотири фонтани. Для двох із них використали старі колодязі (сьогодні вони називаються «Діана» і «Нептун»). Кожен фонтан дістав восьмигранну чашу, увінчану статуєю персонажа давньогрецької міфології. І кожен із них був розташований у центрі зірки, викладеної червоним і чорним каменем. Фонтани робив відомий скульптор Гартман Вітвер.

— Слухай, звідки ти це все знаєш?

— Багаторічна праця, — гордо зачервонівся Женя. — Систематичне збирання і дослідження окремих публікацій, спеціальної літератури, пошуки в архівах. Колись я вирішив, що субота буде в мене бібліотечним днем. Відтоді я намагаюся не змарнувати жодної суботи. Це для мене справжня насолода — день без математики.

— Ти, напевно, живеш за детально спланованим графіком?

— Так, аж занадто. Часом мені дуже бракує відчуття несподіванки, чієїсь спонтанності. От ти, напевно, дуже спонтанна людина. Мені чомусь здається, що ті, хто постійно знаходиться поруч із тобою, ніколи не знають, чого від тебе чекати в наступний момент. Моїм ідеалом жінки завжди була людина дуже несподівана, самотійна, до якої неможливо звикнути, з якою ніколи не нудно.

— Так не буває.

— Мені чомусь здається, що буває.

— Ходімо звідси. Мені час додому.

Ми мовчки збираємося і виходимо на осінню площу. Вечір знуджено опускається на неохайні купки опалого листя і підганяє нас до трамвайної зупинки холодними поштовхами в спину.

— Можна, я тобі щось скажу? — зупиняється раптом Женя. Його лисина виглядає беззахисною, вітер, ніби знущаючись, бавиться залишками волосся на ній.

— Краще не варто. Застудишся. Коли на вулиці холодно, краще мовчати.

— Ні, це важливо. Може, це видасться тобі смішним або неправдоподібним. Зрештою, ми бачимося лише втретє. Але я ще ніколи не зустрічав такої незвичайної дівчини, віриш?

— Ні, не вірю. Ти ж абсолютно нічого про мене не знаєш.

— Ну добре, я бачу, що з тобою краще бути відвертим. Мені дуже подобається, що ти так реально дивишся на речі. Мені тридцять три роки, я історик за покликанням, але займаюся математикою. Я вже встиг дечого досягнути в науці. Вік зобов'язує мене подумати про майбутнє. Розумієш, для кожного в житті настає такий період, коли, як казали древні мудреці, «треба посадити дерево, збудувати дім, народити сина...» Тридцять три роки — це ще не сорок, але вже й не двадцять. Я вже цілком сформована людина, не маю бажання відмовлятися од своїх звичок, але певні речі треба або робити вчасно — або не робити взагалі. Я вирішив, що цього року мені потрібно вирішити питання зі своїм особистим життям. Як я вже сказав, це треба зробити зараз, бо потім може бути пізно.

Для мене ніколи не було проблемою познайомитися з жінкою і почати з нею зустрічатися. Я хороший співрозмовник і знаю собі ціну. Я і зараз маю можливість вибирати. Але відтоді, як ми з тобою познайомилися, я вирішив зупинити свій вибір на тобі. Ти маєш рацію, я ще не дуже добре тебе знаю, але вже достатньо для того, щоб зрозуміти, що в тобі поєднуються всі якості, які, на мій погляд, повинні бути притаманні жінці.

Ти вродлива, інтелігентна, тверезомисляча, здатна діяти несподівано.

Напевно, це варто було б сказати іншим разом і за інших обставин. Подібні речі вимагають свічок і шампанського. Але що зробиш. Не завжди вдається все робити за планом. І ще мені здається, що різниця у віці і зовнішність чоловіка — речі несуттєві для жінок. Навпаки, спілкування з досвідченим партнером для розумної жінки завжди цікавіше.

Із самовпевненістю в цього чоловіка, здається, все гаразд. Мені чомусь завжди здавалося, що неодружені чоловіки після тридцяти страждають від настільки ж більшої кількості комплексів, наскільки менша кількість волосся залишається в них на голові. Виявляється, це зовсім не так. Він продовжив після паузи:

— Найбільше мені подобається твоя іронічність. Коли спілкуєшся з тобою, здається, ніби маєш перед собою соковитий, стиглий, довершений помаранч. Наближаєшся до нього, надкушуєш, а всередині — уламки скла.

— Ну, то не варто далі створювати загрози здоров'ю. Скло в шлунку — річ небезпечна. Тим більше, що мені вже давно час додому. Бажаю успіхів у вирішенні особистого питання.

За кілька років

Ми не бачилися понад чотири роки, перш ніж мені знову випала честь потиснути тремтячу і спітнілу руку Жені-математика. Я відзначила для себе значний прогрес в еволюції його чоловічої самосвідомості, бо раніше він, як і личить добре вихованому галичанинові, вітаючись, потискав руки тільки чоловікам. Жінці ж він міг поцілувати руку, але не більше.

Цю давню чоловічу традицію жінки далеко не всюди сприймають із таким філософським спокоєм, як у нас, в Україні. Одного разу мені навіть довелося стати свідком подружньої сцени, викликаної простим потиском, а точніше непотиском руки.

Одна молода німкеня разом зі своїм українським чоловіком приїхала до Києва незабаром після одруження. Під час прогулянки вулицями вони зустріли знайомого й зупинилися для розмови. Незабаром підійшов ще один знайомий і привітався з присутніми згідно з давньою чоловічою традицією. Молода німкеня, очевидно, не знаючи, що в нас так заведено, сприйняла цей жест як зневагу своєї особи і, не довго думаючи, пішла геть, попередньо кинувши чоловікові щось образливе на своєму малопоширеному в Києві південнонімецькому

діалекті. На щастя, словникового запасу і дару переконання чоловіка вистачило для того, аби протягом двох наступних годин таки переконати дружину не розлучатися з ним. Для цього йому довелося присягтися, що він:

1) абсолютно погоджується з тим, що це жахливо;

2) що жити так далі неможливо;

3) що це питання слід обов'язково вирішити на законодавчому, виконавчому, особистому і всіх інших рівнях, що кожен українець повинен, не чекаючи на ініціативу уряду, почати з себе, а кожна українка мусить, не чекаючи на добровільну ініціативу свого чоловіка, підштовхнути його до виявлення цієї ініціативи;

4) що він, тобто її чоловік, ніколи більше не матиме справи з цими нахабами, аж поки ті не виправляться, і т. д.

Коли ми спілкувалися з Женею минулого разу, він не опустився до того, щоб потиснути мені руку, цікаво, що спонукало його до цього зараз.

— Як твої справи? — запитав він.

— Дякую, добре, — відповіла я.

Ми зустрілися при вході до університету. Точніше, при вході — для нього, і при виході — для мене.

— Ти куди зараз? — запитав він.

— У справах, — відповіла я.

— Може, вип'ємо разом кави?

— Давай, тільки недовго.

— Ну, а як особисте життя? — запитав Женя після того, як ми замовили напої і він розповів мені, що досі працює в Політесі, живе з батьками і пише дисертацію. — Ще не одружилася?

— А ти ще не вийшов заміж? — я зробила невдалу спробу зіронізувати.

— Ні, але збираюся зробити це найпізніше в кінці цього року.

— Вітаю. І хто вона?

— Ще не знаю.

— Тобто як?

— Ну, розумієш, в житті кожної людини настає момент, коли вона або одружиться незабаром, або вже не зробить цього ніколи. А оскільки я вважаю, що кожен повинен в житті побудувати будинок, посадити дерево і виростити сина, то я й вирішив: якщо не одружуся до кінця цього року...

— Вибач, але мені вже час іти.

— То, може, зустрінемося якимось, спокійно поговоримо?

— Звичайно. Я тобі подзвоню.

Зрозуміло ж, якщо хтось обіцяє Вам подзвонити, то він або зробить це незабаром, або вже не зробить ніколи.

Страсті по-руськи

Десять основних ознак дівочої цноти

Спеціальна література, яку мені вдалося знайти на цю тему, вважала своєю основною метою навчити чоловіків правильно поводити себе під час здобування цнотливіші. Усе, що стосувалося жіночої, а точніше, дівочої поведінки, обмежувалося порадою «розслабитися й довіритися чоловікові». Майже всі публікації такого типу починалися словами: «Втрата цноти, на жаль, ніколи не проходить для жінок непомічено». Цікаво, чому «на жаль», невже автори бажають чоловікам незайманиць, які, непомітно для себе позбувшись цноти, позіхатимуть і повертатимуться до перерваного процесу читання газети? Зрештою, непомітність для статевого акту — не надто приємна річ, навіть якщо справа відбувається вже далеко не вперше. Це застереження чимось нагадує прочитане в одній із інструкцій до презерватива: «Не використовувати презерватив у разі відсутності ерекції». Цікаво, чи комусь вдалося порушити цю заборону?

Визначати, чи маєш справу з цнотливицею, рекомендувалося наступним чином: «Якщо дівчина під час першого статевого акту з Вами істерично

б'ється в конвульсіях, намагається вирватися, голосно кричить, довкола губ у неї з'являється піна, очі широко розплющені і повні жаху, остраху або переляку, то або Ви щось робите не так, як потрібно, або ж Ваша партнерка ще неторкана». Опинившись перед такою дилемою, чоловік повинен запитати у партнерки, що саме він робить не так, і «якщо замість зв'язної відповіді із горла в неї виринається тільки придушений хрип», то правильною є версія друга. Але про всяк випадок варто до кінця спростувати версію першу і спробувати глибше, сильніше, швидше. Або ж поміняти позу. Тут варто не прогавити момент, бо якщо приглушений хрип припинить вирватися з горла Вашої обраниці, без лікаря можете не впоратися.

Далі пропонується наступна послідовність дій. «Ніколи не обирайте позу № 2 (жінка зверху), а найкраще обирайте позу № 1 (жінка знизу). Так Вам буде зручніше позбавити партнерку цноти». Це теж важливо знати, бо в позі № 2 у партнерки могло б скластися враження, ніби вона сама себе позбавляє цноти. Щоправда, з Вашою допомогою.

«Не дивуйтеся, якщо проникнути в розкішницю неторканої дівчини Вам буде важче, ніж увійти у звичайну жінку». Мало хто попереджає, що дивуватися потрібно якраз у протилежному випадку.

«Якщо Вам здається, що цноту Ваша партнерка вже втратила, а вона все ще продовжує голосно кричати, стогнати, битися в конвульсіях, кликати на допомогу, втрачати свідомість, бити Вас ногами, вживати нецензурну лайку, а із її розкішниці при цьому стікає кров просто на простирadlo, не дивуйтеся. Просто вона відчуває деякий дискомфорт. Але це не страшно. Спробуйте бути ніжним і поясніть їй, що так буває завжди, але Вам усе одно було дуже приємно». Мало хто при цьому зазначає, що варто пояснити партнерці ще й те, що так буває не завжди, а лише на самому початку, з часом це може минутися, і приємно буде не лише Вам, а і їй.

Отже, якщо Ви помітили за своєю новою партнеркою всі ці ознаки або принаймні деякі з них, то акуратно поміняйте простирadlo на церату або целофан, не звертайте уваги на крики, лайку, хрип, втрату свідомості, биття ногами і виділення зі статевих органів, ігноруйте всі труднощі на шляху свого просування, не давайте вдарити себе ногами по життєво важливих органах і уважно продовжуйте свою справу, пам'ятаючи, що так буває завжди. Потім очистіть статеві органи від крові, в разі необхідності дайте понюхати партнерці нашатирного спирту і поясніть, що Вам було приємно. Спробуйте при цьому ще й бути ніжним.

Прочитавши це все, я прониклася глибоким співчуттям до чоловіків, яким доводиться так багато пережити, аби позбавити партнерку цноти, і наперед співчувала тому, хто буде змивати зі свого пеніса мою кров, підносити мені до носа нашатирний спирт і затуляти вуха, слухаючи мою нецензурну лайку під час статевого акту. До вибору такої людини варто було поставитися з належною серйозністю і врахувати при цьому не лише зовнішність, спільність інтересів, а й вік, психологічну витривалість, терплячість, вміння переборювати труднощі. А це все, як відомо, риси, що визначаються не лише індивідуально, а й залежно від тої чи тої ментальності, віросповідання чи національності.

Власне, про національність. Ставлення до цього елемента людської біографії здавна відзначалося на теренах нашої батьківщини неабиякою важливістю і серйозністю. Толерантність у ставленні до представників іншої національності зовсім не означала всетерпимості і вседозволеності. Не те щоб мене виховали в ультранационалістичному дусі чи забороняли підтримувати знайомства із представниками національних меншин. Зовсім ні. Але якось воно вже так заведено, що порядній панні не треба зайвий раз певних речей пояснювати. Порядна панна сама знає, що до чого, і в житті не дасть

позбавити себе цноти якомусь там жидові чи москалеві. Такої честі повинен удостоїтися чистокровний українець. А найкраще — шлюбний чоловік. Воно то так, але зі всього прочитаного на цю тему впливало, що якраз честі чи приємності в цьому процесі найменше. З часу експерименту, проведеного в точкаріку Льошею і Валею, в наших аптеках з'явилися презервативи, що своїми розмірами не викликали комплексу неповноцінності в представників молодшого покоління та в чоловіків із тендітною статурою, змінилися й мої погляди на питання дошлюбного сексу, мода на цнотливих наречених поступово минула, тому в мене виникла думка врятувати чистокровного шлюбного чоловіка від цієї малопривабливої церемонії.

Крім того, я була не зовсім певна, чи маю моральне право долучати до численних страждань і дискомфортів пересічного українця ще й таке серйозне випробування. Таким чином, аргументів на користь представника неукраїнської національності виявилось більше, залишалось вирішити лише, представника якої саме нації для цього обрати?

Розмірковуючи таким чином, я зловила себе на думці, що надаю питанню національності надто великого значення. Якщо підходити з історичної точки зору, то хто тільки не гнобив нашу знедолену

українську землю і заслуговує тепер на покарання. З іншого боку, до чого тут мої однолітки? Крім того, не можна ж усе розраховувати наперед. Я вирішила покластися на волю обставин.

Про страсті по-руські, або «Кохайтесь, чорнобриві...»

Віталік став першим хлопцем, з яким я зустрічалася «серйозно». Так принаймні вважала моя бабця.

З ним, як і з його другом Васею, я познайомилася на одному з днів народжень. Вася серйозно захоплювався астрологією і навіть заробляв на прожиття, складаючи професійні астропрогнози. Особливим успіхом користувалися на той час еротичні гороскопи, з яких пари могли довідатися про сумісність своїх темпераментів.

На тому ж дні народження був присутній ще й друг та духовний учитель Васі, Віктор, який допомагав йому у виконанні особливо відповідальних або складних замовлень.

Аби пожвавити забаву, Вася запропонував розбити присутніх на пари за допомогою жеребкування і «па пріколу» скласти для кожної пари еротичний астропрогноз. Усі погодилися, і так ми з Віталіком уперше потрапили в пару.

Віктор і Вася усамітнилися в окремій кімнатці і відразу ж почали малювати якусь складну й заплутану карту, для якої всі присутні з точністю до секунди мали пригадати дату й годину свого народження, потім дату й годину свого зачаття, далі дати народжень і зачаття своїх батьків, географічні координати місць, де всі ми були зачаті і народжені, описати тип своєї реакції на «повний, неповний і «ущербний» Місяць, Сонце в сузір'ї Марса, Венери в зеніті і час зміни зодіакального знаку». На переважну більшість цих питань я могла відповісти в кращому випадку приблизно, Вася з Віктором незадоволено хитали головами і попереджали, що кожна неточність у моїх відповідях знижує достовірність прогнозу. У процесі роботи вони вели між собою жвавий діалог, зміст якого залишився для мене таємницею:

— Бачиш, ти казав, що не піддаєшся сильному Меркурієві, а сам повернув листок зліва направо, — звертався Вася до свого духовного вчителя.

— Нічого подібного, це пов'язано в мене не з Меркурієм, а з третьою фазою Місяця. Що, вже забув?

— Не знаю, не знаю, — сумнівався Вася. — У третій фазі Місяця ти завжди зачісуєшся справа наліво, а не як сьогодні. Мені здається, що твій імунітет до Меркурія дещо послабшав.

Коли гороскоп було завершено, я змогла довідатися, що найбільший вплив на мої вчинки має п'ята фаза Стрільця, на мої настрої — спадаючий Місяць, а на мою сексуальність — активна Венера. На Віталіка ж найбільше впливають відповідно третя фаза Сатурна, шоста — Меркурія і пасивна Венера. Усе це гарантує нам обом бурхливий темперамент із вкрапленнями флегматизму, схильність до розпусти, не позбавлену пуританських рис і поміркованості у ставленні до протилежної статі, підвищену агресивність і деяку апатичність, високу інтелігентність і духовну обмеженість, консерватизм у смаках і звичку екстравагантно одягатися, прагнення до стабільного сімейного життя і нездатність до тривалого партнерства, схильність до гурманства і байдужість до алкоголю.

Як на мене, все це звучало дещо суперечливо, але обидва астрологи явно дотримувалися з цього приводу іншої думки. «Коли в тебе настане пасивна фаза, то в нього буде, навпаки, активна. І так Ви постійно будете заводити одне одного», — пояснив мені Віктор. І додав: «У вас ідеальні шанси для щасливого кохання. Єдине, що вам загрожує, — це виснаження від надмірних любовщів. Але з вашими раціональними складами мислення вам вдасться щасливо цього уникнути». Це не могло не викликати у нас із Віталіком взаємного

зацікавлення одне одним. Наступної ж п'ятниці Віталік подзвонив мені, і ми домовилися про зустріч.

Так почалося це кохання, у якому відразу ж виявилися наші «раціональні склади мислення». Протягом перших же тижнів нашого знайомства у нас виробився неписаний графік, згідно з яким Віталік дзвонив мені щодня рівно о 20.01 і ми розмовляли про події дня рівно до 21.01, щосуботи і щонеділі ми пунктуально зустрічалися о 16.02 на кінцевій зупинці трамвая № 3 біля Галицького ринку, здійснювали прогулянку міським парком під назвою «Погулянка» і рівно о 18.03 приходили до Віталіка в гості. Мама частувала нас чаєм із домашнім пирогом, ми усамітнювалися у Віталіковій кімнаті і протягом найближчих чотирьох годин, до 22.04, слухали альбом «Стіна» групи «Пінк Флойд», грали в шахи, спілкувалися або дивилися телевізор. Потім Віталік відпроваджував мене додому. Зміни в цьому разі назавжди усталеному розпорядку відбувалися тільки тоді, коли у Віталіка була відпустка або коли траплялося щось несподіване. За весь час нашого знайомства він лише двічі подзвонив мені о 20.23. Одного разу в місті не було світла, і Віталік спізнився, бо змушений був іти з роботи пішки. Наступного разу спершу подзвонила його мама і сказала, що до Віталіка щойно викликали

«швидко», бо у нього виявлено сильне харчове отруєння. Часом наші вечірні розмови могли не відбутися взагалі, але так бувало тільки тоді, коли я надто пізно приходила додому, а Віталік рано лягав спати перед наступним трудовим днем.

Віталік належав до того типу людей, розповідаючи про яких, кортить вжити фразу «нічого особливого», але вживати таку фразу не варто, бо насправді в кожній людині є щось особливе.

Віталік одягався «пристойно», думав «як належиться» і нічим не виділявся з натовпу, але бували моменти, коли в його очах світилося щось зовсім інше, неподібне до щоденного, сонного і трохи зверхнього виразу. Тоді ми брали скейт і йшли на Кайзервальд, Віталік ставив мене поряд із собою на дошку, і ми спускалися згори, знову піднімалися, і знову спускалися. Часто це траплялося в дощ, довкола не було ні душі, поодинокі перехожі підтютюпцем бігли до найближчої трамвайної зупинки, прагнули заховатися куди-небудь, під якийсь дах, залишитися сухими, втекти від цих пронизливих і холодних крапель. А нам було байдуже, ми роззувалися, якщо це було влітку, або просто не звертали уваги, якщо це траплялося восени, і продовжували ігнорувати цей дощ, цих зляканих перехожих. Ніщо не могло завадити нам досягнути апогею у цьому відчутті

свободи, безпричинної радості і ще чогось майже невловного, що я для себе називала тоді «відчуттям польоту».

Люди поділялися для мене на тих, хто був здатен на це відчуття, і тих, кому ніколи не пощастило побувати в такому стані. «Відчуття польоту» не піддається якомусь конкретному визначенню. Це безпричинний стан, який може охопити тебе просто посеред вулиці, у черзі за морозивом, ковбасою, квітком на потяг чи в чеканні тролейбуса. І хочеться кинути все на світі, видертися на дах старого будинку в центрі міста, звисити ноги донизу і сидіти, годинами спостерігаючи, як там унизу нічого не відбувається. Або раптове і нічим не вмотивоване бажання скупатися в міському фонтані, подарувати комусь малознайомому букет підсніжників чи конвалій, утекти з переповненого гостями свого ж дня народження і годинами блукати в парку, збираючи опале листя або зриваючи його ще зеленим із кущів і подрібнюючи в руках, вкриваючи пальці товстим шаром липкого зеленого соку. Або намагання потрапити в чийсь слід на снігу, стати ногою саме туди, залишити після себе точнісінько такий самий відбиток, як хтось, хто пройшов тут раніше, або зовсім божевільне бажання посеред зими намалювати собі на обличчі жовтим олівцем веснянки, одягнути шкарпетки різного кольору чи

проходити всю зиму в шалику кольору жилетів, у яких ремонтують трамвайну колію. Мені здавалося, що, попри всю свою розсудливість, передбачливість і запрограмованість («Програмістами стають люди, які прагнуть влади над усім світом», — казав Віталік), у ньому було це відчуття польоту, принаймні часом мені здавалося, що воно з'являється, або майже з'явилося — чи готове от-от з'явитися.

Віталік дуже багато їв. Було дивовижно, як така кількість першого, другого і третього поміщається в його тендітному тілі. Батько Віталіка теж працював програмістом, мама була домогосподаркою. Сніданок, обід і вечеря у них вдома були розплановані з точністю до хвилини. Сніданок і вечеря складалися з основної страви і десерту, на обід додавався ще салат і «первое». Методично й не поспішаючи, Віталік висьорбував ложку за ложкою спершу дві порції «первого», потім подвійну порцію «второго», запивав усе це компотом із великим шматком пирога, торта, значною кількістю домашнього печива або, у крайньому випадку, шматком хліба з маслом і варенням. Ми втрьох, разом із його батьком і мамою, з'їдали меншу кількість, ніж він один. Крім сніданку й обіду, в неділю в них був ще «полднік», під час якого пили чай.

Аби поглиблювати спільні інтереси, ми обмінювалися книжками, зрідка ходили в кіно, Віталік учив мене англійської мови і основ мови Бейсік. Ні мої, ні Віталікові батьки не мали нічого проти наших стосунків. Мої, щоправда, значно частіше заходили до кімнати, не постукавши, коли Віталік приходив до нас у гості, ніж Віталікові, коли я приходила в гості до них. Але в принципі, обидві сторони були цілком задоволені нашим вибором.

В обох наших сім'ях вже почалася активна підготовка до того, що моя мама називала «логічним завершенням кожних нормальних стосунків». Моя бабця займалася активною закупівлею ковдр, подушок, простирадл, пошивок, рушників і навіть повзунків із теплої фланелі, інша моя бабця закручувала в банки солонину, готувала перини і пухові подушки, Віталікова мама закрутила на зиму подвійну порцію салатів і повидла. Тато по суботах озброювався лінійкою, міряв відстань між меблями і прикидав, що й куди можна було б пересунути чи доставити.

Але нас із Віталіком турбували інші проблеми. Тут не можна оминати увагою той факт, що Віталік був не лише першим хлопцем, з яким я зустрічалася «серйозно», а й першим чоловіком, з яким я вирішила «зайти аж так далеко», як називала

це моя мама. На момент нашого знайомства мене вже значно менше хвилював національний аспект проблеми втрати цноти, зате я значно більше переймалася аспектом глобальним. А якщо раптом так і не вдасться ніколи позбутися цієї клятої цноти? Така перспектива лякала. Що далі, то більше я соромилася своєї недосвідченості — не стільки перед Віталіком, скільки перед товаришками, які розповідали впевненим і досвідченим тоном про свої численні пригоди, враження і переживання. Мені теж хотілося брати участь у цих розмовах, але не розповідати ж їм про те, що ми з Віталіком зустрічаємося вже майже півроку, а він так досі й не наважився мене поцілувати.

Чому я обрала саме Віталіка для здійснення своїх планів, мені важко сказати. Напевно, правильніше було б зробити це з людиною, значно старшою за мене, із більшим досвідом, до якої я ставилася б із більшою байдужістю. Моя знайома, наприклад, просто підійшла в трамваї до чоловіка, про якого вона знала тільки те, що він неодружений і викладає в одному із львівських вузів. Вона привіталася й сказала: «Я знаю, що Ви можете мене багато чого навчити, тому я хочу з Вами переспати. Чи не могли б ми зробити це зараз?»

Таким чином її проблему було вирішено вже протягом найближчої години, і потім вона

розповідала мені, що відчула велике полегшення, позбувшись багатьох комплексів і відчуття невпевненості в собі. Я сама ніколи б на щось таке не наважилася.

Тема пристрасті в загальнонаціональному контексті. Спроба дискурсу

«В українській нації є три комплексні проблеми (прочитала я колись — не пам'ятаю, де саме) — це відродження української нації, відродження української мови і відродження української державності».

Усі «три комплексні проблеми» були у наших із Віталіком стосунках гостро актуальними.

Віталікові батьки народилися в Омську і протягом 30 років життя в Україні так і не оволоділи місцевою мовою в достатньому для нормального спілкування обсязі. Ситуація доволі типова, що не заважає їй призводити до розпалення міжнаціональної ворожнечі. Поза Львовом доволі розповсюджено упередження про те, що коли в центрі Львова хтось звертається до щирого українця із питанням: «Как прайці да Опернава?», нахаба може опинитися в зовсім іншому місці, де стан його здоров'я примусить на деякий час забути про слухання арій і замислитися над можливостями заповнення певних прогалів у власній освіті.

Насправді все, звичайно ж, відбувається тактовніше, м'якше, толерантніше і закінчується в найгіршому випадку ігноруванням. Галицька паненка доброго хованя, як відомо, ніц не може мати спільного з тими москалями. У кожному разі, не так багато. Моє добре галицьке ховане і незакінчена філологічна освіта спершу давалися знаки, і я намагалася українізувати сім'ю свого коханого. Спочатку невеликими порціями і ніби випадково: за допомогою маловідомих переписів з галицької кухні мовою оригіналу для мами, українськомовних газет і журналів для тата, впертого вживання важкодоступної навіть для деяких українськомовних лексики на зразок:

дечка, лазничка, стільничка, попільничка,
митка, грата, кохля, шмата,
бамбетль, креденс, п'єц, наплечник,
файка, цитрина, маринарка, драбина,
цинамон, криниця, порічки, стрічки та ін.

У своїх найсміливіших снах я мріяла про той день чи ту ніч, коли ми з Віталіком нарешті станемо настільки близькими, що я зможу перейти і на лексику більш інтимну: майтки, станик, перса, прутень, розкішниця, цнота... Але цей день чи ніч ніяк не наставав чи не наставала, і я вирішила пришвидшити процес українізації. Пам'ятаючи про

успіх, досягнутий із попереднім коханим за допомогою сонетів Шекспіра, я попросила Віталіка почитати переклади Павличка та Паламарчука.

Він трохи здивувався моєму прохання і пояснив, що Шекспіра вже читав, але якщо я наполягаю... Я наполягла, і він прочитав. «Он канешна класік, но Пушкін сільнее», — сказав Віталік, і я подумки почала рахувати до 100, розуміючи, що починати міжнаціональний конфлікт навряд чи доцільно, коли людина аж настільки «не в'їжджає». Та й про що сперечатися? Доводити йому, що українська мова — це насправді не діалект російської? Примусити його почитати ще 50 томів праць Франка? Чи почати серйозну дискусію, порівнюючи Шекспіра і Пушкіна? Усе виглядало однаково дебільно. Навряд чи наше кохання витримає аж такі випробування, та й з досвіду попередніх поколінь відомо, що «москаль є москаль», тож я вирішила бути вищою цього і пробачити Віталікові та його родині їхнє невігластво і брак заангажованості в національному питанні. Чи вчинила б по-справжньому свідомо українка на моєму місці так само? Навряд, але ж не всім судилося бути по-справжньому свідомими.

Поступово, хоча й дуже повільно, процес українізації моїх майбутніх потенційних родичів таки відбувався. Наприклад, звертаючись до мене за

столом, вони вже не говорили: «Вазьмі, пажалуйста, вілку», а «Вазьмі, пажалуйста, виделку», «суп» почали називати «зупою» і бажали одне одному «Смачного» замість «Пріятнава апетіта». Це вже був результат, хоча й не дуже вагомий.

Короткий спалах зацікавлення мовою Великого Кобзаря стався у Віталікової мами, коли вона вирішила, що:

— Дела у вас, кажісь, патихоньку к свадьбе. Не грех і радителям пазнакоміться.

Після цього вона деякий час намагалася в моїй присутності перейти на ламану українську, аби потренуватися перед знайомством із майбутніми родичами. Але я не поспішала сприяти здійсненню її планів щодо знайомства, добре уявляючи, що скаже мій батько, коли майбутні потенційні родичі, зайшовши до нього до хати, з порога бовкнуть: «Здравствуйте!» На цьому розмова може й закінчитися. Я вже не кажу про те, що прізвище майбутніх потенційних родичів Брокман, а ймовірна сваха називається Сафія Гершкавна. У хаті в них не висять образи, а на питання конфесійної приналежності вони навряд чи зможуть дати батькові прийнятну відповідь.

Тож мовне зацікавлення Сафії Гершкавни поволі згасало, аж поки не згасло зовсім, Віталік не перейшов на українську ні з поваги до мене, ні під

впливом Лукаша, я деякий час повагалася, чи не перейти мені на російську з поваги до Віталіка, його батьків чи, наприклад, Пушкіна. Але вагання закінчилися, і кожен продовжував розмовляти, як йому було зручніше. Таким чином, проблема відродження української мови, друга за важливістю для всієї української нації, залишилася на нашому локальному рівні невирішеною. З усіх можливостей її кардинального розв'язання було обрано ганебний компроміс: українське не перемогло, а москальське не здалося — чи навпаки.

Що ж стосується проблеми № 1 всієї української нації, то справа виглядала ще складнішою. На початку наших стосунків, тобто коли ми вперше, вдруге і навіть ще вп'яте залишилися наодинці, я намагалася стримати себе і не виявляти ніякої ініціативи, як і належить галицькій паненці доброго хованя, терпляче чекаючи, поки Віталік намагатиметься мене поцілувати, помацати за груди, залізи рукою під спідницю, нарешті розщіпнути станик, а я дотримуватимуся бабциних настанов і наслідуватиму поведінку героїнь із прочитаних романів, де дівчата червоніють, ховають очі, бороняться від наполегливих рук залицяльника, сором'язливо шепочуть: «Не треба, ну прошу тебе, не треба!», міцно стискають губи, зуби, ноги і все, що лише надається до стискання, заплющують очі,

напружують язик, цнотливо опираючись поцілункові — і поступово послаблюють опір. Процес здобування жінки у таких романах триває по-різному: роками, місяцями, а часом — тижнями чи навіть днями. Кажуть, що довше жінка борониться, то солодший для чоловіка момент перемоги, то більше він цінує здобуте і краще ставиться до своєї «здобичі».

Відверто кажучи, я зовсім не мріяла стати чиєюсь здобиччю, жертвою чи нагородою. Не лялька ж я, зрештою, і не домашня тварина. Та й не до кінця розуміла, навіщо боронитися проти того, чого тобі теж хочеться. Але так сі належит паненці доброго галицького хованя — і ніц не поробиш. Одним словом, я намагалася.

Але час ішов, ми залишилися наодинці вчетверте, вшосте, всьоме, нарешті опинилися самі в порожній квартирі, але Віталік і далі не збирався долати мого опору, точніше, навіть викликати цього опору, не намагався ні поцілувати мене, ні помацати за груди, вже не кажучи про якийсь там станик чи спідницю.

Довго так тривати не могло, і коли ми вдруге залишилися самі в порожній квартирі, я не витримала і порушила всі правила хорошого тону, обірвавши на півслові якусь прописну розумну істину з Віталікових уст невмілим, зате рішучим

поцілунком. Від несподіванки Віталік не встиг вчасно зреагувати, і ми зіштовхнулися зубами.

— Може, це непорядно, але я так більше не годна. Зараз же поцілуй мене, — наказала я суворим голосом, хоча й знала, що, згідно з професійно складеною астрологічною характеристикою, я й справді не дуже порядна, хоча разом із тим і консервативна в поглядах та байдужа до чоловіків. Потім суворо подивилася на Віталіка і голосом, ще більш суворим, повторила:

— Ну!

Віталік завагався:

— Та я... — почав він розгубленим тоном, але я вирішила не чекати продовження фрази і знову заліпила йому писок поцілунком. Був би при цьому мій тато або бабця, вони згоріли б зо встиду за нікчемні наслідки мого доброго галицького хованя, але на їх, чи на моє, а можливо, й на наше спільне щастя, при цьому не було нікого, крім нас із Віталіком та пса на канапі в сусідній кімнаті.

Цього разу вийшло вже краще, але я не збиралася зупинитися на досягнутому. Після третьої спроби Віталік розтиснув зуби і ми почали цілуватися вже зі спільної згоди. З кожним разом це вдавалося нам усе краще.

Хвилин так за 15 мені почало здаватися, що час би вже переходити й до подальших дій: йому — намагатися помацати мене за груди, мені —

опиратися. Але, оскільки, судячи з Віталікового вигляду, йому так не здавалося або здавалося щось зовсім інакше, довелося мені знову порушити норми поведінки передної галицької панни. Спершу я поклала праву Віталікову руку на своє ліве персо, потім сіла йому на коліна і допомогла лівій руці залізти під спідницю. Особливої активності Віталік не виявив і на цьому етапі, але принаймні не опирався.

Так почався новий етап наших стосунків. Згадуючи своє рокерське дитинство і поради Ді Снайдера, я намагалася повторити все те, чого колись навчилася разом з іншим шанувальником Шекспіра. Спочатку трохи заважала Віталікова нерішучість, але поступово ми перестали соромитися одне одного, і наші пестоші стали різноманітнішими та вишуканішими.

Сезон сільськогосподарських робіт невблаганно підходив до завершення, а це означало, що незабаром батьки Віталіка не будуть більше щосуботи ходити на дачу і сидітимуть удома перед телевізором, час від часу з профілактичною метою зазираючи до нас у кімнату. І тоді шанси на перехід наших стосунків із оспіваної багатьма поетами платонічної фази в оспівану багатьма, переважно сучасними, прозаїками фазу інтимну знову стануть мінімальними.

Часом я намагалася переконати себе, що так навіть краще, оскільки існує гарантія не завагітніти. Що, можливо, ті несміливі пестоці, якими ми займалися, дають значно більше задоволення, ніж звичайний статевий акт. Принаймні про щось таке я колись читала. Але порівнювати не було з чим, а припущення мене не задовольняли.

Однієї неділі Віталікові батьки в черговий раз пішли на дачу і дали нам можливість досхочу заглибитися у виснажливу любовну гру, у якій ми, треба визнати, поступово досягали все більшої майстерності. Виконання цієї складної прелюдії дозволяло досконало вивчити примхи кожного куточка шкіри одне одного, навчитися зчитувати бажання зі стулених вуст, коливання грудей чи схвильованого подиху. Наші фантазії були, здавалося, невичерпними, але те єдине, найбільше бажання, яке переслідувало мене від самого початку нашої гри, так і залишалося нездійсненим. Я вирішила поквапитися і витягла із сумочки маленький поліетиленовий пакуночок із кожному зрозумілим англійським написом.

— Заче́м ти ета? — запитав Віталік, коли, роздягаючись, я виклала пакуночок із кишені.

— А как ти думаєш? — несподівано для себе я перейшла на «общепанятний».

— Но нам ве́дь і так харашо, — спробував боронитися мій партнер.

— А так может бити краще, — я залишалася невблаганною.

Заперечити мені було важко, тож Віталік зітхнув і почав роздягатися й собі.

То було нелегке випробування. Ми вперто намагалися пестити одне одного, але наші думки були зосереджені на кольоровому пакуночкові на столі, який, усупереч сподіванням, зовсім не збуджував і не надихав на пізнання нового і досі незвіданого, а гіпнотизував, немов крихітний удав, наші погляди й думки, лякав страхом болю і невідомості. Мені почало здаватися, що коли цей пакуночок залишиться невикористаним, то зі мною станеться щось страшне. У мене виростуть роги, відпадуть вуха, розтовстіють литки, з'явиться непереборна відраза до чоловіків чи у чоловіків з'явиться відраза до мене, і мені так ніколи й не вдасться знайти того, хто переспить зі мною по-людськи, позбавить мене постійного відчуття власної неповноцінності, страху, що хтось довідається, страху, що все так і залишиться, страху, що буде ще гірше...

Аби не дати цьому відчуттю розвинутися ще далі, я взяла зі столика кольоровий пакуночок, від якого так багато залежало, розірвала його і з цікавістю простежила, як саме потрібно одягати найнадійніший засіб у боротьбі проти СНІДу. Віталік впорався з цим доволі майстерно. Нарешті в

моєму житті відбувалося те найважливіше ВПЕРШЕ, про яке стільки написано, наспівано, наплакано. Але тішитися було ще рано.

— Я не магу, — змучено видихнув Віталік після того, як ми, лежачи в позиції № 1, зосереджено намагалися подолати силу опору мого найпотаємнішого отвору. — Я не магу сделать тебе больна. Давай падаждьом ещю. В следующій раз папробуем.

— Нет, — рішуче видихнула я дещо голосніше, ніж належалось, і мало що не гепнула кулаком по подушці. — Я тоже так больше не магу. Тащі сюда папіну атвьортку.

— Что? — перелякався Віталік, але не ризикнув чекати на відповідь і побіг виконувати наказане. Я витягла з косметички черговий кольоровий пакуночок і продемонструвала щойно засвоєну операцію одягання гумових мішечків на тверді предмети подовгастої форми. Віталік стежив за моїми діями, широко розплющивши очі і не помічаючи, що його власний предмет подовгастої форми вже давно перестав бути твердим, гумовий мішечок на ньому зморщився і поволі зсувається донизу.

— На, держі, і сделай всьо бистра, — сказала я тим же суворим голосом, яким колись змушувала цього хлопця вперше себе поцілувати.

Можливо, тим, хто замість викрутки використовує в подібних ситуаціях більш традиційні предмети, тобто частини тіла, більше болить, і вони відчують у цей момент саме ту неодноразово оспівану гаму відчуттів від «невимовного», «невблаганного» чи «пекучого» болю до не менш невимовної, невблаганної чи хоча б просто насолоди. Якщо це так, то не раджу Вам брати на озброєння мій досвід.

Можливо, мають рацію індійці, коли дефлорують дівчаток ще у віці немовлят. Тоді відчуття болю не змішується з чуттєвою насолодою і не викликає пізніше відчуття страху та закомплексованості. Це питання для психоаналітиків.

Тому повернімося до Віталіка, викрутки, цноти і пов'язаних із цим проблем. Я уважно простежила за тим, щоб Віталік узяв у руки викрутку, лягла на диван у «Позицію №1 із подушкою під сідницями», як це рекомендував усе той-таки Ді Снайдер, розслабила внутрішні м'язи, міцно заплющила очі, глибоко вдихнула, потім не менш глибоко видихнула і спробувала зосередитися на своїх відчуттях. Минуло трохи часу. Мені довелося ще раз вдихнути, видихнути, розслабитися, але відчутти нічого так і не вдалося. Тоді я розплющила очі.

Віталік сидів навпроти, напружено стискаючи у міцно стуленому кулаці викрутку і дивився в стіну.

— Ти що? — запитала я.

— Зараз, зараз, — від хвилювання він навіть перейшов на іноземну мову. — Зараз, зараз. Закрий очі.

«Не закрій, а заплющ», — мало не вирвалося в мене, але я вчасно стрималася і вмостилася зручніше на подушці, знову розслабила внутрішні м'язи, заплющила очі, глибоко вдихнула, потім не менш глибоко видихнула і спробувала зосередитися на своїх відчуттях. Мені довелося повторити всю процедуру ще двічі, аж поки моєї розпластаної на подушці цноти торкнулося щось гумове і прохолодне. Спершу було просто лоскітно, далі стало приємно. Мої внутрішні м'язи розпружувалися вже без вольового зусилля з мого боку, я відчула стан легкого збудження і почала уявляти собі, як цей предмет вдирається в мене, викликаючи спершу сильний спалах раптового болю, потім перетворює цей біль на пекучий і пульсуючий та з холодного і лоскітливого стає пекучим, катуючи мене аж до найвищої больової точки, на якій у мені щось напнеться до краю й обірветься, приносячи полегшення, а, можливо, й повертаючи теперішню насолоду.

— Там телефон. Я падайду — з полегшенням зітхнув Віталік, коли мою мрійливість обірвав несподіваний різкий звук.

Віталік підійшов до слухавки, але перш ніж устиг її підняти, дзвінок обірвався й затих. Потім він іще раз зітхнув, тепер уже без полегшення, і поплентався назад, до дивана.

— Закрой глаза, — сказав він рішуче, я послушалася і не встигла ще навіть глибоко зітхнути, вже не кажучи про розслаблення внутрішніх м'язів чи концентрацію на своїх відчуттях, як у мене всередину проникло щось тверде, так, ніби мені вставили занадто велику клізму чи під час чергового візиту до гінеколога лікар переплутав гінекологічний пінцет із обтягнутою презервативом викруткою. Якщо Ви, звичайно, можете уявити собі різницю чи настільки забудькуватого гінеколога.

Жодного моря крові, втрати свідомості чи хоча б бажання застогнати, вже не кажучи про якісь там крики. Віталікові у зв'язку з цим, здається, довелося пережити значно більше.

Потім він пішов на кухню й приніс звідти пляшку вина і склянки. Ми випили, не досягнувши такого бажаного зараз сп'яніння, але відчувши, що посміливішали. Потім поцілувалися і постояли якийсь час, міцно притиснувшись одне до одного і

відчуваючи, як хвиля збудження і страху пульсує нашими жилами.

Віталік взяв мене на руки і поніс до дивана. Я лягла на подушку, вмощуючись якнайзручніше, і цього разу зовсім не мала наміру заплющувати очі. Навпаки, я із задоволенням спостерігала, як Віталік натягає презерватив на предмет, пардон, частину тіла, яка викликає в мене значно більше емоцій, ніж будь-яка, навіть найтвердіша викрутка.

Потім ми доторкнулися животами, і я знову відчула вже знайоме лоскотання, повільне втискання, проникнення в мене, яке цього разу зовсім не нагадувало клізму, вже не кажучи про забудькуватого гінеколога. З'явилося навіть відчуття легкого болю, точніше, просто пекучості, що хвилями рознесла збудження по всіх клітинах. За першим поштовхом був другий, третій, а потім сталося щось дивне.

Віталік раптом зітхнув, скотився з мого спітнілого живота і відвернувся до стіни.

— Ти що? — запитала я.

— Нічево. Адевайся. Хватіт на севодня.

У наших стосунках раптом настав момент, коли ми почали багато говорити про мрії. Точніше, я почала часто розповідати про те, що, мабуть, дуже нудно прожити все своє життя в одному місті, ніколи нікуди не виїжджаючи, нічого цікавого не

побачивши, про те, як жахливо, напевно, прокинутись одного ранку і раптом усвідомити, що в тебе вже дорослі діти, що життя твоє нібито вже минуло, хоча насправді воно ще і не починалося, і що зраджено й забуто всі дитячі мрії та плани. Мені все частіше починало ставати страшно при думці, що можна прожити довге й одноманітне життя, у якому все буде «як у людей», і так ніколи по-справжньому й не відчуті подих солоного морського вітру на щоці, а тільки кухонний запах пансіонатської їдальні з триразовими котлетами і вічно поламаним душем, що можна жити так близько від гір і не знати, як виглядає світанок десь на галявині поряд із Говерлою чи навіть у Славську, як не знаю я цього досі, хоча вже маю майже закінчену вищу освіту.

Я розповідала Віталікові про те, що раптом із жахом усвідомила: я не вмію відрізнити їстівних грибів від отруйних, не знаю назв багатьох квітів, птахів і дерев, і мені часто сняться вітрила. Напевно, це банально й екзальтовано, зате романтично. Я раптом почала звертати увагу на людей на вулицях, аналізувати те, як вони вбрані, і вишукувати поглядом тих, чий стиль одягу відрізнявся од загальноприйнятого на наших вулицях сіро-чорного уніфікованого парадного шкірянок, норкових шапок і тренувальних штанів у

сполученні із лакованими мештами на високих обцасах.

Мені раптом захотілося побувати на Рю де Ріволі, Пляс де ля Конкорд і Александерплатц, скуштувати кальвадосу, лазаньї, круасанів і берлінерів, відчути гемінгвеївський настрої у Памплоні, знайти вуличку в Празі, на якій народився Кафка, побувати в барі, де напивався Генрі Міллер, не кажучи вже про будиночок на Майорці, де помер Шопен. Реальним із цього всього було лише відвідання гірки Волошина в Коктебелі, куди ми збиралися поїхати відпочивати, але зірвалося й це, бо у друзів, із якими ми збиралися їхати, щось там не вийшло, а їхати вдвох Віталік не хотів із убивчою мотивацією: «А что там делать вдвоем?»

На всі мої розповіді він реагував достатньо стримано й часто переводив розмову на те, як я уявляю собі своє подальше життя, чи думала я про наше з ним спільне майбутнє, як ставлюся до того, щоб ми коли-небудь одружилися, і в чийх батьків ми мали б жити в разі одруження. Останнє діяло на мене немов холодний душ, я обурювалася, не розуміла, як можна думати про якісь там квартири, коли існують речі настільки високі й поетичні.

Віталік почав ображатися на мене частіше, ніж раніше. Можливо, він мав рацію і не варто було ходити без нього в театри і на виставки, коли в

нього не було на це бажання або часу, можливо, не варто було заводити знайомих, які, запрошуючи мене піти кудись разом, казали: «Тільки не бери з собою цього свого зануду». Я добре знала, що Віталік не зануда, що він може кататися в дощ на скейті, що він любить «Пінк Флойд» і що в нього є відчуття польоту. Але останнім часом ця його здатність почала проявлятися все рідше, він усе частіше говорив про те, що заздрить своїм старшим одруженим друзям, яким не потрібно гуляти з дівчиною в парку, а потім відпроваджувати її серед ночі додому, і які в неділю можуть спокійнісінько поспати собі на дивані, у той час, коли дружина готує обід.

Я не знаю, чому я відреагувала на це так різко саме тоді, адже не трапилося нічого особливого, просто друзі запросили мене поїхати з ними в Карпати, а у Віталіка не було настрою на поїздку. Я мовчки вислухала його звичні претензії на тему того, що «ми атдаляємося друг ат друга» і «у нас стала слішкам мала общіх інтересов». Потім перебила його і сказала: «У мене склалося враження, що ми вже достатньо віддалилися одне від одного. Тому я думаю, що це — остання наша розмова. Прощавай».

Після цього ми бачилися лише один раз. Віталік зателефонував мені і попросив зустрітись,

щоб повернути позичені книжки. Ми мовчки обмінялися пакунками і розійшлися. А в одній із книжок я знайшла кілька аркушів списаного Віталіковим почерком паперу. Це був лист, написаний настільки вишуканою українською мовою, що я досі сумніваюся, чи його авторство справді належить Віталікові.

«Я звертаюся в цьому листі до людини, яка вже давно померла. Її смерть не була пов'язана ні з віком, бо ж померла вона юною і вродливою, ні з хворобами, на які вона ніколи не скаржилася, навіть якщо колись і хворіла, ні з якимось трагічним випадком. Ця смерть стала раптовою та передчасною і глибоко вразила мене насамперед тому, що я вже дуже давно, задовго до моменту, коли це сталося, спостерігав за ознаками трагедії, що наближається, але не зміг запобігти їй, а часто навіть не розумів, що це ознаки наближення смерті. У чомусь я сам підготував цю смерть.

Коли ми познайомилися, я подарував тобі жовті квіти, точнісінько такі самі, які мала б нести Маргарита, коли вона йшла по вулиці і вперше зустріла Майстра. Мені тоді здалося, що ці квіти личитимуть твоєму рудому волоссю і твоїм зеленим очам, і вони справді личили. Ба більше, ти навіть зрозуміла мене, бо сказала, що ці квіти такі булгаківські. Ти завжди все розуміла, і це було

настільки пронизливо, що я боявся тебе. Я боявся кохатися з тобою, бо твоє розуміння могло зчитати мене цілком, зробити мене слабким і безпорадним, вичавити з мене все, що я волів би тримати в таємниці, і зробити мене для тебе звичним і простим, як кухонна виделка. Якби я міг кохатися з тобою так, щоб точно й безпомилково дарувати тобі насолоду тоді і так, як ти цього хочеш, якби я міг ніколи не схибити, не розчарувати тебе надто різким рухом, надто похапливим доторком, надто невмілими обіймами і поцілунками. Або якби я міг кохатися з тобою брутално й жорстоко, так, ніби ти — моя наложниця і мусиш скорятися всім моїм бажанням. Якби я міг брати твоє тіло, як гірський перевал або середньовічний замок, завоювати тебе, дарувати тобі себе як милість.

Якби я міг зібрати досвід усіх поколінь, я створив би «Кама-Сутру» тільки для твого тіла, бо ж твоє тіло особливе, воно не має нічого спільного з тілами інших жінок, які бувають вродливими або потворними, товстими або вихудлими. Вони старіють, вагітніють, у них бувають місячні і перепади настрою. Усе це не стосується тебе, бо твоє тіло створене для чогось більшого, аніж ті несміливі доторки тремтячих пальців, які я міг тобі подарувати і які, напевно, видавалися тобі смішними і невмілими, моє бажання було настільки сильним, що паралізувало мене, і я не міг сказати

тобі, наскільки я хочу тебе і наскільки боюся. У тебе потрібно було входити обережно, як у бурхливу гірську річку, бо ти обпікала і лихоманила, ти змивала мене єдиним поривом, як велика морська хвиля, я губився в тобі, як у лабіринті, а цей лабіринт був тягучим і м'яким, я боявся сказати тобі, як добре мені там і як я боюся розчарувати тебе, видатися тобі надто слабким. Я боявся, що мені забракне ніжності, а мені забракло сміливості.

Напевно, я виглядав смішним, але мені так хотілося приспати тебе, а потім годинами спостерігати за диханням твого пружного тіла, яке слухняно вигиналося під моїми пальцями.

Часом мені здавалося, що ти розуміла навіть це.

Я сам не помітив, коли почав ревнувати тебе до твоїх мрій, і зовсім не тому, що вони були в тебе, а в мене їх не було. Я втратив усі свої мрії саме тоді, коли найбільше боявся їх утратити, бо розумів, вони були єдиним, що приваблювало тебе в мені. Так, ніби я йшов по вулиці, у мене за спиною були крила, я хотів піднятися над землею і навіть піднявся, а потім раптом крила мої відпали, я впав на землю і боляче вдарився. Що мені залишалося після цього, крім як приховувати від тебе, що відтепер у мене немає чогось дуже важливого? Я пробував гуляти під дощем, але дощ

був тільки мокрим і холодним і не викликав у мені нічого, крім бажання сховатися кудись під дах, переодягнутися в сухе і заварити собі міцного чаю.

Але найгіршим було те, що у твоїх мріях не було місця мені. Ти сама цього не усвідомлювала, ти шкодувала мене, сама не знала за що, і поступово відходила в той інший світ. Коли я зрозумів це, ти вже перебувала в стані клінічної смерті. Ми востаннє зустрілися поглядами пам'ятаєш, тоді, коли гуляли разом у лісі, — і раптом натрапили на ожину, ми збирали і їли її повними жменями, а потім я притиснув тебе до стовбура великого дерева і липкими від ожини пальцями примусив тебе стогнати і кусати губи, цілувати мене, притискатися до мене всім тілом і подивитися на мене так, як це вміла лише ти.

Потім ти померла, я більше ніколи не бачив тебе, і залишилася тільки вона. А в її мріях немає місця для мене. Коли вона чує мій голос, то вловлює тільки неправильні інтонації і український звук «г» у моїй російській мові».

Прочитавши цей лист, я спершу хотіла передзвонити Віталікові, але потім передумала. Адже лист був адресований не мені, а людині, яка давно померла, і мені вже навіть не бракувало цієї людини. Я стала іншою, можливо, дорослішою.

Пристрасті по-німецьки. Маріо

Леа, Жан, Надін і маленька кухня. Ризиковане рішення, або Як потрапити до Баден-Бадена?

Одного зимового дня, зазирнувши до поштової скриньки, я знайшла там конверт, заадресований на моє ім'я. Зворотна адреса була мені незнайомою:

Familie de Laforte
76 593 Bernsbach
BRD

У конверті був лист, написаний незрозумілою мені мовою. Я показала листа знайомій, що навчалася на німецькій філології.

— До тебе пише сім'я банківського службовця, який працює в Баден-Бадені, має дружину-домогосподарку і трьох дітей. Старшу дівчинку звати Леа, їй 7 років, вона ходить до школи. Молодіш, Жан і Надін, — дворічні близнята. Сім'я запрошує тебе до себе на 1 рік допомагати матері доглядати за дітьми. Вони обіцяють забезпечити тебе житлом, харчуванням і кишеньковими грошима в сумі триста п'ятдесят

дойчмарок на місяць. Ти отримаєш медичне страхування і можливість відвідувати курси німецької. У твоєму розпорядженні будуть кімната, ванна і невеличка кухня. Десь за тиждень вони передзвонять, щоб довідатися, чи згодна ти приїхати.

«Так не буває навіть у романах», — сказала б на моєму місці кожна нормальна людина.

«Так не буває навіть у романах», — сказала я.

Мої батьки були значно менш лаконічними і після невдалих спроб переконати мене почали погрожувати:

а) не пустити мене нікуди взагалі;

б) не пустити мене нікуди аж до закінчення університету;

в) не пустити мене нікуди, поки я не вийду заміж;

г) вдатися до тілесних покарань;

г) вдатися до самогубства;

д) спалити не лише мій закордонний паспорт, свої закордонні паспорти, а й паспорт моєї бабці.

Оскільки закордонного в бабці не було, очевидно, батьки мали на увазі звичайний, де вказувалися місце прописки, кількість дітей, сімейний статус і герб уже не існуючої держави.

Активну участь в акції протесту проти моєї нерозсудливості взяло й керівництво факультету української філології. Заступник декана з питань

студентської успішності двічі викликав мого батька до себе в кабінет, і, якщо вірити секретарці, розмова їхня щоразу набирала дуже неприємного для батька характеру. Навіть, можна сказати, дещо образливого.

«Шановний Михайле Івановичу, — починав після довгої незручної мовчанки заступник декана з питань студентської успішності. — Шановний пане Підобідку, Підобідко, — плутався він, від розгублення вагаючись, чи варто вживати форму кличного відмінка, коли йдеться про таку пікантну справу. — Так от, шановний батьку однієї з наших студенток, — брав себе в руки член університетської адміністрації — і переходив до суті справи. — Я, звичайно, все можу зрозуміти. Ми живемо, на жаль, у дуже скрутний і непростий час. Дійсність довкола нас жорстока і нещадна. Кожному доводиться вести щоденну й нелегку боротьбу за виживання. Всі ми знаємо, як це проблематично. Як проблематично взагалі все. Уже не кажучи про науку, здобуття вищої освіти чи утримання власної сім'ї. Багато людей зараз опиняються викинутими на вулицю, залишеними без найменших засобів до існування. Можна зрозуміти їхній стан, як і те, що вони вдаються до будь-яких засобів, щоб вижити. Але, шановний пане Підобідку, Підобідко, шановний батьку однієї зі студенток нашого вузу, хіба ж можна наважитися

на таке? Продавати в найми власну дитину... Я не розумію Вас, шановний добродію».

Після цього знову запала тривала й незручна для обох співрозмовників мовчанка, після якої мій батько вийшов, ні, майже вибіг із кабінету заступника декана. Він густо почервонів, важко дихав, голосно гримнув важкими університетськими дверима. І в кожного, хто бачив його в цей момент, мимоволі з'явилося бажання вступитися з дороги.

З'явилося, тобто не зникло воно і в мене. Тому незабаром я запхнула свою велику сіру валізу до «кофєрраму» великого німецького автобуса, ще не знаючи ні того, що означає це таємниче слово, ні того, що автобус цей здається таким великим, чистим і зручним максимум до моменту перетину українсько-польського кордону, ні того, хто зустрине мене на іншому кінці маршруту, якщо мене, звичайно, взагалі хоч хтось зустрине.

Батьки і друзі, котрі прийшли мене відпроваджувати, робили це так, що здавалося, ніби рік надворі 1937, причиною моєї подорожі є все що завгодно, окрім власного бажання, а напрямок — не південно-західний, а зовсім навпаки. Бабця радила мені «взять побільше теплих носочків», пошити просторий білий халат із старого простирадла, «щоб ходить за дітьми», і «учиться бути терплячой і послушною, бо ж у хазяїна жить — не мед». Мама

намагалася нагодувати на рік наперед, бо «там можуть і не дати», потай плакала, худнула і дивилася на мене повними смутку і докорів очима. Тато купив чотиритомник «Злочини нацистів на Україні» і поклав мені на письмовий стіл. Цей апокаліптичний настрій передався навіть нашому псові, він перейшов спати до моєї кімнати і жалібно повискував, супроводжуючи мене у всіх пересуваннях по квартирі, навіть до туалету.

Можливо, я й не прийняла б рішення їхати, якби до цього поставилися інакше. Але відчувати себе в центрі загальної уваги було дуже приємно. Кому ж не хочеться робити вчинків, які створюють довкола тебе такий героїчний ореол? Нехай навіть і з дещо цвинтарним присмаком.

Отож, я тихцем виклала з валізи п'ять із десяти дбайливо сплетених бабцею пар шкарпеток, відмовилася взяти в дорогу слоїчок домашнього повидла, мотивуючи це тим, що «не пропустять на митниці», зазирнула до шкільного атласу — і залишилася цілком задоволеною розташуванням Баден-Бадена, всього за 10 км від не позначеного на шкільній карті Бернсбаха (про останнє розповідалося в тому-таки листі), близькістю французького кордону, перетинати котрий мені дозволяла новенька шенгенська віза в закордонному паспорті, турбувалася лише тим, як, точніше, яку саме спільну мову мені вдасться

знайти з майбутніми працедавцями і на що вистачатиме моїх кишенькових трьохсот п'ятдесяти дойчмарок.

Уже аж перед самим від'їздом мені вдалося роздобути, а точніше, позичити в товаришки російсько-німецький розмовник, з якого я навчилася: «Заген зі мір бітте», «во канн іх фінден» і «дер, ді, дас», чого за браком часу повинно було вистачити для встановлення першого контакту. Аби полегшити процес подальшого спілкування, я запакувала до валізи ще «німецько-український-українсько-німецький словник» темно-брунатного кольору і доволі солідного розміру та заспокоювала себе тим, що прізвище Де Ляфорте явно свідчить про романське походження родини, тож не виключений варіант, що опановане в школі початкове знання іспанської може виявитися доречним.

Зрештою, — заспокоювала я сама себе і стурбованих рідних, — світова історія знає приклади ще більш ризикованих авантюр. Мені не доведеться ні перетинати на санчатах межу полярного кола, ні шурувати пішки через Сибір у напрямку Москви, ні ночувати під ворожими кулями в окопах. Уже не кажучи про те, що вдома на мене не чекає заплакана Пенелопа.

Батьки, як і варто було сподіватися, не поділяли мого наївного оптимізму, а щодо

Пенелопи, то навіть образилися, звинувачуючи мене в невдячності, черствості і юнацькому егоїзмі. Небезпідставно, треба визнати. Але хто в моєму віці, прагнучи пригод, свободи і несподіванок, на порозі, так би мовити, великих звершень і нечуваних завоювань, думає про такі дрібниці, як неспокій і тривоги зболілого батьківського серця? На жаль, ніхто. Конфлікт поколінь, як усім відомо, — річ екзистенціальна, і такою дрібницею, як поїздка чи непоїздка до Німеччини, Франції, США чи навіть Об'єднаних Арабських Еміратів, його не вирішиш. Як і не уникнеш.

Магічне слово «Баден-Баден»

Хто з нас, самовпевнених, юних і безмежно наївних, не мріяв померти під паризьким мостом Мірабо, лондонським Тауером чи хоча б під давно уявними руїнами Берлінської стіни? Хто не відчував себе невизнаним і неприкаяним генієм, вихідцем із напівміфічного для середньостатистичного європейця західноукраїнського регіону? Хто не прагнув в'їхати до Європи на тріумфальній колісниці, супроводжуваній численним почтом, багатими дарами, вродливими наложницями (або наложниками) і захопленою публікою, чи хоча б перетнути кордон у звичайному туристичному

автобусі з блискучою шенгенською візою у паспорті? Мріяв кожен.

Хто не мріяв про те, щоб нас знали у світі і при слові Україна не лише сумно підтакували: «Я, Я, Тшчернобиль», а й захоплено кивали б: «Б'ютіфул, Галичина»? Один із моїх знайомих, який теж про це мріяв, одного разу навіть пережив подібне відчуття, коли митник на французькому кордоні, ввічливо запитавши про мету подорожі, радісно закивав: «Уї, уї, Галіція» і, перейшовши на ламану іспанську, спробував поцікавитися, чому подорожній їде не в той бік. Коли мій знайомий зрозумів, яку саме «Галіцію» має на увазі митник, то теж перейшов на ламану іспанську і послав невігласа під три чорти, ризикуючи викликати обурення останнього, не перетнути кордон і на все життя залишитися в країні неосвічених франків. Але митник був швидше спантеличений, ніж ображений такою поведінкою мого знайомого, тому все закінчилося добре.

Але повернімося до Баден-Бадена. Це місто, сама назва якого спонукає зануритися в теплу пахучу ванну і забути про всі світові проблеми, викликає якщо не довіру, то принаймні спокусу. Зі шкільних уроків історії і рекламних туристичних буклетів Баден-Баден поставав у моїй уяві таким собі напівпримарним куточком із легкими білими будівлями, знаменитими римськими лазнями,

вулицями, заповненими вічнозеленими деревами, кадилаками і нудьгуючими мільйонерами. Хтось розповідав мені, що в одному з центральних парків міста є шаховий майданчик, який за розмірами більше нагадує тенісний, а шахові фігури на ньому досягають половини людського зросту. Тут збираються пенсіонери і влаштовують шахові турніри, які мимоволі супроводжуються гімнастичними вправами, адже кожна шахова фігура має вагу гантелі середніх розмірів.

Ще більше мені розповідали про знамениті, збережені майже в первозданному вигляді ще з римських часів терми, себто лазні, після одного сеансу в яких виникає відчуття, ніби молодшаєш на десять років.

А знамените казино, в якому програвав солідні суми сам Федір Михайлович, а сам Іван Сергійович від щирого серця оплачував ці борги. А знамениті, доглянуті будівлі старої частини міста. Цікаво, як все це виглядає насправді?

Подорожні нотатки

Ніде так яскраво не виявляється прихована ніжність родинних стосунків, як на вокзальних перонах, автостанціях, морських, річкових і аеропортах. Люди, які ще вчора сварилися одне з одним, дорікаючи найбільшими смертними гріхами

через розбиту тарілку, не викинуте вчасно сміття, необдумано потрачені гроші, загублений ключ від квартири чи просто занадто пізні повернення додому чи надто тривале сидіння в туалеті, раптом усвідомлюють, що завтра може не настати, сьогодні незабаром закінчиться і вже більше ніколи не повториться. Адже завтрашнє «сьогодні» — це вже щось зовсім інше, навіть якщо від сьогоднішнього «сьогодні» воно нічим не відрізняється. Що всі ми живемо один раз, перебуваючи в щоденній небезпеці завершити своє існування, так ні з ким і не попрощавшись. Що кожне прощання може стати останнім, а може виявитися і першим із цілої низки безкінечних прощань, зустрічей і нових розлук, кожна з яких буде ще болючішою, небажанішою, тривалішою.

Дивовижно, якими сентиментами подібні дурниці наповнюють розчулені душі тих, котрі від'їжджають, а особливо тих, хто залишається. Здавалося б, того просяклого першою березневою відлигою ранку ніщо не спонукало до урочисто-трагічного настрою. Ні валіза, котру татові довелося везти до автобуса на старенькому візку і підняти яку в мене не було жодних шансів (що я робитиму з нею, якщо мене раптом не зустрінуть?), ні автобус, який спізнився на п'ять годин, а потім ще дві години ніяк не міг завестися, ні несподіваний нежить, який примушував мене

голосно й часто чхати і витирати хустинкою носа, а заодно й очі. Під кінець цей дивний нежить передався і всім іншим членам родини. Здавалося б, яка тут урочистість: бабця з власноручно пошитим із старого білого простирадла халатом і з власноручно ж виплетеними шкарпетками в руках, мама з великим пакунком канапок і варених яєць, тато, який везе скособочену валізу на старенькому двоколісному візку, безуспішно намагаючись обминати калюжі, підстаркуватий домашній пес із прокушеним в одній із любовних баталій вухом, кругленький водій зі своїм німецьким автобусом і одеським акцентом, загальне чхання...

Можливо, це мені лише здається і ніякого трагізму в ситуації не було. І в бабці котилися сльози від звичайного нежитю, як це буває у всіх, а мама просто змерзла на ще по-зимовому холодному вітрі. І від цього в неї почали тремтіти плечі. Тато запалив першу після 20-річної перерви цигарку, бо його рознервувала виснажлива процедура перетягання візка, а пес жалібно скавулів, оплакуючи своє поранене вухо. Так, чхаючи і сякаючись, ми й провели останні 2 години перед від'їздом.

Водій нашого чистого й зручного автобуса називався гер Крант, щедро обдаровував оточуючих своєю білозубою з поодинокими золотими вкрапленнями посмішкою, був підкреслено

ввічливим, дбайливим у ставленні до пасажирів і щохвилини переходив у спілкуванні з мови, яка на певних теренах все ще виконує функцію міжнаціонального спілкування, на мову, все ще незрозумілу для переважної більшості присутніх. Це, з одного боку, піднімало його авторитет у наших провінційних галицьких очах, а з іншого — створювало ефект відчуженості, навіть певної ворожості. Можливо, останнє було більше спричинене особливостями звучання тої чи іншої мови, яке асоціювалося з носіями тої чи іншої ментальності, а ті, в свою чергу, ще за пам'яті обох моїх бабусь виробляли таке, що ставитися до них по-дружньому було б як мінімум не патріотично.

У перший момент така поведінка водія мене насторожила, але потім я двічі вловила у його розмові «заген зі мір бітте», ще двічі «во канн іх...» і заспокоїлася, потішившись своїм швидким просуванням у справі опанування мовою, яка незабаром мала увійти в моє повсякдення.

Нарешті всі приготування закінчилися, гер Крант зачинив «кофerraум», як відтепер називався багажник, потиснув усім проводжаючим руки на прощання, пообіцяв, що «всьо будет в полнам парядке і ваабще а'кей», попросив «не переживать», і автобус обережно зрушив із місця, спритно втиснувшись у вузьку щілину воріт автостоянки біля готелю «Карпати» у напрямку «нах вестен».

Тим, хто все ще сподівається, що описи набридлої буденності на цьому закінчатся, раджу відразу ж завершити читання, аби уникнути неминучого розчарування. Утекти від щоденної рутини, на жаль, неможливо, та ще й у такий простий спосіб, як звичайний перетин кордону. Навіть двох, трьох, чотирьох, п'яти, шести чи й більше кордонів. Усе це не дасть Вам можливості опинитися в якомусь зовсім незвичайному, зовсім іншому, зовсім дивовижному світі, повному пригод, екзотики і яскравих вражень. Хіба б Ви потрапили кудись до тропічних лісів, диких племен і загострених томагавків. Але навіть там Ви нікуди не подінетеся від таких нудних обов'язків, як чищення зубів, лікування застуди чи проблем із випорожненням шлунка. Останнього, до речі, не уникнути, якщо Ви здійснюєте багатогодинну подорож в автобусі й харчуєтеся канапками або сухим печивом. Усі сподівання на те, що в комфортабельному імпортному транспортному засобі з туалетом і рукомийником це відчуття не таке неприємне, як при подорожуванні ЛАЗом, — марні сподівання.

Але менше з тим. Відчуття того, що ми от-от виїдемо за межі знайомих до обридлості львівських околиць і в моєму житті нарешті почнуться справжні пригоди, зустрічі з незвичайними людьми,

спостереження екзотичних краєвидів, зазнало фіаско ще в автобусі.

Пасажирами двоповерхового дива західної цивілізації, яке примушувало невибагливого пострадянського споживача посилено відчувати комплекс власної неповноцінності своїми до блиску відполірованими вікнами, безшумним розсуванням дверцят і надійно амортизованим шурхотінням новеньких коліс, виявилися далеко не мільйонери чи безтурботні мешканці бананових країн. Лише один із моїх попутників відгукувався на «заген зі мір бітте» незрозумілим, зате жвавим мовним потоком, котрий лише подекуди спинявся об «дер, ді, дас», немов балакучий гірський струмок об виступаюче каміння. Усіх решта можна було відразу безпомилково ідентифікувати як співвітчизників, і міркування, з яких вони вирішили здійснити таку далеку подорож, були, як виявилось згодом, ще несерйознішими, ніж мої. Мені навіть стало соромно за перебільшене відчуття власного героїства, коли я довідалася, що хлопець із сидіння навпроти їде до Гайльбронна на запрошення, котре він купив під німецьким посольством, заплативши за нього двісті баксів, а ще п'ятсот йому коштувала віза. Сума доволі солідна, як на ті часи. Чому він їде саме до Гайльбронна, хлопець пояснити не зміг, зате подальший план його дій вразив мене ще більше. По приїзді Альоша збирався податися до

найближчого відділення Червоного Хреста і попросити політичного притулку як переслідуваний в Україні єврей. Протягом двох тижнів, доки німецька влада розглядатиме його прохання, а туристична віза все ще буде чинною, він збирається знайти можливість фіктивно одружитися, щоб через п'ять років здобути німецьке підданство. Я не наважилася запитати, що саме штовхнуло його на такий рішучий крок. І розмова наша закінчилася словами: «Ех, девчонка! Да разве ты, бля, паймьош! Я ведь, сука, втарой па велічінє кришей бил, бля, ва всьом Львовє. Хуйня, бля, но любой кабак, сука, в центре горада, с патрахами, бля, купіть мог. Но надаєла, заєбісь! Хачу, сука, челавческой жизни».

Маріка, на вигляд трохи старша за мене випускниця Дрогобицького педінституту, їхала до чоловіка. Вона трохи хвилювалася, бо ж не бачила його від часу одруження, котре відбулося наступного ж після знайомства дня протягом загалом триденного візиту її коханого до Дрогобича навесні минулого року в складі туристичної групи.

«Не знаю, як воно буде. Усьо ж таки рік пройшов. Може, він уже передумав і не хоче. Інтересно, чи він не дуже помінявся за то всьо врем'я».

Зміст останньої фрази я зрозуміла лише тоді, коли побачила, як чоловік її зустрів. Судячи з

мимовільного зітхання, що вирвалося з Марічиних грудей на порозі автобуса, він, очевидно, не дуже змінився. Або ж навпаки, дуже, в кожному разі, не на краще.

Марічиного обранця звали Клаус, йому було «тропіка за п'ядесять» — згідно з розповіддю дружини, і пара ця нагадала мені улюблений в дитинстві мультик про Вінні-Пуха, Паця і повітряну кульку. Тільки в руках у Маріки була не маленька кулька, а велика чорна валіза. Цікаво, як склалося їхнє подружнє життя. Сподіваюся, те, що Маріка забула в автобусі свій розмовник «Начинаем говорить по-немецки», не дуже перешкоджало щасливо його розпочати.

Остання пасажирка була мовчазною жінкою передпенсійного віку. Єдиним, що вона розповіла про себе польським прикордонникам, було те, що їде до доньки на весілля. Це, щоправда, не викликало в останніх особливої довіри, а тим більше після того, як в одному із дбайливо зв'язаних докупи клунків під сидінням автобуса знайшли чималу кількість білого порошку без запаху. Перетнути кордон омріяної країни всезагального достатку їй так і не вдалося. Принаймні не в автобусі гера Кранта.

Перші підбаденські враження

Гер Де Ляфорте виглядав дещо молодшим за свої 35 і вже чекав на наш автобус разом із крихтним синім «Твінго» і старшою донькою, семирічною Леа. Із трьох пасажирів, які все ще не вийшли з автобуса до прибуття на кінцеву зупинку в Карлсруе, він одразу ж безпомилково визначив свою майбутню «опер» (саме так називалася відтепер моя професія) і, ввічливо посміхаючись, простягнув мені руку:

— Олесйя?

— Я, я, — розгублено мекнула я у відповідь, сама до кінця не усвідомлюючи, що саме маю на увазі: український особовий займенник чи німецьку стверджувальну частку.

Семирічна Леа зацікавлено розглядала мою безпорадну постать, про всяк випадок міцно тримаючись за татову ногу. Тато в цей час говорив, жваво, привітно, усміхнено і, що найгірше, явно звертаючись до мене.

— Бітте шьон, — було останнім реченням привітальної промови гера Де Ляфорте і єдиним зрозумілим мені словосполученням.

— Данке шьон, — відповіла я, як того вчив «Немецкий для начинающих», і ми з моїм майбутнім «хазяїном» ще раз мило посміхнулися одне до одного.

На щастя, гер Де Ляфорте не виявив бажання відразу ж продовжити наше змістовне спілкування, а виявився чоловіком практичним, як воно й личить батькові трьох дітей, тож залагодив усе необхідне без зайвих слів: протягом лічених хвилин гер Крант одержав гроші за моє перевезення, мою валізу було перетранспортовано з автобусного «кофerraуму» до крихітного багажного відділення «Твінго», Леа було посаджено на заднє сидіння, мене — на переднє, і під позивні ще не знайомої мені радіостанції SWF наше авто рушило в бік Бернсбаха.

Не в змозі зрозуміти хоча б щось у жвавому мовному потоці з уст гера Де Ляфорте, котрий із привітною посмішкою на обличчі показував рукою то праворуч, то ліворуч, намагаючись увести мене в курс основних приваб довколишньої місцевості, я ще від часу перетину останнього кордону не могла позбутися нав'язливого відчуття несправжності краєвиду й самої ситуації. Усе, що оточувало мене в цій країні, нагадувало дитячі уявлення про те, як мала б виглядати казкова країна ельфів. Можливо, причина такої асоціації крилася в неправдоподібно охайній мініатюрності німецьких селищ, що нагадувала накрохмалену та випрасувану білизну. Можливо, таке враження створювали яскраво розфарбовані гномики, без яких важко уявити собі німецький садок чи квітник. Можливо, так

здавалося через білі фіранки на вікнах чи всюдисущий запах прального порошку, котрий мають тут навіть авта. Сам гер Де Ляфорте попри поважність своїх рухів і особливу манеру говорити, притаманну банківським клеркам у голлівудських фільмах і за якою людина, котра досі не бачила жодного живого банківського клерка, безпомилково може впізнати першого ж побаченого, теж здавався мені якимось не зовсім справжнім у своєму крихітному «Твінго» з порозкиданими на задньому сидінні плюшевими іграшками. Можливо, причиною була моя перевтома і збудженість після безсонної ночі, виснажливої дороги, перед невідомістю першої зустрічі з рештою Де Ляфорте. Усе це спричинилося до уривчастості спогадів про перебіг подальших подій того вечора.

Фрау Де Ляфорте була огряднішою за свого чоловіка, виглядала дещо старшою за свої 35 і посміхалася так само привітно і ввічливо. Обое близнюків своєю круглястістю і рожевощокістю нагадували гномів у садку. У момент моєї появи вони принишкли. Але, побачивши, що справа йде до вечері, знову пожвавилися. Треба визнати, апетит цих створінь був вартим подиву і ще довго викликав у мене щиру повагу.

Можливо, це було пов'язане зі специфікою національної традиції харчування, точніше зі специфікою харчування сім'ї Де Ляфорте, яку не

можна було назвати традиційно національною. Уже хоча б тому, що свої корені їхнє родинне дерево мало у Франції, а до сусідньої Німеччини перебралося лише кілька століть тому, під час відомих кожному школяреві з книжок Александра Дюма «розборок» між католиками і гугенотами. Де Ляфорте й досі не зрадили своїм релігійним переконанням і старанно опікувалися справами протестантської громади Бернсбаха.

Притаманна протестантській самосвідомості суворість і стриманість виявлялася навіть у найдрібніших деталях сімейного побуту. Насамперед у їжі. Суворо розписаний по годинах графік харчування не порушився протягом року нашої співпраці жодного разу, і мені навіть важко уявити собі, що могло б спонукати перенесення обіду більше ніж на півгодини або зміни у традиційному вечірньому меню.

Отже, щоранку, рівно о 06.01, фрау Де Ляфорте спускалася до кухні і вмикала кавоварку. Очікуючи, поки поштарка принесе газету, вона завантажувала білизну до пральної машини, складала список закупів на день і справ, які слід було залагодити сьогодні. Рівно о 06.23 до запаху кави, що долітав ізнизу, долучався легенький шурхіт опущеної в скриньку газети, і фрау Де Ляфорте повертала ключ у замковій щілині, потім інший ключ — у щілині поштової скриньки, далі

тихенько зачиняла вхідні двері й поверталася до вітальні. Рівно о 07.03 до сніданку спускався гер Де Ляфорте, і вони прочитували газету, з'їдали по дві скибочки дієтичного чорного хліба з тоненьким шаром маргарину і мармеладу для діабетиків, випивали по горнятку кави без кофеїну, зате з молоком пониженої жирності і тривалим терміном зберігання, а потім гер Де Ляфорте їхав на роботу, а фрау Де Ляфорте йшла нагору одягати дітей. Рівно о 08.01 за сніданком збиралася решта мешканців будинку: Леа, якій надавалося право вибрати між двома скибочками дієтичного хліба на сніданок і порцією мюслів із молоком, близнюки, яким різали хліб на зовсім дрібненькі шматочки і права вибору не надавали, і я. Мені теж дозволялося вибрати між хлібом і мюслями, кавою з молоком чи без і прочитати газету. Найважчим було останнє.

Рівно о 12.14 поверталася зі школи Леа, і відбувалася церемонія сімейного обіду. У меню передбачалися варіації: макарони з томатним соусом і тертим сиром, макарони зі сметаною і тертим сиром, відварені картопляні кльоцки, підсмажені рибні палички або варені овочі. Усе, крім макаронів, треба було спершу витягти з морозильника, а потім розігріти, згідно з інструкцією. На десерт часом подавалися консервовані фрукти. Під час обіду завжди дзвонив гер Де Ляфорте і цікавився сімейними справами.

За вечерею (рівно о 19.21) сім'я переважно збиралася разом, гер Де Ляфорте ще раз переглядав ранкову газету, ми разом із фрау Де Ляфорте сервірували на стіл дієтичний хліб (по дві скибочки на людину), порізані плястерками сир і варену ковбасу з пониженим умістом жиру, маргарин, часом трохи свіжих овочів.

Треба визнати, що така система харчування була спершу трохи незвичною для мене і протягом перших двох тижнів сприяла схудненню на 6 кілограмів, після чого я набула ідеальної для топ-моделі ваги 48 кілограмів при зрості 1 метр 68 сантиметрів. Удома це мені нізащо не вдалося б. Щоправда, мене постійно нудило, і я відчувала легке запаморочення в голові і слабкість у ногах. Але це могло бути пов'язане з акліматизацією, і я не звертала уваги. Через кілька тижнів я звикла, зникло навіть легке відчуття голоду, яке переслідувало мене на початку.

Інакше було з нащадками сім'ї Де Ляфорте, відчуття голоду в яких не зникало, здається, ніколи. Незважаючи на сувору заборону і жорстокий контроль із боку матері (всі члени сім'ї були трохи схильні до повноти, і вона намагалася змалку привчити дітей до правильного й раціонального харчування), Леа часто вдавалося за сніданком чи за вечерею схопити потай від матері третю скибку хліба, яку вона жадібно ковтала, навіть не

намащуючи маргарином чи варенням, а за обідом крадькома покласти собі додаткову порцію макаронів і швиденько з'їсти їх, не поливаючи соусом, поки мати відволіклася на телефонну розмову.

Молодші ж діти були позбавлені такої можливості і тому всюди намагалися відшукати щось їстівне. Від них треба було ховати смітник, із якого вони любили діставати і споживати рештки їжі, ховати все, включно з черствим хлібом, а часом, коли їхня активність особливо підвищувалася, вони намагалися випробувати на їстівність і речі, мало для цього придатні: олівці, туалетний папір, стиральні гумки, крейду тощо. Одного разу надгризеними виявилися навіть мої черевики.

Спершу мені було дуже шкода цих вічноголодних створінь, і я намагалася потай від мами почастувати їх печивом, шоколадом чи цукерками. Але фрау Де Ляфорте довідалася про це, і після ввічливої, але серйозної розмови я вирішила не ризикувати втратою місця праці.

Того дня, коли ми разом із Леа і гером Де Ляфорте повернулися з вокзалу в Карлсруе, вечерю через спізнення автобуса було перенесено аж на півгодини, і, очевидно, на честь свята, крім традиційного дієтичного хліба із сиром і вареною

ковбасою, їли ще розчинний суп із шампіньйонів фірми «Кнорр».

Довкола круглого столу у вітальні панувала зацікавлена мовчанка, дитячі погляди допитливо спостерігали за кожним моїм рухом, фрау і герр Де Ляфорте намагалися підтримувати невимушену розмову, час від часу звертаючись до мене й отримуючи милу посмішку і тактовне мовчання у відповідь. Леа, почервонівши, щось питала, шепочучи на вухо матері, близнюки поводили себе незвично тихо (це я зрозуміла вже наступного дня, коли побачила, як вони поводять себе зазвичай) і мовчки дивилися на мене зі своїх високих стільчиків, які обмежували їхні рухи. Вони зосереджено розмазували зупу-пюре по пластмасових тарілках, які спеціальними гумовими пластинками прикріплювалися до високих стільчиків, а потім витирали гумові ложки і пальці об цератові комбінезони однакового з тарілками малинового кольору, час від часу витираючи рештки їжі об волосся одне одного і випльовуючи трохи зупи на підлогу довкола себе.

За такими мирними заняттями ми й провели наш перший спільний вечір, я знаками попросила дозволу передзвонити додому, мені знаками дозволили, я передзвонила, і мені показали кімнату, де я мешкатиму.

Останнім сильним враженням того багатого на події дня стало блискавичне засинання на різнокольорових простирадлах зі свіжим запахом прального порошку.

Як волосся на ногах позначається на майбутній вагітності

Процес статевого дозрівання нагадує хворобу, яка щодня має інші симптоми. Симптоми цієї хвороби, а точніше, процесу, дуже різні, переважно не дуже приємні.

Зі мною теж трапилася певна прикрість, яку мені зовсім не хотілося афішувати. Тому я вдалася до наступних заходів: десь починаючи класу так із восьмого чи дев'ятого я припинила носити короткі спідниці, прозорі блузки, футболки, сукні, а також блузки, футболки, сукні, верхня частина яких тісно облягала груди. Улітку уникала поїздок до водоймищ, протягом цього часу ніхто не бачив мене в купальнику. Усі свої жертви я намагалася приносити так, щоб ніхто нічого не помітив і ні про що не здогадався, і ніхто так ні про що й не здогадався і нічого не помітив.

Справа була в кількох речах. По-перше, ноги. Тобто з самими ногами все було гаразд. Просто вони раптом почали вкриватися волоссям. Щодня

густішим. У якійсь газеті я прочитала, що волосся на ногах можна позбутися кількома способами:

а) вискубати пінцетом (самостійно або попросити про це коханого чоловіка);

б) зголити (самостійно або з допомогою коханого чоловіка);

в) намастити медом і через деякий час зішкребти не дуже гострим лезом;

г) скористатися депілятором фірми «Браун» або іншим депілятором;

г) скористатися спеціально призначеним для цього кремом;

д) намастити кров'ю вагітної кішки першої ночі, коли сонце ввійде в сузір'я Рака;

е) намастити власною кров'ю, найкраще менструальною;

є) закип'ятити власну сечу з ромашковим узваром, наповнити теплою рідиною ванну і провести в цій ванні як мінімум дві години (можна використати також сечу коханої людини);

ж) звернутися за порадою до косметолога.

Я вирішила звернутися до мами. Мама порадила залишити все, як є, бо, по-перше, я ще замала, аби перейматися такими проблемами; по-друге, подібні речі цікавлять у кращому випадку дівчат легкої поведінки; по-третє, все це дуже шкідливо для здоров'я, можна залишитися навіки з яскраво-червоною шкірою на ногах, порушити

обмін речовин, а крім того, волосся і далі ростиме, причому щоразу швидше і густіше.

Далі я порадилася з однією, трохи старшою за мене знайомою. Та вважала, що якби з нею трапилося щось подібне, вона нізащо не вдавалася б ні до яких штучних методів. Це може дуже погано позначитися на протіканні майбутньої вагітності. Як саме, знайома не пояснила. Я спробувала обережно вискубати пінцетом декілька волосин і поспостерігати, що відбудеться далі. Шкіра на нозі на початку справді почервоніла, але швидко відійшла, ніяких зрушень в обміні речовин я не зауважила. Ніби нічого страшного, але боляче. Обдумавши все ще раз, я вирішила не ризикувати і докорінно змінила стиль одягу, щоб приховати те, чим у моєму віці перейматися ще все одно рано. Це сподобалося не лише бабці, яка ніколи не була в особливому захопленні від «міні», а й багатьом однокласницям, які вважали мої ноги надто довгими, а мою гордість із цього приводу зарозумілістю. Тепер кількість коротких серед суконь шкільних уніформ конкуренток із коротшими ногами помітно зросла. З тієї ж причини я перестала одягати купальники і брати участь у поїздках на пляж.

По-друге, груди. Тобто з самими грудьми, як і з ногами, все було цілком нормально. Справа була в бюстгальтері, або «ліфчику», як його часто

називали. Багато мам уважали дуже важливим вводити цей новий атрибут дівочого гардеробу, щойно в доньки з'являлися перші, ледь помітні округлості. «Щоб сприяти розвиткові гарної форми», — називалося це для дорослих, для дівчат же найважливішим було символічне перетворення з дівчинки на дівчину, навіть майже жінку, котре починалося з першої довірливої розмови з мамою про те, що коли раптом «там» почнеться кровотеча, то не потрібно лякатися, про те, як саме користуватися «тампаксами», гігієнічними прокладками та інтимним милом. І завершувалося купівлею першого бюстгальтера.

Моя мама обмежилася довірливою розмовою. Про бюстгальтер вона не згадувала навіть тоді, коли всі однокласниці вже давно носили цей атрибут насталої жіночості, деякі вже навіть другий рік. Щоправда, їхні «округлості» були дещо пишнішими за мої, і спочатку я вагалася сама починати з мамою розмову про це. Але коли врешті наважилася, так і не дочекавшись ініціативи з маминого боку, то почула у відповідь ті ж аргументи, котрі вже колись спонукали мене відмовитися від літньої засмаги: «тищезамалащоб думати про такі дурниці це цікавить вкрай у випадку дівчат легкої поведінки» і под. Ніхто не сприймав мої проблеми серйозно. І я вирішила затятися. Я порушуватиму собі обмін речовин і майбутню

вагітність незручним одягом, занадто теплим, занадто старомодним; невиходом на сонце, вічно блідою шкірою; нехай мене ніхто не бачить, усі сміються з мене, вважають недорозвинутою, з волоссям на ногах, без бюстгальтера і з грудьми, формі яких уже ніколи не стати гарною; у мене так ніколи ніхто й не закохається, краса моя змарніє, зникне; врешті я просто помру з розпуки і від браку розуміння, нікому не потрібна, в молодому віці. Аж потім усі збагнуть, кого втратили, але буде пізно. Ніякими бюстгальтерами чи депіляторами, не кажучи вже про спеціальні креми для засмаги чи ванну, наповнену сечею коханої людини, мені тоді вже не допоможеш.

Друга стаття, інша ментальність і кілька корисних зауваг із приводу того, як оволодіти основами педантизму

Те, що з моїм новим оточенням мені дуже пощастило, я зрозуміла відразу. Мені важко сказати, що саме уявляла собі моя майбутня «опер-сім'я», прочитавши в моїй анкеті, яку заповнила товаришка з німецької філології, про «середньо-початковий рівень володіння мовними ресурсами», але треба віддати належне їхньому терпінню.

У перші дні мій «середньо-початковий рівень» виявляв себе переважно в тому, що я брала в руку яблуко і старанно повторювала за фрау Де Ляфорте: «дер апфель», потім міняла яблуко на грушку і знову старанно повторювала: «ді бірне», а потім, щоб мене не вважали цілковитою ідіоткою, хапала банан і, радісно посміхаючись, повідомляла: «айне банане». Стежачи за цим захоплюючим шоу, мої дії намагалися наслідувати й близнюки: «Леся», — повторювали вони за мамою і показували пальцями в мій бік. «Леся ніхт ферштеєн», — пояснювали вони за мене сусідам чи продавцям у крамниці, коли в мене виникали труднощі з подоланням мовного бар'єра.

Перші два тижні пішли в мене на ознайомлення з предметами найближчого оточення: «дас бетт», «ді лямпе», «дер тіш». Мені кортіло порозвішувати на кожному з цих предметів папірці з їх назвами, як робив свого часу Джек Лондон, розвішуючи в себе в помешканні цидулки з філософськими, літературознавчими та іншими науковими термінами в період, коли інтенсивно займався самоосвітою. Слова, які завдяки цьому постійно потрапляли йому на очі, він краще запам'ятовував. Так само робили герої твору Маркеса «Сто років самотності», намагаючись не забути назви предметів, коли ті невблаганно зникали з пам'яті внаслідок таємничої хвороби.

Спершу наше з фрау Де Ляфорте спілкування виглядало доволі ритуалізовано. Ритуали починалися з самого ранку, відразу після того, як Леа відвозили до школи. Сім'я Де Ляфорте, як і решта добропорядних мешканців Бернсбаха, вперто дотримувалася думки, що дітей до школи, дитячого садка та спортивних чи художніх гуртків обов'язково слід возити машиною, а не водити пішки, навіть якщо школа, дитячий садок чи спортивні та художні гуртки розташовані на сусідній вулиці, а у Бернсбаху практично все було розташоване у межах п'ятнадцятихвилинної прогулянки. Багатьом дітям, Леа теж до них належала, через це доводилося вставати і виходити з дому набагато раніше, ніж якби вони ходили пішки, оскільки на дорогах у ранковий час створювалися корки. Доцільність машинних перевезень мотивувалася необхідністю захисту дітей від сексуальних маніяків. І за рік мого проживання у сім'ї Де Ляфорте справді трапився один випадок нападу маніяка на двадцятирічну дівчину, яка поверталася з дискотеки у не дуже тверезому стані. Це сталося на протилежному кінці країни, за багато миль від початкової школи Бернсбаха, але містечко ще кілька тижнів після цього гуділо і майже всі вуличні сусідські розмови рано чи пізно торкалися того, як слушно роблять

батьки, які не пускають своїх чад самостійно гуляти вулицями.

Отже, щоранку, залишившись удвох, ми з фрау Де Ляфорте сідали на підлогу у вітальні і, передаючи одна одній мій «німецько-український-українсько-німецький» словник темно-брунатного кольору, провадили неквапні, а подекуди і геть сповільнені, рясно оздоблені жвавою жестикуляцією та мімікою, діалоги.

Перша розмова була присвячена розпорядку дня, за яким живе сім'я Де Ляфорте, а віднині житиму і я. На двері моєї кімнати було пришпилено листок із видруківаним на комп'ютері «Тагесабляуфом», себто розкладом, згідно з яким сніданок тривав від 8.04 до 8.26, «ігри з близнюками» — від 8.27 до 12.14, обід — від 12.14 до 13.03, післяобідня перерва — від 13.06 до 15.09, «ігри з близнюками» — від 15.11 до 17.03, післяобідня перерва — до 19.12, вечеря — від 19.21 до 19.46, бейбісітінг — від 20.01 до 21.11. Кожного разу, коли я спускалася на сніданок о 8.06 або поверталася з пообідньої прогулянки о 15.15, фрау Де Ляфорте мовчки дивилася на годинник, і її мовчання було достатньо промовистим.

Ця напрочуд терпляча жінка, напевно, не раз пошкодувала про своє рішення запросити «опер» слов'янського походження. З виразом приреченості

на обличчі вона майже щодня мусила нагадувати мені, що горнятка ставлять у машину для миття посуду з правого боку, а склянки — з лівого, бо так їх потім зручніше ставити до шафи, де я, знову-таки, постійно, хоч і ненавмисно плутала, в якому порядку потрібно вишиковувати горнятка: голубі поперед жовтих, а сині попереду чорних — чи навпаки — чорні попереду голубих, а червоні спереду від жовтих, або жовті попереду синіх, а голубі позаду червоних — чи червоні позаду голубих, а чорні попереду синіх. Найгіршим при цьому було те, що той порядок, у якому розташовувала горнятка фрау Де Ляфорте, мав під собою логічне обґрунтування (дорожчий посуд ховається за дешевшим на той випадок, якщо до шафи з горнятками досягнуть всюдисущі руки Жана та Надін), а я розташовувала посуд без жодного обґрунтування, постійно плутаючи дорожчі горнятка з дешевшими. Так само ненавмисне, хоча й постійно я забувала, що посуд треба мити, напустивши в рукомийник води, адже за воду потрібно платити, а під час миття під проточною водою витрати води набагато більші.

Важко давалася мені й решта домогосподарських премудростей, на зразок: розвішуючи мокру білизну, потрібно блузки перевертати догори ногами, щоб не видно було слідів від прищіпок, а штани вішати за пояс,

прищіпаючи при цьому кожну з половинок до іншого мотузка, бо так сохне швидше; білизну, що важить менше, треба розвішувати позаду важчої, щоб усе висихало одночасно і т. д.

Я вже не кажу про систему класифікації сміття, для досягнення якої варто було б попередньо пройти додатковий спецкурс. Згрубіла система ця виглядає так: окремі сміттеві категорії становлять скло, папір, пластик та рештки їжі. Скло розподіляється за кольорами: зелені пляшки не можна викидати в один контейнер із білими, а ті з брунатними. На пластмасових упакованнях слід шукати зелений кружечок. Змішувати упаковання з кружечками й без у жодному разі не можна. Бо перші екологічно чисті і надаються до повторної переробки, а про другі цього не можна сказати з певністю. До смітника з рештками їжі не можна додавати шкірки від цитрин і ліки. Суворо заборонено також виливати ліки до каналізації. Усі речовини з підозрою на токсичний вміст, ось як старі батарейки, пензлі від побілки тощо, належать до окремої категорії сміття.

Підозрюю, що всіх нюансів мені збагнути так і не вдалося. Кожна з категорій сміття зберігається в спеціальних стандартних посудинах відповідного об'єму і кольору, які називаються «тонами», або в поліетиленових торбинках певного кольору зі спеціальними написами. Тут дуже важливо нічого

не переплутати. Бо якщо Ви запхнете ту частину відходів, місце якої в жовтій поліетиленовій торбинці, — до сірої «тони», а папір викинете до контейнера з пляшками, на Вашу адресу неминуче прийде чималий штраф. Те саме трапиться, якщо Ви раптом не розрахували кількість продуктових відходів, що їх продукує Ваша родина, і заплатили, скажімо, за щотижневє забирання 30-літрової тони, тоді як насправді Вам доводиться втискувати в неї майже 40 літрів. Уже не кажучи про сором, якого Ви натерпитеся від сусідів, якщо раптом Ваша «тона» стирчить перед дверима в четвер, тоді як сміття Вашого будинку забирають по п'ятницях. Адже існує спеціальний графік, згідно з яким, якщо Ви мешкаєте на вулиці А і маєте смітник розряду В, то Ваше сміття забиратиметься кожної парної п'ятниці місяця рівно о 7.17. Якщо ж Ви мешкаєте на вулиці С і маєте смітник розряду D, то Ваше сміття забиратиметься лише по парних п'ятницях місяця рівно о 8.28. Усі, хто ще досі є власниками механічних годинників, можуть звіряти їх за цим графіком. Якщо ж Ви забули, коли саме потрібно виставляти на дорогу свій смітник, то виходу у Вас немає. Або ж Ви протягом наступних двох тижнів не викидаєте нічого до смітника, що неможливо вже хоча б з огляду на кількість поліетилену, паперу та пінопласту, в які запакована їжа в супермаркетах. Або ж прямуєте до мерії і купуєте

за кругленьку суму спеціальну поліетиленову торбинку, без якої Ваше сміття ніколи не заберуть. Окремий графік сміттезбирання існує для кожного з видів сміття.

Стежити доводилося не лише за сміттям, горнятками і кількістю спожитої води. «Ігри з близнюками» зовсім не були чимось ідилічно спокійним, заколисуючим і відволікаючим од основних турбот. Справа в тому, що цих жвавих дітей треба було постійно тримати в напруженні і за кілька годин «ігор» вичерпати до решти їхній запас енергії з тим, щоб вони могли заснути, а я — оклигати для нової порції «ігор». Якщо ж якісь рештки енергії вичерпати не вдавалося, то під час обідньої перерви обов'язково траплялося щось непередбачене: нудьгуючі діти перевертали шафу з одягом, що займала півкімнати (тричі за моєї пам'яті) і чудом уникали придушення під її вагою, знаходили можливість відчинити ретельно перевірені мною перед виходом із кімнати дверцята від цієї шафи (ключ від котрих весь цей час знаходився у моїй кишені), витягти з шафи дитячу косметичну олію і натерти нею власні дупці, зачіски, ліжка, підлогу і вікна в кімнаті, роздерти матрац, подушку чи щоки одне одного.

Під час «денного сну» близнята полюбляли роздягнути одне одного і натерти вмістом своїх підгузників ту ж таки багатостраждальну підлогу.

Увечері їх одягали у спальні мішки зі спеціальним захистом, що запобігав самотійному роздяганню і утруднював пересування, хоча і не настільки, як хотілося б. Улюбленою нічною розвагою Жана було нечутно прокрастися в цьому мішку сходами догори і зайти до моєї кімнати. Завдання не з простих, враховуючи дерев'яну загорожу на сходах, через яку йому доводилося перелазити, надзвичайну чутливість материнського сну і можливість зіслизнути у міжсходи́нковий простір донизу, вже не кажучи про банальну можливість просто послизнутися.

Коли я вже без допомоги словника могла розповісти, що мене звати Олеся Підобідко, народилася я в Україні, зараз перебуваю в Німеччині, років мені 23 і ще кілька не менш пізнавальних речей, справи пішли краще. Я вирішила розширити коло свого спілкування за межі родини і почала зав'язувати контакти із сусідами.

Одним із них був гер Мюллер, який завжди дуже привітно зі мною вітався і при нагоді любив розповісти про своє перебування в російському полоні та попросити мене вимовити словосполучення «железная дорога», звучання якого йому дуже подобалося. Щоправда, він постійно забував, що саме це означає, і, щоб не плутатися, називав це «русіше м'юзік».

Інші сусіди не поспішали входити зі мною в ближчий контакт, ввічливо посміхалися на всі мої спроби зав'язати розмову і заклопотано поспішали далі.

Неподалік від «деляфортівського» будинку було училище, де готували «папірмахерів». Там не бракувало осіб, із якими мене об'єднувало володіння мовою Пушкіна і частини творів Шевченка. Усі вони були чоловічої статі, що теоретично мало б стимулювати процес спілкування. Але чомусь не стимулювало. Можливо, причина крилася у споконвічному антагонізмі українського і російського. Можливо, мене недостатньо приваблювали не обтяжені зайвою інтелігентністю обличчя цих юнаків і розмови у стилі: «Ну шо, Вася, бля, єбаньом, сука, в Баден. Пракатимся і пажрьом заадно», які час від часу долинали до мене з вулиці.

Голубі очі, марокканська кров чи, може, все це тільки здається?

У суспільне життя Бернсбаха мені вдалося інтегруватися вже десь аж під кінець мого «оперства». Несподівано я довідалася про існування товариства, яке вже протягом чотирьох років займалося перевезенням вантажів гуманітарної допомоги з Бернсбаха до Львова. Дружина гера

Мюллера, фрау Мюллер, яка заснувала товариство, запропонувала мені допомогти підготувати переклади документів для наступної поїздки. Я погодилася.

Висока, доглянута Меггі Мюллер-Шталь-Гофакер-Бюртенберг, 45-річна засновниця товариства, колишня медсестра, вірна дружина, молода мати, потім просто дружина, мати, зраджена жінка, зраджуюча дружина, самотня мати, приваблива секретарка, нова коханка шефа, постійна коханка шефа, дружина шефа і знову просто приваблива жінка, дбайлива мати, дружина, вірна, зраджуюча, зраджена, справляла дуже приємне враження. Єдиною її проблемою був чоловік. На двадцять років від неї старший і як мінімум на 50 кг важчий колишній менеджер великої фірми з переважно поганим настроєм. Йому вдалося заробити багато грошей, поміняти багато секретарок, не спитися остаточно, побудувати великий будинок, вивезти з Росії багато антикваріату, а також не платити аліментів жодній із колишніх дружин. Поки він працював, Меггі все більш чи менш влаштовувало. Певна річ, не рахуючи зрад чоловіка, про які вона якщо не знала, то здогадувалася, а якщо не здогадувалася, то хтось із доброзичливих знайомих обов'язково їй про це повідомляв, а також незадоволених амбіцій, сексуальної невдоволеності, поступового старіння,

нездобутих чоловіків, нездійсненої кар'єри, некуплених суконь, нескинутих кілограмів. Але все це виявилось дрібницями, коли чотири роки тому чоловік пішов на пенсію.

Як це часто трапляється з людьми, які прожили бурхливе життя, він вирішив надолужити все втрачене і присвятити старість молодій дружині. З благородною метою допомагати їй в усьому він почав з ураціональнення ведення домашнього господарства. Треба віддати належне оригінальності його ідей. Від оптової купівлі солі (як справжній менеджер він відразу ж вирахував, що на кожному мішку можна зекономити три марки) до придбання зубних щіток із китового вуса ціною 150 марок за штуку (як кожен німець, він прагнув вести якомога здоровілий спосіб життя) і аж до спроб прати білизну, не використовуючи прального порошку (варіант подвійно зручний: економно і без шкідливих хімічних домішок). Меггі довго намагалася ставитися до всього з розумінням, постійно нагадуючи собі, що людині, яка заробила стільки грошей, можна дещо пробачити. Але після того, як чоловік запропонував їй завести власну корову (свіже молоко без хімічних домішок, крім того, майже наполовину дешевше), не витримала і заснувала «Лемберг-Гільфе», тобто клуб допомоги Львову.

«Це товариство — єдина можливість для мене втекти від мого скаліченого життя», — пояснила вона мені, і я подумала: «Як це шляхетно — допомагати іншим, коли навіть собі допомогти не вдається».

Завдяки Меггі я побувала на концерті знаменитої місцевої рок-групи «Сірі шкарпетки», і це розбило моє серце.

Концерт відбувався в крихітному передмісті Баден-Бадена під назвою «Річка сиріток» на відкритій сцені біля літньої кнайпи «Ноги жовтого пелікана». На афішах жовто-синіми літерами зазначалося: «Єдиний і неповторний вечір Вам забезпечить незабутня група «Сірі шкарпетки» у незрівнянній кнайпі «Ноги жовтого пелікана»». Іншим разом таке нагромодження прикметників найвищого ступеня порівняння неодмінно зародило б підозру в моєму філологічному серці, але того вечора інстинкт не спрацював, і я, з серцем, що трепетало від передчуття чогось незвичного, зайшла з Меггі до кнайпи.

— Знаєш, ми три роки боролися в міській раді за право назвати саме так цю кнайпу і цю групу. Воно звучить дуже незвично, навіть епатажно для консервативного німецького вуха, і спочатку всі добропорядні бюргери ігнорували наші вечірки. Але кнайпа і група існують уже п'ять років, і

поступово до цього звикли, останнім часом уже майже перестали надходити скарги на ім'я мера від мешканців сусідніх будинків за те, що до них долинає шум, а нещодавно я почала помічати незнайомі обличчя серед публіки. Це особливо приємно, бо раніше тут збиралися тільки «свої». Популярність кнайпи росте, і незабаром тут буде справжня тусня, — з гордістю розповіла вона мені.

Людей у невеличке приміщення бару набилося чимало. Перед крихітною сценою залишилися вільними тільки два столики, закріплені за постійними клієнтами. З нами привіталася більша частина присутніх, всі з цікавістю оглянули мою чорну сукню, кельнерка, не питаючи, принесла нам червоного вина.

За кілька хвилин до нас підійшов високий черевань, якого Меггі відрекомендувала як Клауса, дуже йому втішилася, вони обійнялися і поцілувалися. Протягом наступних півгодини ми з Клаусом довідалися безліч цікавого про перепади тиску чоловіка Меггі, про прикре самопочуття їхнього другого пса, про те, що сусіди завели kota і він тепер заважає спати, бо лазить по всіх довколишніх дахах, про нову косметичну серію, яка щойно вийшла на ринок, але вже з'явилася в продажу в Інтернеті, про можливість зекономити податки на тому, що займаєшся гуманітарною

допомогою, про нову постанову місцевої влади щодо форми нашихників, у яких можна вигулювати псів у міському парку, про те, як впливає на характер людини те, що вона народилася у високосний рік, і що сьогодні вранці Меггі вдалося зварити собі яйце з напіврідким жовтком, і це підняло їй настрій на цілий день, бо переважно вона забороняє собі це робити, боїться шкідливого впливу сальмонели, хоча й уважає, що все це бабські забобони...

Ми з Клаусом, безперечно, довідалися б іще чимало цікавого, але тут на сцену вийшли «Сірі шкарпетки», і Клаус, побачившись, пішов до свого столика зі зрадливим виразом полегшення на обличчі. Він, напевно, належав до тих друзів Меггі, які не витримують її присутності більше ніж півгодини нараз.

Концерт більше ніж наполовину складався з дуже смішного для більшості присутніх шоу. Вокаліст групи під повільну музику блукав залом і примушував присутніх роззуватися і демонструвати йому колір своїх шкарпеток. Усіх, у кого вони виявлялися сірими, він примушував вийти на сцену і заспівати разом із ним одну з пісень групи. Переважно піснею, яку погоджувався виконати

«доброволець», був безперечний хіт групи, який і дав їй назву: блюз «Сірі шкарпетки».

Вишикувані на сцені добровольці розгублено переступали з ноги на ногу, а вокаліст неквапливо приймав перед мікрофоном еротичну позу. Це зайняло у нього кілька хвилин, протягом яких зал стежив за ним, затамувавши подих. Потім він з придихом видихнув у мікрофон: «Блюз — це коли тобі важко», — і голосно зітхнув, як, мабуть, зітхають працівниці сексу по телефону.

А тоді почав співати. Протягом вечора пісню повторювали 8 разів. Я навіть запам'ятала текст. У приблизному перекладі він звучить так:

І ось іду я містом, де всюди німфетки
А у мене в мештах — сірі шкарпетки

Я — справжній плейбой

Іду я в страшну спеку, неначе той лелека
Я у моїх шкарпетках, і зовсім недалеко

Я — справжній плейбой

Стоять собі дівчата і дивляться услід
Таких самих шкарпеток не бачити їм, ні...

Я — справжній плейбой.

У пісні було ще кілька куплетів, виконуючи які вокаліст постійно забував слова, але зал чемно витримував паузу, поки співак напружував пам'ять, а потім усі дружно поверталися до знайомого тексту:

І ось іду я містом, де всюди німфетки
А у мене в мештах — сірі шкарпетки

Я — справжній плейбой.

У кінці концерту вся група дружно сіла на сцені, роззулася — і кинула в публіку свої сірі шкарпетки, рясно просякнуті трудовим музикантським потом.

Усе це настільки мене захопило, що я перестала помічати все довкола, жадібним поглядом пожираючи сцену і вродливого хлопця марокканської зовнішності та голубими очима, який, широко посміхаючись, спостерігав зі сцени за тим, як знетямлені від захвату шанувальниці роздирають на частини його шкарпетки.

— Подобається? — хитро посміхаючись, запитала Меггі.

Відповідь була зайвою.

— Якщо хочеш, можеш сходити за сцену і поговорити з ними про доброчинний концерт у

Львові. Ми колись обговорювали проекти співпраці групи з «Лемберг-Гільфе», можливо, вони вже щось вирішили. Вокаліста звати Маріо.

Не роздумуючи, я попрямувала до гримерної, якою служило одне з підсобних приміщень. Там пиво все ще не закінчилося, і Маріо, витираючи піт великим рушником, відкорковував чергову пляшку.

«Шоу маст гоу он! — прохрипів він, широко (трохи надто широко) посміхаючись. — Поки не закінчилося спонсорське пиво».

І перехилив пляшку собі до рота. З координацією у нього вже було не зовсім добре, тому частина рідини вихлюпнулася на барвисті квіти його майток. Я почала сумніватися, чи це не здається мені дещо перебільшеним, але потім і собі допила рештки пива з четвертої уже на сьогодні пляшки, після чого вирішила, що ні, не здається, тобто, власне, тільки здається. Оскільки я сама перебрала спонсорського пива, роздуми над моральним аспектом проблеми доведеться відкласти на завтра. Дійшовши такого висновку, я впевнено зробила ще один крок уперед.

— Шіт, — вилаявся Маріо. Сподіваюся, він мав на увазі пляму на майтках, а не мою появу.

— Хай! — сказала я. — Уперше була на вашому концерті, і мені дуже сподобалося.

— Супер! — Маріо спробував увічливо посміхнутися, але вийшло в нього знову надто широко. — А ти звідки?

— З України.

— Зі Львова чи з Києва?

— Із Соснівки, — збрехала я більше просто так, ніж із якоюсь конкретною метою. Мені раптом захотілося подратувати цього самовпевненого мавра.

— Звідки, звідки? — перепитав Маріо.

— Соснівка — це стара назва Чорнобиля. Батьки встигли вивезти мене ще до того, як у всіх моїх однокласників почала рости друга голова. Декого з них ще можна врятувати операційним втручанням, на це й підуть зібрані вами сьогодні гроші.

Справа, напевно, була не лише в пиві, а й у завеликій кількості адреналіну, накопиченого за рік повної відсутності особистого життя. Я відчула, що червонію.

— Серіо? — не повірив Маріо. — А я думав, із Чорнобиля всіх вивезли.

— Можу я порозмовляти з вашим менеджером? — запитала я, ні до кого конкретно не звертаючись.

— У нас немає менеджера, але я — керівник групи, — сказав бас-гітарист. — У чому справа?

— Я хотіла б запропонувати вам виступити з концертом у Львові. На запрошення однієї із львівських груп. А потім запросити львівську групу до Бернсбаха. Мені здається, це було б і вам, і їм, і всім решта цікаво.

— Непогана ідея. Треба буде подумати. Давай обмінємося координатами і поговоримо на тверезу голову. — Він витяг записник. — До речі, в мого друга дівчина з Соснівки. Це недалеко від Львова і дуже далеко від Києва. Ніч поїздом, — сказав бас-гітарист, і я почервоніла ще більше.

Наступного ранку я прокинулася з головним болем і досить туманним уявленням про перебіг учорашніх подій.

Невже я й справді видудлила чотири пляшки пива, а потім завалила до чоловічої гримерної і почала пропонувати крутим західним рокерам концерти у Львові? З іншого боку, згадуючи залиті пивом квіти на геніталіях марокканця, мені важко було позбутися сумнівів, чи справді вони аж такі круті, як видається на перший погляд. У когось там, здається, дівчина із Соснівки. Теж, до речі, глибока провінція порівняно зі Львовом, як цей їхній Бернсбах порівняно з Баден-Баденом, а Баден-Баден — порівняно з Берліном. Усе, досить, треба йти снідати. Від сьогодні — сувора заборона на вживання алкоголю на три місяці і щоденні

післяобідні прогулянки лісом. Може, почати бігати вранці? Щоб якось урегулювати кількість адреналіну в крові. Хоча не думаю, що це допоможе. Спробую надалі тримати себе в руках і більше не чіплятися до незнайомих чоловіків. Хочеться вірити, що принаймні моя по-протестантськи сувора «опер-сім'я» про це не здогадається.

— Сьогодні третя п'ятниця місяця, — як завжди, лаконічно, повідомила мене фрау Де Ляфорте за обіднім столом.

Це означало, що між другою і п'ятою в приміщенні гімназії члени «Лемберг-Гільфе» пакуватимуть гуманітарну допомогу в ящики з-під бананів. Такий підготовчий етап перед відправкою чергового вантажу тривав кілька місяців, і моя присутність була «категорично необхідною», як висловилася Меггі, аби допомогти написати на ящиках прізвища адресатів незнайомими мешканцям Бернсбаха кириличними літерами. Справа в тому, що, відправляючи перші вантажі, у «Лемберг-Гільфе» практикувалося підписування ящиків латинкою, але пізніше з'ясувалося, що більша частина речей зникла під час котроїсь із численних митних перевірок. Німці вирішили, ніби причиною стало те, що українські митники не розуміють латинських літер і тому неправильно

розподіляють одержані подарунки. Цього разу члени «Лемберг-Гільфе» намагалися запобігти такому прикрому непорозумінню і попросили мене про допомогу, їм здавалося, що достатньо понадписувати все кирилицею, і подарунки потраплять за місцем призначення. Мені не хотілося розвіювати їхніх ілюзій, тому кожної третьої середи місяця я чемно ходила до гімназії підписувати ящики з-під бананів.

— Ти маєш трохи часу сьогодні ввечері? — запитала Меггі, коли настала п'ята. — Я б хотіла запросити тебе на вечерю в приємному товаристві. Сподіваюся, що приємному. — Вона таємниче посміхнулася.

— Маю, звичайно, — заінтриговано відповіла я, і ми домовилися, що Меггі заїде за мною десять по сьомій.

— Знайомтеся. Це Олеся, дівчина з України, про яку я вам уже розповідала. А це Маріо і Роберт, Олесю, про яких я тобі теж розповідала. Я вирішила, що вам не зашкодить познайомитися ближче.

— Ми вже знайомі, — я намагалася не думати про подробиці цього знайомства. Судячи з напруженого виразу обличчя Маріо, — він теж.

— Якщо я не помиляюся, ти збиралася запросити нас на гастролі до Львова, — сказав Роберт. — Ще не передумала?

— Факт, на тому концерті спонсором була броварня. Досі не можу дивитися на пиво.

— Ні, не передумала. Навіть хочу запропонувати «Лемберг-Гільфе» виступити офіційним спонсором акції. Оскільки вартість квитків навряд чи покриє кошти такої поїздки.

Я відчула, як кількість адреналіну в мене в крові знову різко зростає, пальці рук холоднішають, дихання стає частішим, як у фігуристок на останній хвилині виступу, а десь глибоко всередині натягується, дрижить і збирається луснути тоненький живчик.

— Непогана ідея. Чуєш, Марію, як ти щодо вареників, борщу та найвродливіших у світі жінок? — пожвавилася Меггі, оглядаючи Роберта поглядом, що зраджував зацікавлення сильніше від простого дружнього.

— Якщо тут готують вареники або борщ, то можна похавати. Вродливих жінок у нас сьогодні до фіга, — галантно посміхнувся Марію.

— Це піцерія, Марію, — ми говоримо про вареники у Львові, в Україні, куди ми, можливо, поїдемо разом із «Лемберг-Гільфе», офіційним спонсором акції, — Роберт подивився на Меггі поглядом досвідченого альфонса, який звик до того,

що жінки звертають на нього увагу, і вміє підкреслити, що це йому дуже приємно, але разом із тим не приховує легкої втоми від цієї постійної і досить виснажливої жіночої прихильності. Це вийшло в нього цілком професійно.

Розмова на деякий час перервалася появою офіціанта, потім принесли вино, і після першого ковтка Маріо пожвавів. Алкоголь мав на нього блискавичний вплив. Мені стало цікаво, наскільки часто він дає цьому впливові заволодіти собою, але розвинути думку я не встигла.

— Львів — це прікол. Я люблю покататися в кайф. Під час гастролей постійно яка-то фігня случается. Пам'ятаєш, Роберт, як ми їхали в Італію, а я забув свій паспорт, ну не забув, а засунув до кишені маринарки. Захотів до кльозету і пішов його шукати, а паспорт в руках. Потім поклав до кишені і забув. Веселуха, кароче. Вихожу з кльозету, і наша черга проходити митницю. Роберт каже: «Маріо, ти не забув свій паспорт?» Він завжди мене контролює. Я кажу: «Не забув, шо ж я, дебіл». Підхожу до митника, чувак питає: «Іль паспорте?» Я йому: «Сі, бамбіно». Лізу до кишені, а ні фіга, іль паспорте тью-тью. Прікідуєш? Усі пересрали, почали мене матюкати, концерт за немалі бабулі зривається. Вліталово. Я тоже розстроївся, зняв піджак, кинув на землю, а тут паспорт випав з кишені. Прікол.

«Музиканти ніколи не бувають умні. У них така робота, що всьо врем'я у шумі, то вони й дуріють. Ше в жисті не бачила умного музиканта. Держись од них лучче подальше», — вчила мене бабця, коли я закохалася в довгі кучері і голубі очі іншого музиканта, без домішок марокканської крові, хоча теж темпераментного. І, здається, навіть інтелігентнішого. Навряд чи Маріо міг процитувати напам'ять хоча б один вірш Шекспіра. Відразу видно, що в нього ніколи не було дівчини-філолога.

Хоча, з іншого боку, навіщо шукати в чоловіках інтелект? Це коли виникають проблеми з темпераментом або потенцією, тоді треба якось рятувати незручну мовчанку. Шекспіра цитувати, Маріо Варгаса Льосу чи, в особливо важких випадках, навіть Шевченка: «Поховайте та вставляйте...» А коли всі первинні й вторинні статеві ознаки нормально функціонують, то розмовляти в принципі немає потреби.

Такою самотерапією я займалася до самого десерту, аби відволіктися і не слухати, про що говорить Маріо, і водночас сконцентруватися на тому, як саме він це робить. На тембрі його голосу, жестикуляції, міміці, на його довгих тонких пальцях, чуттєвих губах, смаглявій шкірі, яка зблизька видавалася ще більш гладенькою, приємною на дотик, оксамитовою. «Як у рекламі нового мила від «NIVEA»», — намагалася я

подумки поглузувати сама з себе, із примітивності власного смаку, виголодалості власної плоти, тремтіння в кінчиках пальців. Але ці слабкі спроби безсило тонули у дедалі зростаючому бажанні припинити цю жваву розповідь тривалим поцілунком, забути про те, що довкола люди, гірше — цивілізовані люди, вже не кажучи про те, що добре виховані дівчата не дивляться співрозмовнику просто в рот протягом цілого вечора, не блукають під столом нервовими пальцями по власних стегнах, уявляючи, ніби це робить хтось зовсім інший. Ніби ми зовсім і не в ресторані, і поруч із нами немає Меггі і Роберта, і розмова в нас зовсім не така ідіотська. Точніше, взагалі немає ніякої розмови. Тільки погляди, руки і губи, зайняті зовсім не поглинанням італійської піци з французьким вином.

Аби не видатися невічливою, я намагалася принаймні зрідка вставляти репліки в розмову. Ми обговорювали подробиці майбутніх гастролей «Сірих шкарпеток» у Львові. Кожен пов'язував із цією поїздкою щось своє. Меггі, здається, цікавила можливість опинитися подалі від чоловіка, знайомих, родини, сусідів, усіх, крім Роберта. Мені було все одно, де опинитися, аби лише поближче до Маріо. Роберт був явно не проти трохи поальфонсувати, тим більше, що в нього саме затягнувся період чергового безробіття (під час

вечері він розповів, що заробляє на життя, ремонтуючи електроприлади, але не може довго втриматися на одному місці, бо його творча натура потребує постійних змін: «Так і кочую всі свої 34 роки, — з одного бенду до іншого, від однієї фірми — до сусідньої, від попередніх стосунків до наступних»). Маріо в цій ідеї теж явно щось цікавило, судячи з його пожвавлення. Тільки от що саме? Хочеться вірити, що не лише архітектура «другого Відня» і «маленького Парижа».

— Це буде кайфово, — тишився Маріо. — Ще ніколи не був так далеко на сході. А правда, що у вас інший алфавіт?

— І ведмеді гуляють по вулицях неприв'язані. А люди руками їдять сире м'ясо і дохнуть від радіації, — не стрималася я. Такі питання дратують мене навіть у стані сильного сексуального збудження. Точніше, саме тоді будь-які питання особливо сильно дратують. Тим більше дурнуваті. Гірше я почуваю себе тільки тоді, коли питають: «А правда, що українська мова — це зовсім не те саме, що російська?»

Маріо подивився на мене здивовано і про всяк випадок посміхнувся. Попросити пояснення він, очевидно, не наважився, побоюючись, що Роберт знову робитиме йому зауваження тоном старшого брата. Чи просто не звик перепитувати, якщо не зрозумів. А може, він усе розуміє, а прикидається

дурником, щоб не виходити зі сценічного іміджу? Одним словом, незалежно від того, що саме було правдою, за цю усмішку я ладна була пробачити ще й не таке. Тому сутичка на політичну тему на цьому і вичерпалася, а ми перейшли до десерту.

— Я запрошую вас усіх до себе ще на чарку текіли, — оголосила Меггі після того, як кожен доїв своє морозиво. — Мого старого сьогодні немає, — шепнула вона мені на вухо.

Усі ми були вже добряче напідпитку. У мене це проявлялося у постійному коливанні між заспокійливою самотерапією та активним самонавіюванням. Я раптом згадала про свої підліткові комплекси, починаючи від сорому за відсутність бюстгальтера і маленькі груди до невігласа-хлопця, з яким я вже дійшла аж до поцілунків, далі до хлопця, з яким далі поцілунків справа так і не дійшла, і закінчуючи неприємною згадкою про непоголені вчасно ноги і «небезпечний» період місячного циклу.

Перед поїздкою «на текілу» ми вирішили додати ще вина для хоробрості, і в мене почалася наступна фаза сп'яніння. Від спогадів про комплекси, які мені вже вдалося подолати, я перейшла до тих, у яких мені ще жодного разу так і не вдалося переступити через себе, і почала переконувати себе цього разу не втрачати нагоди збагатити свою колекцію пристрастей

марокканським екземпляром. Протягом вечері мені так і не вдалося зрозуміти, чи відповідає мені взаємністю хлопець зі смаглявою шкірою і небезпечно голубими очима, і це загрожувало перетворитися на свіжонабутий комплекс під назвою «страх облому».

Але кайф стану повного сп'яніння і полягає саме в готовності до ризику, готовності подолати будь-які комплекси, перешкоди, вагання, невпевненість, страх, спроможність чи неспроможність, бажання чи небажання, чуже і своє, будь-що і будь-кого. Подолати все задля досягнення мети, у більшості випадків далекої від шляхетності.

Процес самопереконавання плавно прямував до успішного завершення, а ми перебували вже у Меггі вдома, після третьої чарки текіли, коли розмова про Львів на деякий час припинилася. Меггі ввімкнула музику. Я згадала всі відомі мені зі світового письменства приклади жінок, які першими освідчувалися своїм коханим, починаючи від неспівних провінційних дівчат із класичної російської літератури і закінчуючи прикладами жінок, у яких із розкомплексованістю і прогресивним сексуальним вихованням було значно краще, ніж у холодній країні Достоевського, Герцена і крейсера «Аврора».

І коли я зупинилася, намагаючись згадати героїнь рідної літератури, які відзначилися б такою сміливістю, але так і не змогла пригадати нікого, крім Роксоляни, хоча і в цьому випадку не була цілковито певна, освідчилася вона першою султанові, чи таки він їй, Меггі мовчки потягнула Роберта в іншу кімнату.

Якщо Ви вже ковтаєте слину і намагаєтеся приховати від оточення несподівану набряклість у штанях, сподіваючись на детальний опис бурхливої марокканської пристрасті, розслабтеся і ковтніть гарячого чаю. Коли ми залишилися в кімнаті наодинці з Маріо і розкішним фотелем, ніби спеціально створеним із метою провокувати вибухи неконтрольованої пристрасті, ніжності, палкого потягу, сцен ревнощів, пручання, згвалтування, сорому, навіть передчасної еякуляції. До всього я була готовою більше, ніж до того, що мені довелося побачити після уважного вдивляння в темряву порожньої кімнати. «Ви знаєте, як липа шелестить?» Отож-бо, спробуйте задовольнитися цим, коли коханий спить, а із сусідньої кімнати чути приглушені стогони.

Вранці ні Меггі, ні Роберт, уже не кажучи про мене, не справляли особливо щасливого враження. Найжвавішим за сніданком був Маріо, який намагався з'ясувати в мене особливості львівського

клімату, аби заздалегідь заpastися потрібним одягом. Пізніше Меггі розповіла мені, що Маріо з Робертом — пара і збиралися почати жити разом, але після того вечора посварилися. Хоча й не надовго. Гуманітарну допомогу до Львова допакували і відправили. Про концерти в Україні ніхто більше не згадував.

Пристрасті по-італійськи. Берто

Пересування вздовж французького кордону, або Розширення географічного, еротичного та інших світоглядів

Усе почалося незадовго до закінчення мого перебування на землі баденській, оспіваній численними німецькими поетами, імена яких мало що говорять українському вухові, і зображеній численними живописцями, твори яких можна оглянути як у музеях самого Баден-Бадена, так і в музеях інших міст, розташованих неподалік. Деякі з цих полотен, щоправда, значно новіших і створених переважно нашими сучасниками, можна зустріти навіть на стінах віталень місцевих мешканців — і таким чином скласти собі повніше уявлення про сучасний стан підбаденського живопису, для цього варто лише запам'ятати, що Вольфганг Грімзе — це

той, хто зобразив будівлю ратуші у місті Бернсбах, і зображення це висить на стіні в помешканні родини Зальцбахкльоцентах. А Вольфганг Грумзе — це художник, який теж зобразив будівлю ратуші в місті Бернсбах, і зображення це теж висить на стіні в помешканні, але вже родини Кльоцбахзальцентах. А Отто Дікс — це, виявляється, той самий Отто Дікс, знаменитий творець стилю «нової об'єктивності» в німецькому післявоєнному живописі, і кілька його картин навіть зберігаються у підбаденських музеях, і побачивши це, ти раптом розумієш, як добре, що він не зображав ратуші міста Бернсбах і що картини його надто дорогі, щоб висіти на стінах помешкань родин Зальцбахкльоцентах і Кльоцбахзальцентах. Навіть якби члени цих родин скинулися і придбали одну картину на всіх, а потім по черзі вивішували її кожен у своєму помешканні.

Уже зовсім незабаром я мала ошчасливити своїм приїздом рідних і засмутити залишену без допомоги фрау Де Ляфорте, а, можливо, й зовсім навпаки.

Незадовго до від'їзду у мене раптом з'явилася ідея. А що, коли відкласти омріяне повернення на замучену перманентною економічною кризою батьківщину і замість того, щоб змінити сите гвернантське існування на почесну, але злиденну

долю безробітного українського філолога чи на ще почеснішу, але не менш злиденну — студентки аспірантури ЛДУ, спробувати себе ще й у ролі студентки іншого, уславленого своїми філософськими традиціями, закладу. Повагавшись трохи, котрий саме обрати, я надала перевагу Фрайбургу перед Гайдельбергом, бо хоч у Гайдельбергу до мене вже побували брати Грімм, Е.Т.А. Гофман і навіть Адельберт фон Шаміссо, зате у Фрайбурзі викладали й мешкали не лише Мартін Гайдеггер та Едмунд Гуссерль, а й Дмитро Чижевський, вже не кажучи про Марину Цветаєву, численні делегації українського Червоного Хреста, львівську чоловічу хорову капелу «Прометей», капелу народної пісні і танцю «Черемош» і хор хлопчиків «Дударик». Чим не кайфова ідея — повчитися і попрацювати на такій багатій спогадами і традиціями землі?

Для втілення цієї ідеї в життя потрібно було зовсім небагато. Отримати дозвіл університету на навчання, отримати дозвіл німецького консульства на в'їзд до країни, знайти засоби до існування, гроші на дорогу і щасливо почати нове життя в новій іпостасі. Сильне бажання, як відомо, долає будь-які перешкоди. Дрібниці, які довелося подолати мені, і перешкодами назвати важко, отож незабаром я опинилася у електричці другого класу, яка, в'їжджаючи до фрайбурзького передмістя,

проминає будинок, у якому жив і працював ушавлений український науковець Дмитро Чижевський.

Я знала, що зустріну в цьому місті багато українців, більшість із яких — львів'яни. Протягом першого тижня я познайомилася з трьома Грами, котрі працювали в німецьких сім'ях як «опер», двома Олями, які вже відпрацювали як «опер» і тепер стали студентками, і одним Юрою, який виїхав до Німеччини разом із батьками і теж намагався стати студентом. Це йому наразі не вдавалося через недостатнє знання німецької. Крім того, тут існувало ще й товариство «старих українців», емігрантів із повоєнних часів, які зустрічалися щодругої неділі під час української Служби Божої в одній із церков Фрайбурга. Після відправи товариство запрошувалося на обід до вуйка Шпильки, який щоразу розповідав про своє героїчне бойове минуле у складі військ УПА, дарував кожному, хто вперше був присутній на обіді, жовто-блакитного прапорця з власноручно вишитим тризубом, після чого звертався до новоприбулого з проханням під час «наступної візити до України особисто передати панові президенту важливого папера». Сам вуйко не їздив до України вже понад двадцять років. На конверті з «важливим папером» стояла зворотна адреса:

Pan Spilka.
Freiburg.

У моєму закордонному паспорті цього разу стояла омріяна «студентська» віза, яка не лише дозволяла протягом року вільно перетинати кордони, а й давала дозвіл на працю в країні з одним із найвищих у Європі рівнем заробітної плати протягом трьох місяців на рік. Моя попередня «Опер-віза» дозволяла працювати лише в «опер-сім'ї». Остання була зобов'язана забезпечити свою «опер» житлом і харчуванням та платити 3 марки за годину роботи, тоді як «не опер» довелося б заплатити 15 марок. А оскільки останнім часом у Німеччині стало дуже модно мати прибиральницю-слов'янку, особливо з вищою освітою, то умови для працевлаштування склалися доволі сприятливі. Окремі домогосподарки навіть уважали, що користуватися послугами саме слов'янок — це добродіяльність, і, спостерігаючи за процесом прибирання, співчутливо розпитували про те, чи правда, що люди в Україні живуть значно бідніше, ніж у Німеччині.

Першою проблемою, від якої неможливо було абстрагуватися в «неоперському» статусі, стало житло. Знайти вільну кімнату у Фрайбурзі, як і в кожному німецькому студентському місті, — річ

доволі непроста, а при відсутності грошей, щоб заплатити за неї, — ще непростіша.

Про те, як не варто обирати собі житло

Я почала з газетного оголошення.

Студентка шукає кімнату, в якості оплати за яку готова виконувати будь-яку домашню роботу.

На перше моє оголошення відгукнулося лише троє чоловіків. Перший називався Шмідтбауер і відразу ж поцікавився, чи вмю я мити вікна. Почувши ствердну відповідь, запропонував мені одну зі своїх трьох кімнат, за що я б мала пилососити та мити вікна в решта двох, а також пришивати йому відірвані гудзики. Я поцікавилася, чи не могли б ми спершу познайомитися. Він погодився і призначив місце зустрічі. За півгодини Шмідтбауер передзвонив ще раз і, важко дихаючи в слухавку, запитав, чи не зацікавила б мене пропозиція займатися сексом із «добре забезпеченим і майже струнким» бізнесменом.

Наступний зацікавлений, не називаючи свого імені, відразу ж перейшов до суті. Його цікавив еротичний масаж, причому бажано в мене вдома.

Третій житлодавець називався Клаус. Як і його попередники, важко дихав у слухавку і, не витрачаючи часу на зайві пояснення, запропонував займатися «прибутковим бізнесом». «Робота» полягала в носінні дорогої білизни. Її потрібно було раз на два тижні забирати в Клауса, носити два наступних тижні, не знімаючи, і брудною віддавати назад. За кожен комплект я мала б одержати від 20 до 25 марок. Що сильніший запах, то більше.

— Ну як? — запитав Клаус і задихав ще важче. — Я розумію, що у Вас, як і в кожній порядної дівчини, виникають певні проблеми морального плану...

— Ну що ви. Які проблеми? Звичайно, я погоджуюся. Де ще можна так легко заробити гроші? Це просто щасливий випадок, що Ви подзвонили. Скажіть, а якщо я раптом попсією випадково у Вашу дорогу білизну? Знаєте, у мене є такий маленький недолік. Тоді її прати чи віддавати брудною? Та що я такі дурниці питаю. Звичайно, брудною, що сильніший запах, то більше задоволення отримує клієнт. Може, Вам ще співробітниці потрібні? У мене тут є кілька товаришок, я в них можу запитати. А можемо взагалі інтернаціональний бізнес започаткувати. Наприклад, ношені майтки з України. Там знаєте, скільки гарних дівчат, і ціни набагато нижчі. Вони за 5 марок хоч півроку не будуть ці майтки знімати.

А ще в нас там вода рідко буває, тож за сильний запах можете не турбуватися. Слухайте, а чоловічої білизни не потрібно? А то мій хлопець саме шукає роботу...

На цьому Клаус поклав слухавку.

Наступне оголошення я формулювала вже обережніше:

Студентка шукає кімнату.

Оплата за домовленістю.

Зі старих знайомих відгукнувся лише безіменний спраглий еротичного масажу, крім того, подзвонили ще троє в справах масажу звичайного і троє з потребами сексу по телефону. Нарешті газета потрапила й до рук, не стурбованих сексуально. Мені вдалося познайомитися з Міхаелем, власником фірми, що мила вікна на замовлення підприємств і приватних осіб. Працюючи для цієї фірми в темпі 10 вікон за годину, можна було протягом цієї години заробити 12 марок. Значно менше, звичайно, ніж за ношені майтки, зате значно більше, ніж за годину будь-якої роботи в Україні.

Останнім подзвонив італієць, що назвався Роберто Аргентіно і повідомив, що в нього є кімната. На мої подальші запитання я почула лаконічну відповідь:

— Приїхати — побачити, — сказав адресу і поклав слухавку.

Аргентіно був італійцем із Мілана, 35-річним водієм вантажних автомобілів. Невисокого зросту, з густим, але не кучерявим чорним волоссям, у темних окулярах і білих штанах. Саме таким я завжди уявляла собі Остапа Бендера. Перше, що він сказав, коли ми зустрілися, було: «Я дуже поганий володіти німецька».

Як це йому вдалося після десяти років життя у Фрайбурзі, я так і не збагнула.

Роберто жив у чотирикімнатній квартирі недалеко від центру міста. Відтоді, як од нього пішла дружина і він залишився жити з дочкою, Берто (він одразу запропонував називати себе по-домашньому) шукав безкоштовну домогосподарку. Він був безробітним, тому не міг дозволити собі послуги платної прибиральниці. Четверта кімната в квартирі була вільною, тому моє оголошення зацікавило Берто.

Під час п'ятигодинного спілкування з господарем помешкання я намагалася довідатися:

- 1) якими будуть мої майбутні обов'язки;
- 2) коли можна буде переїхати;
- в) на чому я спатиму (у запропонованій мені кімнаті, крім кошика з брудною білизною, не було нічого).

Але довідатися вдалося лише, що:

- 1) Берто ненавидить насильство;
- 2) на світі існують тисячі жінок, але тільки в одну з них можна закохатися по-справжньому;
- 3) Берто зневажає всіх осіб жіночої статі, крім своєї доньки;
- 4) донька — найдорожче, що в нього є;
- 5) всі жінки прагнуть тільки одного;
- 6) всі жінки прагнуть тільки того, аби обдурити чоловіка;
- 7) всі жінки прагнуть тільки того, аби використати обдуреного ними чоловіка;
- 8) всі жінки — відьми, і тому їм не можна вірити;
- 9) у жінок можна закохуватися, але їх треба зневажати;
- 10) вищесказане стосується всіх жінок, але не тієї одної, у яку можна закохатися по-справжньому;
- 11) на світі існують тисячі жінок, але тільки в одну з них можна закохатися по-справжньому;
- 12) Берто ненавидить насильство.

Сам Аргентіно поцікавився, чи в мене немає проблем із наркотиками, і, почувши негативну відповідь, запропонував мені стати йому донькою, а його доньці — матір'ю. Я ще раз запитала, коли можна буде переїхати, і почула:

— Хоч зараз, їхати, забирати свої речі і переселитися. Правда, потім я може не бути вдома. Але може і бути.

Я запропонувала домовитися на якийсь інший день і годину, коли Берто точно буде вдома, на що почула у відповідь:

— Ти сприймати все занадто серйозно. Посміхнутися, і в тебе бути менше проблем.

У день переїзду Берто зустрів мене в засмальцьованому халаті, із сяючою усмішкою і склянкою вина в руці.

— Чого ти не повідомити сьогодні, що приїхати? Я позичити друг машина і перевезти тебе і твоя майно. Сьогодні вільний день. Гріх займатися справи, коли на дворі сонце. Я тому не планувати нічого наперед, бо ніколи не знати, який день сонце.

З кімнати, котра відтепер мала стати моєю, зникла брудна білизна, але більше нічого не змінилося. Я спробувала ще раз поцікавитися стосовно ліжка, але Берто, продовжуючи широко усміхатися, відхилив двері своєї спальні:

— Вистачати місця?

— Але ж це твоє ліжко.

— Моя люба, я вже тобі казати і ще не раз повторити. Ти занадто серйозно сприймати життя. Ловити мить і насолоджуватися нею, поки молода. Ось чиста рушник, іти змити твій втома, а потім ми

понасолоджуватися це яскравий сонце і ця прекрасний вино. Усе, що ти потрібно, стояти на горище. Коли я мати вільна час, ми обставити твій кімната. А зараз я спати у вітальня.

Після душу настрої у мене трохи покращився. Я теж одягла халат та домашні капці, і ми з Берто розташувалися на балконі ласувати сонцем і вином. У процесі поступового спорожніння пляшки мені ще не раз довелось почути викладену у стислому варіанті 12 заповітів життєву позицію Берто, а також глибоку життєву мудрість про те, як важливо ловити мить, посміхатися і не сприймати все занадто серйозно. Берто говорив дуже повільно, довго підшуковуючи потрібне слово і намагаючись увиразнити сказане кожним порухом тіла. Відчувалося, що він часто виголошує цей монолог, але, як кожен справжній митець, щоразу намагається знайти нові нюанси, вдосконалити форму і зміст:

— Розумієш (це було його улюблене слово), розумієш, ти просто ще занадто юна і недосвідчена, щоб зрозуміти простий істина. Цей істина простий, як день, і складний, як життя. Дехто прожити життя, перш ніж цей істина збагнути, розумієш? Я повторювати це знову і знову, хоча ти все одно занадто молода, щоб збагнути. Розумієш, на світі існувати тисячі жінки, мільйони, мільярди, більярди жінки. Кожна з них по-своєму гарна, розумієш?

Якщо захотіти, то в кожна з них можна закохатися. Я, наприклад, закохатися тисяча рази на день. Кожна з вони можна навіть мати, якщо захотіти. Кожен чоловік може здобути десятки, навіть сотні жінок, якщо постаратися. Але все це нічого не означати. А знаєш чому? Ні, ти не знаєш, ти ще занадто молода і недосвідчена, щоб знати. Усе це нічого не варто, бо закохатися по-справжньому можна лише в одна, розумієш, в одна...

— Добрий день, — Сабіна.

На порозі тераси стояла усміхнена жінка середнього віку, поруч із нею дівчинка тринадцяти років.

— Рафаелла, добрий день.

— Олеся.

— Це моя донька, — найдорожче зі всього, що в мене є. А це моя колишній дружина.

— Дуже приємно, — збрехала я. — Я збираюся працювати у Вашого чоловіка.

Сабіна розуміюче кивнула:

— Я думаю, Ви — це саме те, що йому потрібно.

Я намагалася не думати, що вона мала на увазі, але виправдовуватися не хотілося, тим більше, що в банному халаті і домашніх капцях це все одно виглядало б непереконаливо.

— Ну, щасливо, я пішла, — Сабіна ще раз привітно усміхнулася і зникла в дверях.

— Я допоможу тобі обставити кімнату. Я пішла до Катрін, — звертаючись до батька з цією фразою, Рафаелла приліпила жуйку до одвірка. Берто запитав доньку ще щось італійською, вона відповіла і теж зникла в дверях.

— Ну от, бачиш, все і владнатися, — настрій Берто помітно покращився. Розумієш, Рафаелла — дуже вразливий дівчинка, я не хотіти нічого остаточно вирішувати, не порадитися з вона. Зараз могли починати і з меблями. Я вже тобі казати і ще не раз повторити: не сприймати все настільки серйозно. Посміхнутися, і в тебе бути набагато менший проблема. А зараз ми обідати. Італійський кухня — найкращий в світі, щоб ти знати.

Пізніше, десь через місяць після того, як я переїхала до квартири Роберто, Сабіна ще раз заходила в гості, вона привезла Рафаеллу після візиту до бабці. Берто не було вдома в цей час, і ми мали нагоду поспілкуватися «по-жіночому».

— Я не вважаю себе емансипованою жінкою, — зізналася вона. — Але навіть мій батько, який усе життя утримував сім'ю і є прихильником родини консервативного зразка, був проти того, щоб я приносила своєму чоловікові капці до дивана, коли він повертається з роботи, питала в

нього дозволу, щоб купити нові панчохи, чи мовчки терпіла, коли він піднімає на мене руку або приходять додому п'яним. Не кажучи вже про зради, які Берто часто не приховував навіть від мене, бо вважав, що чоловік має право на маленькі примхи. Берто — хороший, дбайливий, добрий, але в нього такі застарілі погляди на життя. Мої батьки були проти нашого шлюбу, вони й досі вважають, що іноземцям — не місце в Німеччині. Тому ніколи не запрошували нас до себе, коли в них збиралися їхні друзі, адже вони лікарі, а зять — водій, та ще й італієць. Мама під час шлюбу так і сказала: «Добре, що він не негр і не японець». Вони дуже соромилися цього.

Та й мої колишні друзі поступово почали уникати зустрічей із нами. Знаєш, Берто так погано говорить по-німецьки, а часом за столом у компанії дозволяє собі якісь шоферські жарти або просто напивається. Це так незручно в пристойному товаристві. Я намагалася пояснити йому, що так не можна, але він нічого не хоче слухати, вважає, що чоловік не повинен слухатися жінки. А мені в товаристві його друзів було нецікаво, ці італійці-емігранти, які протягом перших 20 років переживають, щоб їх не позбавили громадянства, а потім обурюються, що в них із німцями неоднакові громадянські права. Вони економлять на пральному порошку, зате щонеділі напиваються у своїх

ресторанах і б'ють своїх дружин, у них багато дітей і собак, у квартирах — таргани й антисанітарія, вони неосвічені і вульгарні, про що з ними говорити?

Берто — хороший сім'янин, відповідальний і дуже любить нашу донечку. Ми були дуже щасливі деякий час, але потім... Жодна жінка не може цього витримати. Йому треба було одружуватися з італійкою. Німкеням надто важко зрозуміти цей патріархальний світ. Можливо, тобі вдасться знайти з ним спільну мову. У вас, в Україні, чоловіки теж, напевно, б'ють своїх жінок, а ті мовчки терплять і ночами плачуть у подушку?

Мені стало дуже шкода цих двох самотніх людей, які стали жертвами чогось дуже абстрактного, чужих переконань, поглядів, упереджень і пліток, жертвами виховання, «суспільної думки» і ще якихось дрібниць, які виглядають смішними і дріб'язковими порівняно з їхніми втомленими обличчями, зсутуленими плечима, тим, як вони й досі червоніють, крадькома кидаючи погляди одне на одного, нервовістю їхньої доньки, яку позбавили сім'ї, домашнього затишку і нормального виховання. Цікаво, як після цього вся Рафаелла ставитиметься до шлюбів німців із іноземцями?